

Sleutel voor uitgebloeide orchideeën van Nederland en België

Jean en Marijke Claessens

Copyright
© Jean en Marijke Claessens, 2023

Redactie
Marijke Claessens
Redactie en eindredactie
Marijke en Jean Claessens

Vormgeving en opmaak
R. Koridon (Het Boekenschap)

Mede mogelijk gemaakt met financiële steun van

Naturalis Biodiversity Center
KNNV
Stichting Natuurpublicaties Limburg
Natuurhistorisch Genootschap Limburg

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Jean en Marijke Claessens.

Sleutel voor uitgebloeide orchideeën van Nederland en België

Jean en Marijke Claessens

Inhoud

Voorwoord		4
Termenlijst		5
Waar moet je bij het determineren op letten		8
Bloeitijdentabel		10
Biotopen		12
Mate van voorkomen		14
Determinatietabel		16
Bespreking van de soorten		**20**
Anacamptis morio	Harlekijn	21
Anacamptis pyramidalis	Hondskruid	23
Cephalanthera damasonium	Bleek bosvogeltje	25
Cephalanthera longifolia	Wit bosvogeltje	27
Cephalanthera rubra	Rood bosvogeltje	29
Corallorhiza trifida	Koraalwortel	31
Dactylorhiza fuchsii	Bosorchis	33
Dactylorhiza incarnata	Vleeskleurige orchis	35
Dactylorhiza maculata	Gevlekte orchis	37
Dactylorhiza majalis	Brede orchis	39
Dactylorhiza praetermissa	Rietorchis	41
Dactylorhiza sphagnicola	Veenorchis	43
Dactylorhiza viridis	Groene nachtorchis	45
Epipactis atrorubens	Bruinrode wespenorchis	47
Epipactis helleborine	Brede wespenorchis	49
Epipactis leptochila	Smallippige wespenorchis	51
Epipactis microphylla	Kleinbladige wespenorchis	53
Epipactis muelleri	Geelgroene wespenorchis	55
Epipactis palustris	Moeraswespenorchis	57
Epipactis phyllanthes	Groene wespenorchis	59
Epipactis purpurata	Paarse wespenorchis	61
Goodyera repens	Dennenorchis	63
Gymnadenia conopsea	Grote muggenorchis	65
Gymnadenia densiflora	Dichte muggenorchis	67
Gymnadenia odoratissima	Welriekende muggenorchis	69
Hammarbya paludosa	Veenmosorchis	71
Herminium monorchis	Honingorchis	73
Himantoglossum hircinum	Bokkenorchis	75
Limodorum abortivum	Paarse aspergeorchis	77
Liparis loeselii	Groenknolorchis	79
Neotinea ustulata	Aangebrande orchis	81
Neottia cordata	Kleine keverorchis	83
Neottia nidus-avis	Vogelnestje	85
Neottia ovata	Grote keverorchis	87
Ophrys apifera	Bijenorchis	89
Ophrys fuciflora	Hommelorchis	91
Ophrys insectifera	Vliegenorchis	93
Ophrys sphegodes	Spinnenorchis	95
Orchis anthropophora	Poppenorchis	97
Orchis mascula	Mannetjesorchis	99
Orchis militaris	Soldaatje	101
Orchis purpurea	Purperorchis	103
Orchis simia	Aapjesorchis	105
Platanthera bifolia	Welriekende nachtorchis	107
Platanthera chlorantha	Bergnachtorchis	109
Pseudorchis albida	Witte muggenorchis	111
Spiranthes spiralis	Herfstschroeforchis	113
Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata	Basterdschroeforchis	115
Literatuurlijst		117
Dankwoord		118
Fotoverantwoording		119

Voorwoord

Orchideeën hebben van oudsher een grote aantrekkingskracht op plantenliefhebbers. Vroeger werden planten geplukt en in botaniseertrommels mee naar huis genomen om uiteindelijk te belanden in herbaria. Tegenwoordig worden er alleen nog foto's van gemaakt. Vooral door de opkomst van de digitale fotografie nam het fotograferen van planten, waaronder ook orchideeën, een hoge vlucht.

De fotografie van orchideeën beperkt zich veelal tot één stadium: de bloei. Aan de hand van foto's van de bloemen is een orchidee meestal goed te determineren en een keur aan mooi geïllustreerde gidsen en webpagina's kan bij het op naam brengen helpen.

Niet-bloeiende orchideeën, zowel als rozet of uitgebloeide plant, zijn moeilijker te determineren. Er zijn nauwelijks determinatiewerken die dit facet behandelen. Uitzonderingen zijn "The vegetative key to the British flora" van John Poland en Eric Clement en "A beginner's vegetative guide to orchids of the British Isles" van Mike Waller. Met behulp van het eerste boek kun je alle planten in vegetatieve toestand op naam brengen, het tweede boek gaat specifiek over de herkenning van rozetten van orchideeën. In het boek "Britain's orchids" van Sean Cole en Mike Waller staan zowel illustraties van rozetten als ook van uitgebloeide orchideeën.

Voor het Nederlandse taalgebied was zo'n gids er nog niet. Het is belangrijk om orchideeën ook vegetatief te herkennen, want daardoor kan het beheer van een terrein het hele jaar door op de aanwezige orchideeën afgestemd worden, zodat bijvoorbeeld nog niet gemaaid of begraasd wordt als de orchideeën nog geen zaad gezet hebben. Het was een uitdaging om een determinatiesleutel te ontwerpen waarmee uitgebloeide orchideeën van Nederland en België mee op naam gebracht kunnen worden. Gedurende het orchideeënseizoen werd een eerste ontwerp getest en steeds weer aangepast. De Sleutel voor uitgebloeide orchideeën van Nederland en België is nu online toegankelijk. In iedere determinatiesleutel worden maar een beperkt aantal kenmerken gebruikt. In dit bij de sleutel behorende e-book worden alle kenmerken van de behandelde orchideeën beschreven en geïllustreerd met veel verduidelijkende foto's. In de tekst wordt dieper ingegaan op de specifieke kenmerken van de soorten en de kenmerken waarin ze verschillen van sterk erop lijkende soorten.

Met deze determinatiesleutel wordt het mogelijk gemaakt om uitgebloeide orchideeën met zekerheid te determineren, zodat je ook buiten het bloeiseizoen van deze fascinerende plantenfamilie kunt genieten.

Geulle, December 2022
Jean en Marijke Claessens

Termenlijst

aar — zie bloeiaar

alzijdig — de bladeren of doosvruchten zijn rondom de stengel gerangschikt

bladachtig — vooral het onderste schutblad kan groot zijn en sterk lijken op een blad; bij een schutblad is altijd in de oksel een bloemsteel aanwezig, bij een echt blad niet

bladdik — met de dikte van een blad, meerdere cellagen dik. Het tegenovergestelde is vliezig

bloeiaar — hoofdas waaraan de bloemen en schutbladen bevestigd zijn

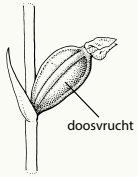

cilindrisch — zoals een cilinder, buisvormig

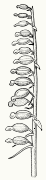
dichtbloemig — de doosvruchten staan dicht bij elkaar en overlappen elkaar tenminste gedeeltelijk

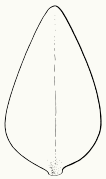
doosvrucht — een bevrucht vruchtbeginsel

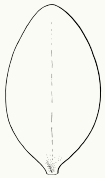

eenzijdig — de bladeren of doosvruchten zijn naar een kant gericht

eivormig (blad) — met de vorm van een ei, de grootste breedte bevindt zich onder de helft (tegengestelde: omgekeerd eivormig)

elliptisch (blad) — lengte-breedteverhouding tussen 1,2 en 2, met de grootste breedte in het midden (synoniem: ovaal)

elliptisch (doosvrucht) — 1,2 tot 2 keer zo lang als breed

elliptisch (bloeiaar) — tot drie keer zo lang als breed

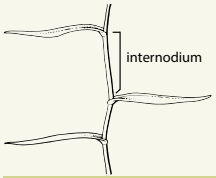

elliptisch-langwerpig (bloeiaar) — vier tot zeven keer zo lang als breed

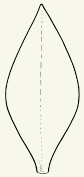

gootvormig — blad dat U-vormig gevouwen is

internodium — deel van de stengel tussen de aanhechting van twee bladeren

lancetvormig (blad) — lengte-breedteverhouding tussen 3 en 5

langwerpig (bloeiaar) — meer dan acht keer zo lang als breed

langwerpig (blad) — lengte-breedteverhouding tussen 2 en 3

lijn-lancetvormig (blad)

lengte-breedteverhouding tussen 5 en 10

lijnvormig (blad)

lengte-breedteverhouding meer dan 10, de randen lopen ongeveer evenwijdig

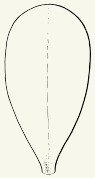
lineair

synoniem van lijnvormig

losbloemig

de doosvruchten staan verwijderd van elkaar en overlappen elkaar niet of weinig

omgekeerd eivormig (blad)

met de vorm van een ei, maar de grootste breedte bevindt zich bovenaan (tegengestelde: eivormig)

ovaal

zie elliptisch

papil

kleine, stompe uitstulping van de opperhuid. Bij Wespenorchis (*Epipactis*) komen papillen voor aan de bladrand en hebben dan een doorzichtige, glasachtige structuur.

rozet

plant met een krans van grondstandige bladeren, er zijn geen bladeren aan de stengel (of alleen enkele schutbladachtige bladeren)

rozetvormend

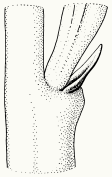
plant met een aantal grondstandige bladeren die een rozet vormen, maar daarnaast zijn er ook stengelbladeren aanwezig

schedevormig

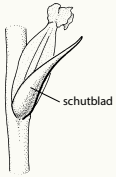
indien een basaal blad de stengel omhult

schubachtig

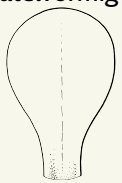
heel kort schutblad, nauwelijks zichtbaar

schutblad

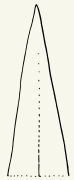

blaadje aan de voet van de bloemsteel

spatelvormig

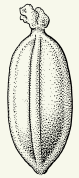
bladschijf met een ronde top en een geleidelijk versmallende voet

spits

blad waarbij de bladtop een scherpe hoek vormt

spoelvormig

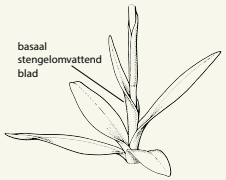

cilindrisch met de grootste breedte in het midden, geleidelijk naar de top en voet versmald

stengel

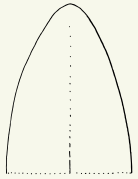
de totale hoofdas van een plant

stengelomvattend

de bladbasis omvat bijna geheel de stengel

stomp

blad met een afgeronde top

toegespitst	blad waarbij de bladtop een stompe hoek vormt
tweerijig	plant waarbij de bladeren duidelijk in twee rijen staan. Het tegenovergestelde is alzijdig
vliezig	heel dun, vaak transparant. Het tegenovergestelde is bladdik
vruchtbeginsel	het onderste, meestal bij orchideeën langwerpige of elliptische deel van de stamper, waar de zaadknoppen in zitten.
vruchtzetting	het vormen van vruchten
v-vormig	blad dat V-vormig gevouwen is
zelfbestuivend	bevruchting waarbij de pollenkorrels rechtstreeks op de stempel komen; bij deze vorm van bestuiving is geen insect nodig
zittend	doosvrucht zonder een steeltje

In de tekst worden vaker maten of percentages genoemd. Hieronder worden de gebruikte termen verduidelijkt

Vruchtzetting

heel laag	0-19%
laag	20-39%
gemiddeld	40-59%
hoog	60-79%
heel hoog	80-100%

Vorm van de doosvrucht

rond	even lang als breed
elliptisch	1,2 tot twee keer zo lang als breed
langwerpig	meer dan twee keer zo lang als breed

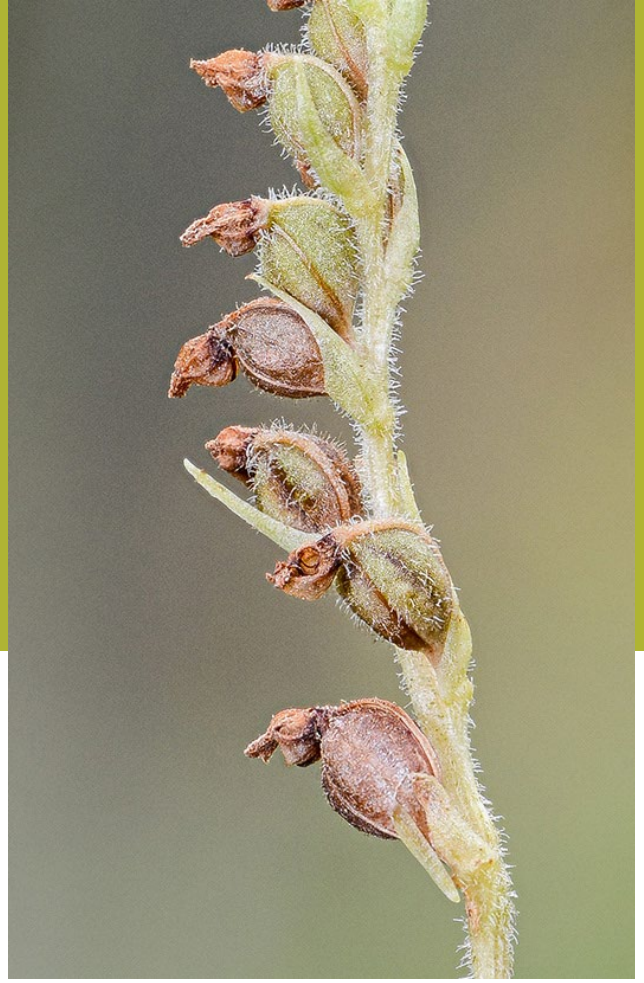
Steel van de doosvrucht

afwezig	doosvrucht is zittend
kort	tot vier millimeter
langwerpig	meer dan vier millimeter lang

Meer info over de gebruikte termen vind je in de Sleutel voor uitgebloeide orchideeën van Nederland en België

Waar moet je bij het determineren op letten

Voor een juiste determinatie is het belangrijk te weten hoe de sleutel is opgebouwd. Allereerst wordt gekeken naar het al dan niet aanwezig zijn van (echte) bladeren. Daarna wordt gekeken of de plant twee of meer bladeren heeft. Vervolgens is een heel belangrijk kenmerk de plaatsing van de bladeren: staan ze in een grondstandige rozet, waarbij geen echte bladeren langs de stengel staan, wordt een rozet gevormd waarbij ook enkele bladeren langs de stengel staan of heeft de plant geen rozet maar alleen bladeren langs de stengel.

Gedurende het determinatieproces wordt ook gekeken naar:

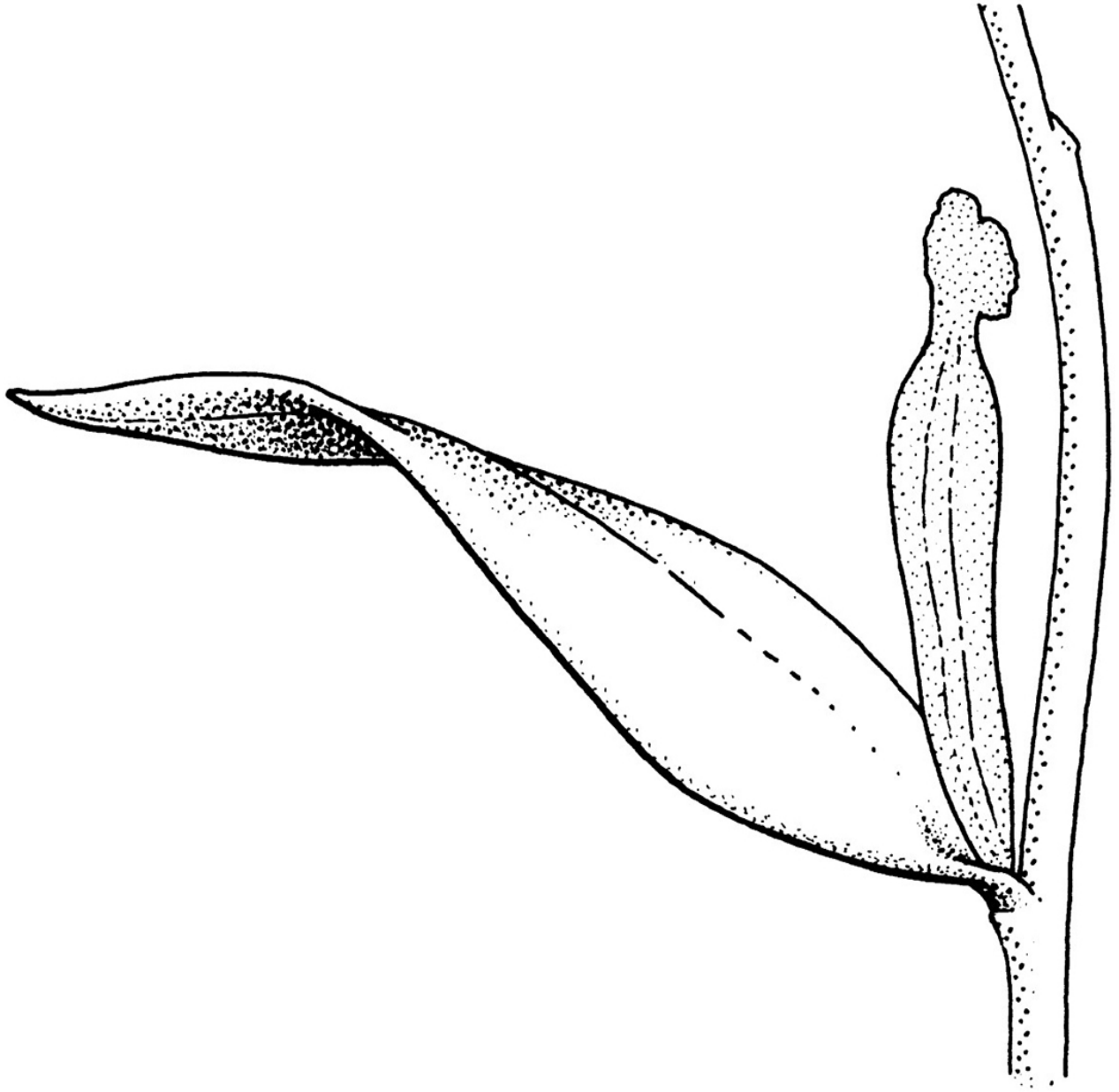
- de verhouding tussen lengte en breedte van de bladeren
- de vorm van de bladeren: lijnvormig, lijn-lancetvormig, eirond, elliptisch enz. Deze termen worden in de termenlijst toegelicht
- zijn de bladeren vlak of gootvormig
- wat is de kleur van de bladeren. Bijen-, spinnen- en vliegenorchis (*Ophrys*) hebben een grijsgroene schijn waardoor ze goed te herkennen zijn.
- zijn de bladeren papierachtig dun of dikker?
- wat is de lengte van de schutbladen, zijn ze recht of in de aar teruggebogen? Heel vaak is het onderste schutblad het langste en worden de hoger geplaatste schutbladen steeds korter. De beschrijvingen in de tekst hebben altijd betrekking op de laagste schutbladen of het allerlaagste schutblad.
- is de stengel hol of niet (even voorzichtig knijpen in de stengel onder de bloeiaar). Dit kenmerk is vooral belangrijk bij de Handekenskruiden (*Dactylorhiza*).
- beharing van de stengel (vooral van belang bij Wespenorchis (*Epipactis*): er is vaker een verschil tussen de onderste helft van de stengel die kaal kan zijn, terwijl de stengel hogerop, in de bloeiaar, dicht of viltig behaard kan zijn. Bespreking van de beharing heeft dan altijd betrekking op de bovenste helft van de stengel.
- hoe is de stand van de doosvruchten: (recht) omhoog staand, afstaand of hangend
- hoe groot is het percentage van de vruchtzetting: een aantal planten staan bekend voor hun heel hoge vruchtzetting (zoals bijvoorbeeld Grote muggenorchis (*Gymnadenia conopsea*). De vruchtzetting kan een onderscheidend kenmerk zijn voor een soort. Bij de meeste soorten hebben de onbevruchte doosvruchten een andere stand: ze zijn uitstaand tot afstaand, terwijl de bevruchte doosvruchten veel meer rechtop staan. Een handig kenmerk om onbevrucht van bevrucht te kunnen onderscheiden is bij een aantal soorten de draaiing van de doosvrucht: bij onbevruchte vruchtbeginsels zie je een duidelijke draaiing, die aan het begin van de bloei plaatsvindt. Dan draait de bloemsteel met het vruchtbeginsel 180 graden, zodat de lip naar beneden wijst. Bij onbevruchte doosvruchten blijft die draaiing aanwezig, terwijl de bevruchte doosvruchten tijdens het rijp worden van het zaad weer 180 graden terugdraaien. Bij soorten waarbij alleen het bloemsteeltje draait, zie je die draaiing van de doosvruchten niet.
- in welke periode vindt de vruchtzetting plaats. Hierdoor kun je de vroege soorten onderscheiden van de late soorten

- wat is het biotoop en verspreidingsgebied van de soort. Als je in de tabel bij een soort bent uitgekomen, staat er een verwijzing naar de bladzijde waarop de soort besproken wordt. Aan de hand van de bespreking en de foto's kun je controleren of de soort die je gevonden hebt overeenkomt met de beschrijving. Er worden bij het kopje -gelijkende soorten- ook enkele soorten genoemd die sterk op de beschreven soort lijken. In geval van twijfel is het goed om ook deze soorten te vergelijken met de op naam te brengen plant. Bij het kopje "meer info" zijn enkele links naar webpagina's met goede beschrijvingen of afbeeldingen opgenomen.

De beschrijvingen hebben altijd betrekking op planten die gebloeid hebben. Bij sommige soorten (vooral van Wespenorchis (*Epipactis*) en Bosvogeltje (*Cephalanthera*) komen vaak niet-bloeiende exemplaren voor, die de determinatie kunnen bemoeilijken. Kies daarom voor de determinatie een uitgebloeid exemplaar. Hetzelfde geldt voor de rozetten. Jonge exemplaren kunnen minder en smallere bladeren hebben dan volgroeide exemplaren. Bekijk daarom altijd een volgroeid exemplaar.

Meer info over doosvruchten vind je hier:
European orchids – fruit set
of hier: AHO Bayern

Meer info over rozetten vind je hier:
European orchids - rosettes
of hier: AHO Bayern

Bloeitijdentabel

bloeitijd Z = zaadzetting

Latijnse naam	Nederlandse naam	april				mei				juni				juli				augustus				september				oktober				november				december			
Anacamptis morio	Harlekijn											z	z	z	z																						
Anacamptis pyramidalis	Hondskruid																	z	z	z	z																
Cephalanthera damasonium	Bleek bosvogeltje												z	z	z	z																					
Cephalanthera longifolia	Wit bosvogeltje												z	z	z	z																					
Cephalanthera rubra	Rood bosvogeltje																			z	z	z	z														
Corallorhiza trifida	Koraalwortel															z	z	z	z																		
Dactylorhiza fuchsii	Bosorchis																z	z	z	z																	
Dactylorhiza incarnata	Vleeskleurige orchis																z	z	z	z																	
Dactylorhiza maculata	Gevlekte orchis																z	z	z	z																	
Dactylorhiza majalis	Brede orchis														z	z	z	z	z																		
Dactylorhiza praetermissa	Rietorchis																	z	z	z	z																
Dactylorhiza sphagnicola	Veenorchis															z	z	z	z																		
Dactylorhiza viridis	Groene nachtorchis													z	z	z	z																				
Epipactis atrorubens	Bruinrode wespenorchis																			z	z	z	z														
Epipactis helleborine	Brede wespenorchis																						z	z	z	z	z										
Epipactis leptochila	Smallippige wespenorchis																							z	z	z	z										
Epipactis microphylla	Kleinbladige wespenorchis																		z	z	z	z															
Epipactis muelleri	Geelgroene wespenorchis																	z	z	z	z																
Epipactis palustris	Moeraswespenorchis																						z	z	z	z											
Epipactis phyllanthes	Groene wespenorchis																							z	z	z	z										
Epipactis purpurata	Paarse wespenorchis																											z	z	z	z						
Goodyera repens	Dennenorchis																				z	z	z	z													
Gymnadenia conopsea	Grote muggenorchis																	z	z	z	z																
Gymnadenia densiflora	Dichte muggenorchis																				z	z	z	z													
Gymnadenia odoratissima	Welriekende muggenorchis																				z	z	z	z													

Bloeitijdentabel

bloeitijd **Z** = zaadzetting

Latijnse naam	Nederlandse naam	april				mei				juni				juli				augustus				september				oktober				november				december			
Hammarbya paludosa	Veenmosorchis															■	■	■	■			Z	Z	Z	Z												
Herminium monorchis	Honingorchis											■	■	■	■	■	■			Z	Z	Z	Z														
Himantoglossum hircinum	Bokkenorchis							■	■	■	■							Z	Z	Z	Z														
Limodorum abortivum	Paarse aspergeorchis						■	■	■	■	■						Z	Z	Z	Z																
Liparis loeselii	Groenknolorchis									■	■	■	■	■	■	■																	Z	Z	Z	Z
Neotinea ustulata	Aangebrande orchis						■	■	■	■	■	■				Z	Z	Z	Z																	
Neottia cordata	Kleine keverorchis		■	■	■	■	■				Z	Z	Z	Z																					
Neottia nidus-avis	Vogelnestje					■	■	■	■				Z	Z	Z	Z																				
Neottia ovata	Grote keverorchis				■	■	■	■	■	■			Z	Z	Z	Z	Z																			
Ophrys apifera	Bijenorchis									■	■	■	■			Z	Z	Z	Z																	
Ophrys fuciflora	Hommelorchis							■	■	■	■					Z	Z	Z	Z																	
Ophrys insectifera	Vliegenorchis					■	■	■	■						Z	Z	Z	Z																		
Ophrys sphegodes	Spinnenorchis					■	■	■	■	■				Z	Z	Z	Z																			
Orchis anthropophora	Poppenorchis					■	■	■	■				Z	Z	Z	Z																				
Orchis mascula	Mannetjesorchis				■	■	■	■					Z	Z	Z	Z																				
Orchis militaris	Soldaatje						■	■	■	■						Z	Z	Z	Z																	
Orchis purpurea	Purperorchis						■	■	■	■						Z	Z	Z	Z																	
Orchis simia	Aapjesorchis						■	■	■					Z	Z	Z	Z																			
Platanthera bifolia	Welriekende orchis								■	■	■	■	■					Z	Z	Z	Z															
Platanthera chlorantha	Bergnachtorchis						■	■	■	■	■									Z	Z	Z	Z													
Pseudorchis albida	Witte muggenorchis											■	■	■	■				Z	Z	Z	Z														
Spiranthes spiralis	Herfstschroeforchis																			■	■	■	■							Z	Z	Z	Z				
Spiranthes cernua 'Chadds Ford' x odorata	Basterdschroeforchis																			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	Z	Z	Z	Z				

Biotopen

Het biotooptype kan ook veel informatie geven over de juistheid van een determinatie. Daarom is het wenselijk om na de determinatie te kijken bij de soortbespreking of het biotooptype overeenkomt met de vindplaats van de gevonden orchidee. Bij de verschillende biotooptypes worden de mogelijk aan te treffen orchideeën vermeld. Veel aanvullende info is ook te vinden op verspreidingsatlas.nl

Natte duinvalleien
Dactylorhiza incarnata, Dactylorhiza maculata, Dactylorhiza majalis, Dactylorhiza praetermissa, Epipactis palustris, Gymnadenia densiflora, Herminium monorchis, Liparis loeselii, Anacamptis pyramidalis

Duingraslanden
Anacamptis pyramidalis, Epipactis helleborine (in *Salix repens*-bosjes de ondersoort Epipactis helleborine subsp. *neerlandica), Dactylorhiza majalis, Dactylorhiza praetermissa, Epipactis palustris, Goodyera repens, Gymnadenia conopsea, Herminium monorchis, Himantoglossum hircinum, Neottia ovata, Ophrys apifera, Orchis anthropophora, Orchis militaris, Platanthera bifolia, Platanthera chlorantha, Spiranthes spiralis*

Voormalige kweldergronden
Anacamptis morio, Dactylorhiza incarnata

Laagveengebieden
Dactylorhiza incarnata, Dactylorhiza praetermissa, Hammarbya paludosa

Hoogveengebieden
Dactylorhiza maculata, Dactylorhiza sphagnicola, Hammarbya paludosa

Natte hooilanden en blauwgraslanden
Anacamptis morio, Dactylorhiza incarnata, Dactylorhiza majalis, Dactylorhiza maculata, Dactylorhiza praetermissa, Epipactis palustris, Gymnadenia conopsea, Liparis loeselii, Neottia ovata, Platanthera bifolia, Spiranthes cernua 'Chadds Ford' x odorata

Verlaten (kalk)groeves
Anacamptis morio, Corallorhiza trifida, Dactylorhiza incarnata, Epipactis atrorubens, Epipactis helleborine, Orchis mascula, Orchis militaris, Orchis purpurea

Voormalige zandplaten
Anacamptis morio, Dactylorhiza incarnata, Dactylorhiza maculata, Dactylorhiza majalis, Dactylorhiza praetermissa

Loofbossen, niet op kalk
Dactylorhiza fuchsii, Epipactis helleborine, Neottia ovata, Platanthera bifolia

Naaldbossen
Cephalanthera longifolia, Corallorhiza trifida, Epipactis atrorubens, Epipactis helleborine, Goodyera repens, Neottia cordata, Neottia nidus-avis

Hellingbossen op kalk, inclusief zomen en struwelen
Cephalanthera damasonium, Cephalanthera longifolia, Cephalanthera rubra, Dactylorhiza fuchsii, Epipactis atrorubens, Epipactis helleborine, Epipactis leptochila (B), *Epipactis microphylla* (B), *Epipactis muelleri, Epipactis phyllanthes (B), Epipactis purpurata* (B), *Gymnadenia*

conopsea, Limodorum abortivum, Neottia nidus-avis, Neottia ovata, Ophrys apifera, Ophrys insectifera, Orchis mascula, Orchis militaris, Orchis purpurea, Orchis simia, Platanthera chlorantha

Kalkgraslanden

Anacamptis pyramidalis, Cephalanthera damasonium, Dactylorhiza fuchsii, Dactylorhiza viridis, Epipactis atrorubens, Gymnadenia conopsea, Gymnadenia densiflora, Gymnadenia odoratissima (B), Herminium monorchis, Himantoglossum hircinum, Limodorum abortivum (B), *Neotinea ustulata* (B), *Neottia ovata, Ophrys apifera, Ophrys fuciflora* (B), *Ophrys insectifera, Ophrys sphegodes* (B), *Orchis anthropophora, Orchis militaris, Orchis purpurea, Orchis simia, Platanthera chlorantha*

Heide

Dactylorhiza maculata, Dactylorhiza sphagnicola, Spiranthes cernua 'Chadds Ford' x odorata, Platanthera bifolia, Pseudorchis albida

Heischrale graslanden

Anacamptis morio, Dactylorhiza maculata, Dactylorhiza viridis, Platanthera bifolia, Pseudorchis albida, Spiranthes spiralis

Secundaire biotopen

Dactylorhiza praetermissa, Epipactis helleborine, Ophrys apifera

Wegbermen en spoorbermen

Anacamptis pyramidalis, Dactylorhiza maculata, Dactylorhiza majalis, Dactylorhiza praetermissa, Epipactis helleborine, Epipactis palustris, Himantoglossum hircinum, Neottia ovata, Ophrys apifera, Platanthera bifolia

Dijken

Dactylorhiza praetermissa, Epipactis helleborine, Himantoglossum hircinum, Ophrys apifera

(Kalk)moerassen

Dactylorhiza incarnata, Dactylorhiza maculata, Dactylorhiza majalis, Dactylorhiza praetermissa, Dactylorhiza sphagnicola, Epipactis palustris, Gymnadenia conopsea, Hammarbya paludosa, Liparis loeselii, Platanthera bifolia

Rietlanden

Dactylorhiza fuchsii, Dactylorhiza incarnata, Dactylorhiza majalis, Dactylorhiza praetermissa, Epipactis palustris

Waterkanten

Dactylorhiza maculata, Dactylorhiza majalis, Dactylorhiza praetermissa, Dactylorhiza sphagnicola, Epipactis palustris, Ophrys apifera, Platanthera bifolia

Opgespoten grond

Anacamptis pyramidalis, Dactylorhiza incarnata, Dactylorhiza majalis, Dactylorhiza praetermissa, Epipactis palustris, Ophrys apifera

Stad

Dactylorhiza incarnata, Epipactis helleborine, Ophrys apifera

Mate van voorkomen

De mate van voorkomen kan ook een indicatie geven over de waarschijnlijkheid van je vondst. Bij een zeldzame of zeer zeldzame soort is het raadzaam om de website verspreidingsatlas.nl, waarneming.nl **(alleen voor Nederlandse soorten), of de website** wilde-planten.nl **te raadplegen. De laatste site geeft verspreidingskaartjes van planten van zowel Nederland als ook van België. Info over de soorten van heel België vind je op** waarnemingen.be**. Specifieke informatie over planten in Vlaanderen geeft de site** ecopedia.be**. Informatie over de flora van Wallonië kun je vinden op de site** La biodiversité en Wallonie**.**

Bij het indelen in klassen wordt gekeken naar het totale voorkomen in Nederland en België. Het kan voorkomen dat een orchidee in een bepaald gebied massaal voorkomt, terwijl de soort in het totale verspreidingsgebied zeer zeldzaam is. Momenteel zijn zeer rijke voorkomens bekend van Honingorchis (*Herminium monorchis*), Groenknolorchis (*Liparis loeselii*) en Herfstschroeforchis (*Spiranthes spiralis*), waarbij soms duizenden exemplaren worden geteld. Toch staan deze soorten in de lijst als zeer zeldzaam. Ook is het hier raadzaam om verspreidingskaartjes te bekijken, zodat in een oogopslag gezien kan worden of de soort in het gebied voorkomt.

In de navolgende lijst worden allereerst de soorten genoemd die alleen in België voorkomen. Daarna worden de soorten ingedeeld in klassen van vrij algemeen tot zeer zeldzaam. Echt algemeen zijn orchideeën nergens, vandaar dat deze klasse niet voorkomt.

Alleen in België voorkomend, alle zeldzaam tot zeer zeldzaam

Ophrys sphegodes, *Ophrys fuciflora*, *Gymnadenia odoratissima*, *Limodorum abortivum*, *Neotinea ustulata*, *Epipactis leptochila*, *Epipactis microphylla*, *Epipactis purpurata*, *Epipactis phyllanthes*, *Pseudorchis albida*

Vrij algemene soorten

Neottia ovata, *Epipactis helleborine*, *Dactylorhiza maculata*, *Dactylorhiza praetermissa* (zeldzaam in België)

Vrij zeldzame soorten

Dactylorhiza majalis, *Epipactis palustris* (zeldzaam in België), *Ophrys apifera*, *Platanthera bifolia*

Zeldzame soorten

Anacamptis morio, *Dactylorhiza incarnata* (zeer zeldzaam in Vlaanderen), *Dactylorhiza viridis* (zeer zeldzaam in Nederland)

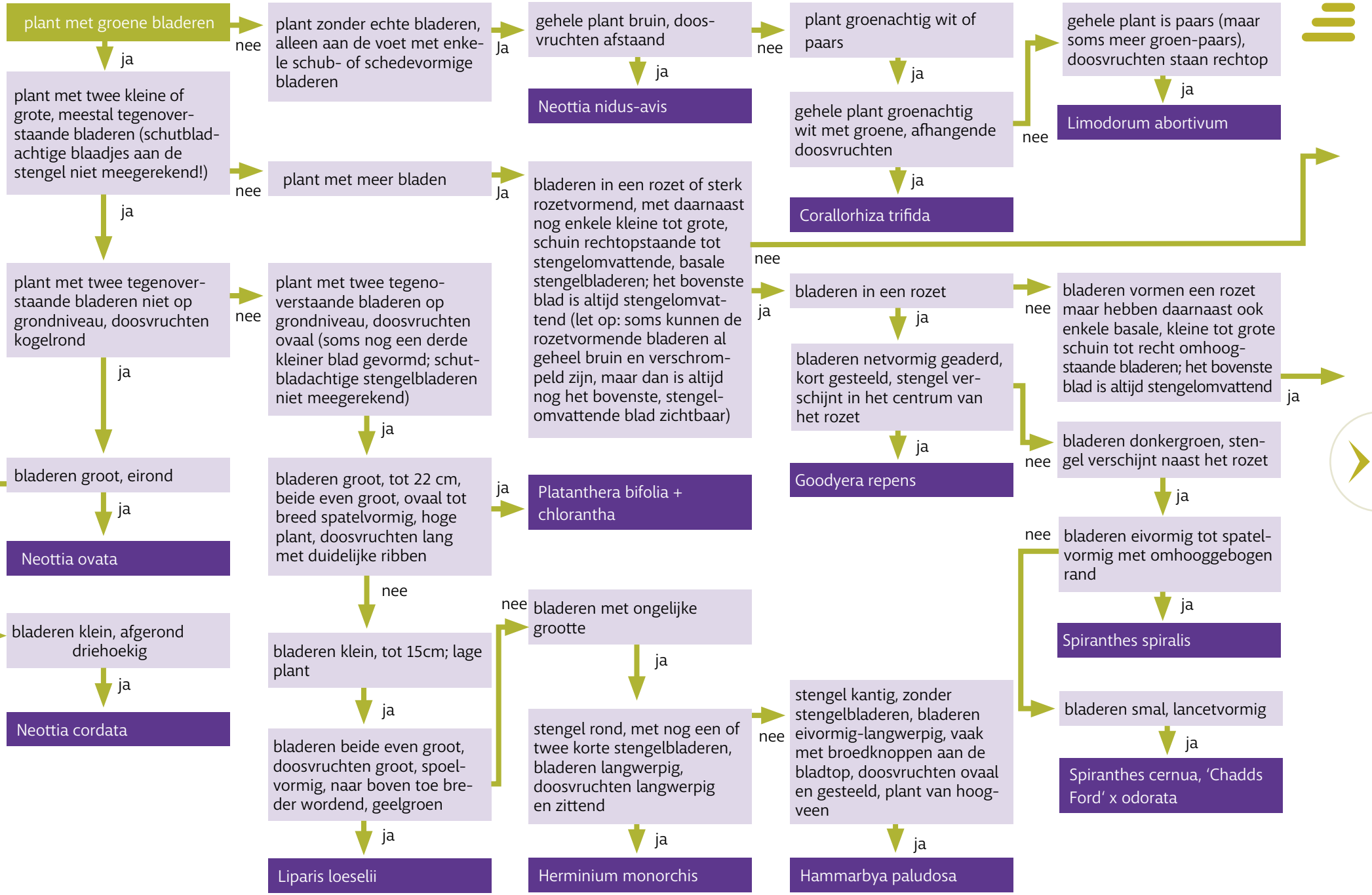
Zeer zeldzame soorten

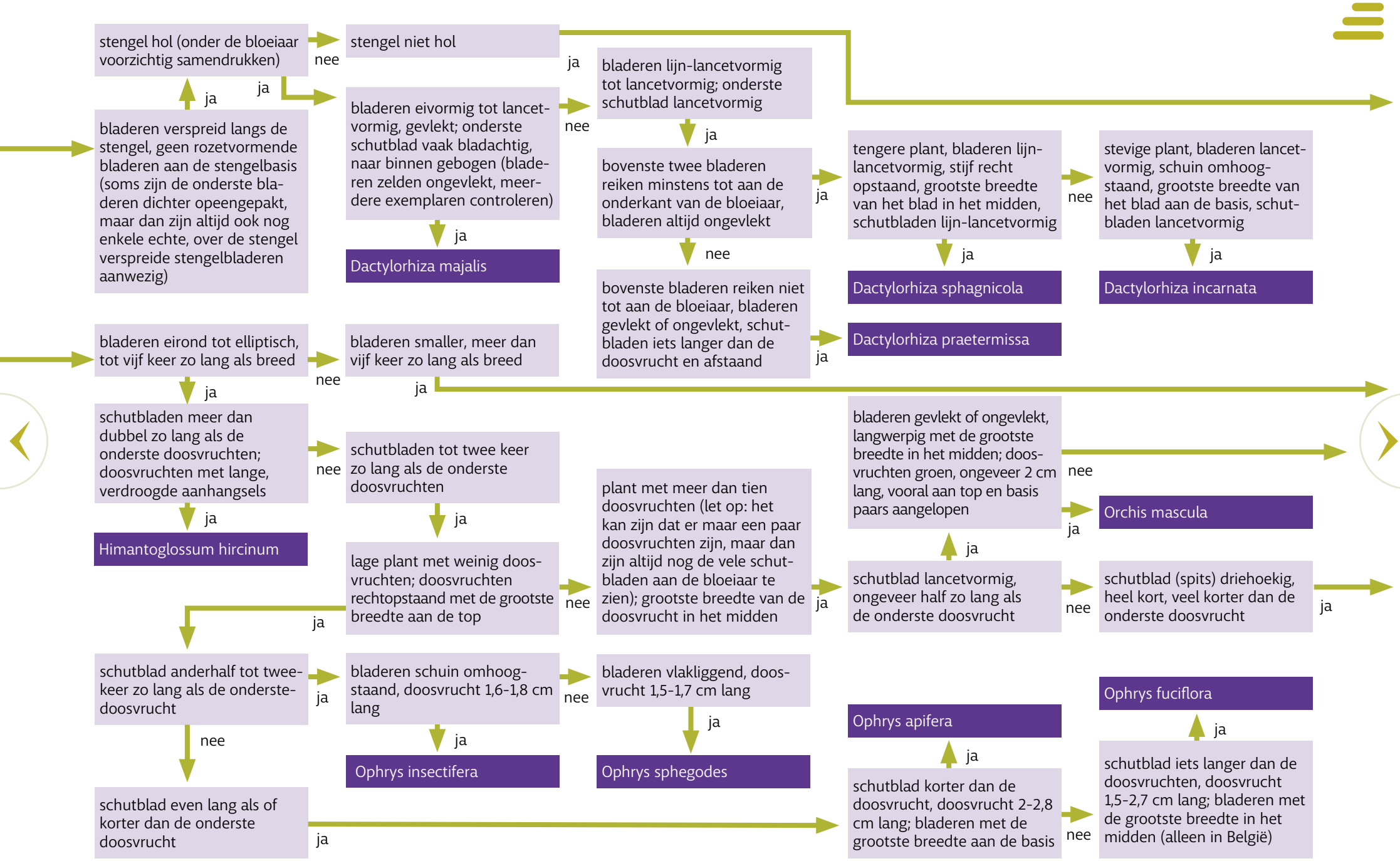
Anacamptis pyramidalis, *Cephalanthera damasonium*, *Cephalanthera rubra*, *Cephalanthera longifolia*, *Corallorhiza trifida*, *Dactylorhiza sphagnicola*, *Epipactis muelleri*, *Epipactis atrorubens*, *Gymnadenia conopsea*, Gymnadenia densiflora, *Goodyera repens* (vrij zeldzaam in Wallonië), *Himantoglossum hircinum* (zeldzaam in Wallonië), *Hammarbya paludosa*, *Herminium monorchis*, *Limodorum abortivum* (B), *Liparis loeselii*, *Neottia cordata* (niet in België), *Neottia nidus-avis* (vrij zeldzaam in Wallonië), *Ophrys insectifera* (zeldzaam in Wallonië), *Orchis purpurea*, *Orchis militaris* (zeldzaam in Wallonië), *Orchis anthropophora* (zeldzaam in Wallonië), *Orchis simia*, *Orchis mascula* (zeldzaam in Wallonië), *Platanthera chlorantha* (zeldzaam in Wallonië), *Spiranthes spiralis*, *Spiranthes cernua 'Chadds Ford' x odorata*

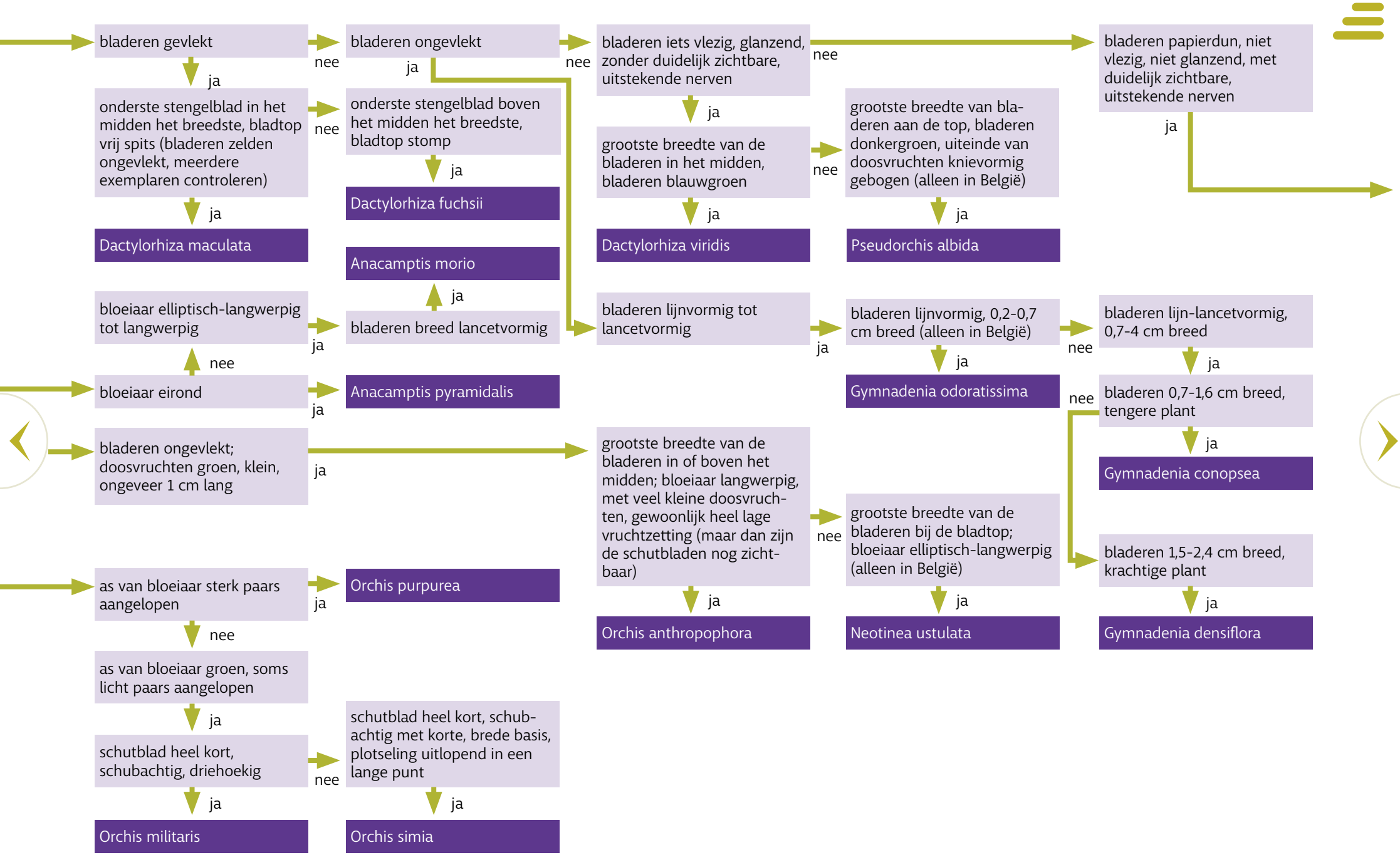

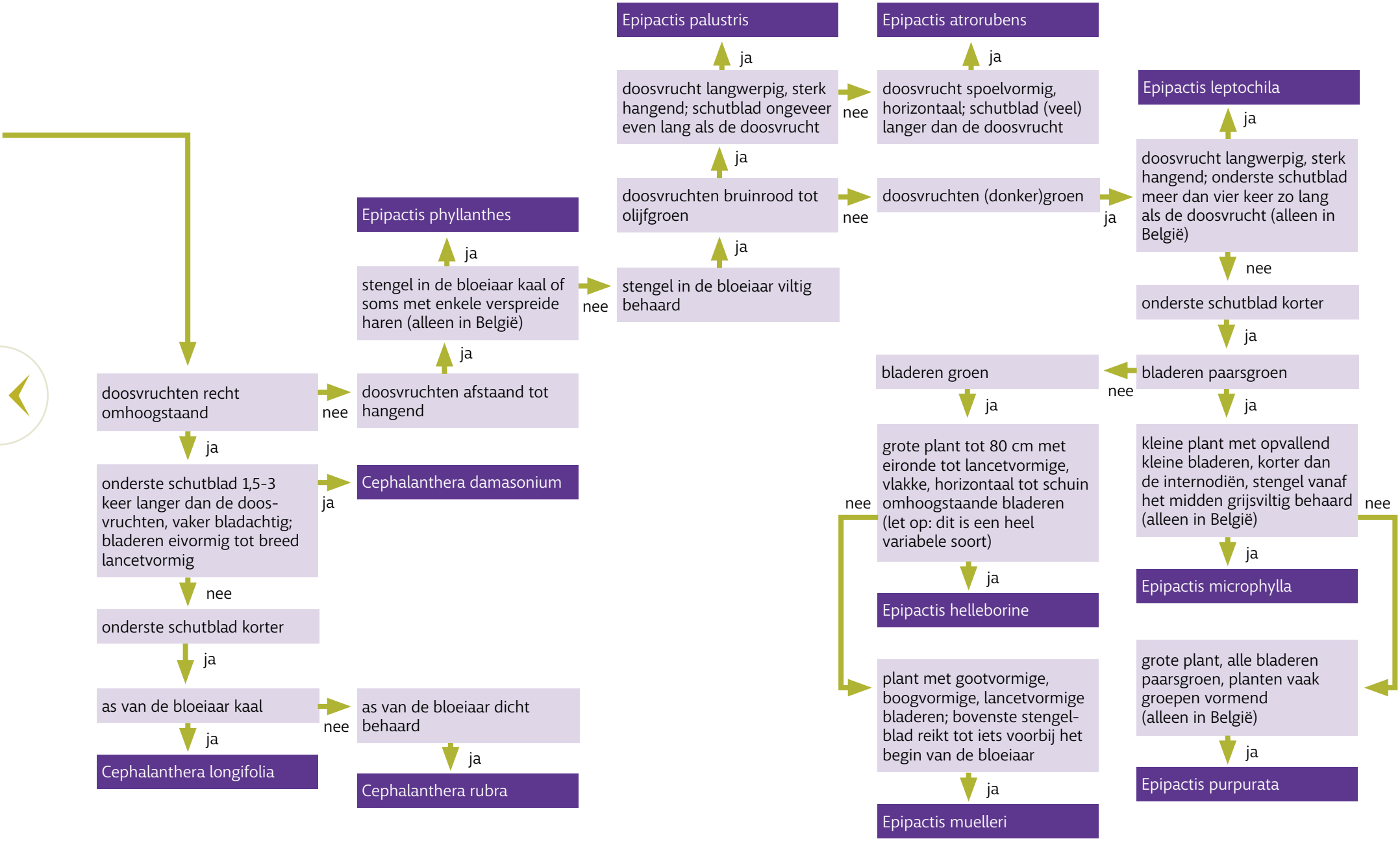

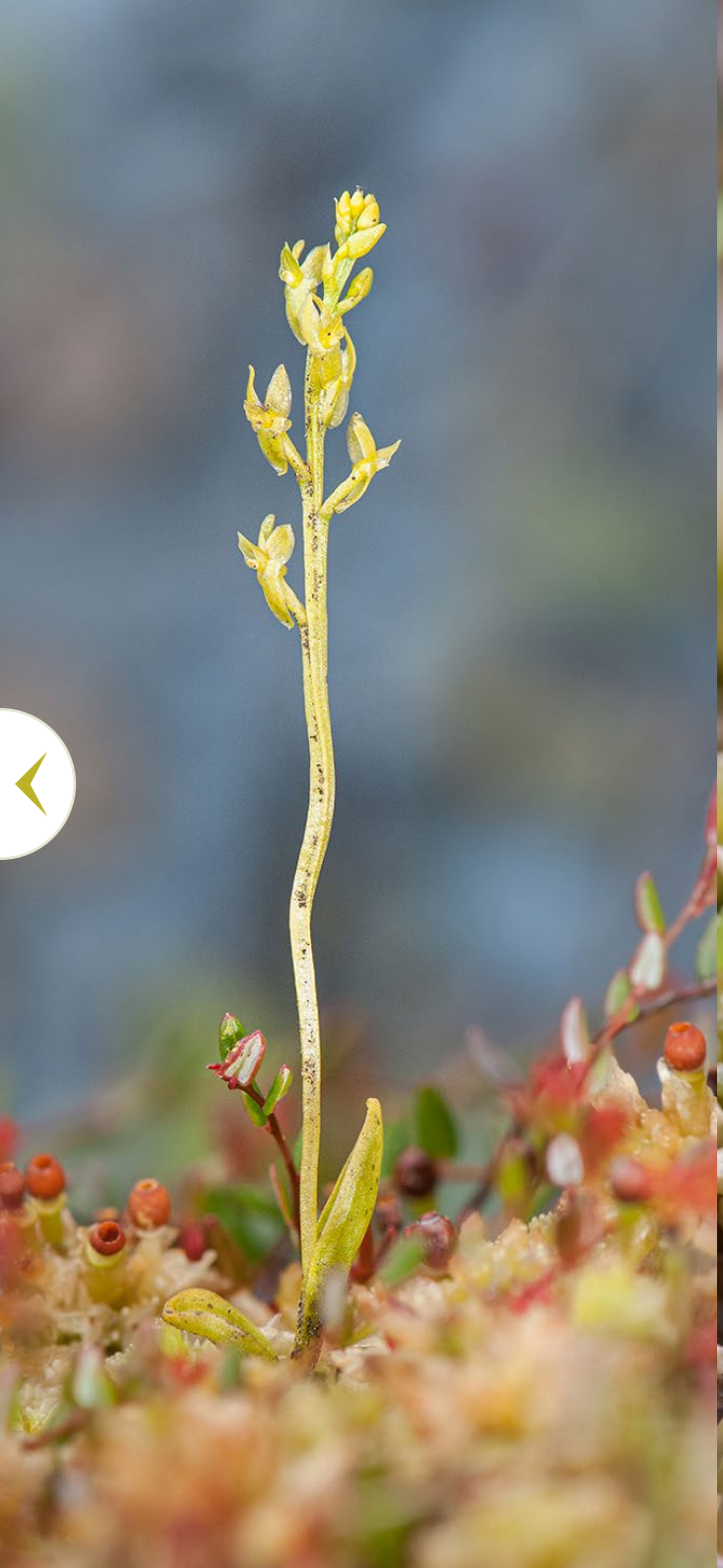
Determinatie
tabel

plant met groene bladeren
ja
plant met twee kleine of grote, meestal tegenoverstaande bladeren (schutbladachtige blaadjes aan de stengel niet meegerekend!)
ja
plant met twee tegenoverstaande bladeren niet op grondniveau, doosvruchten kogelrond
ja
bladeren groot, eirond
ja
Neottia ovata
nee
bladeren klein, afgerond driehoekig
ja
Neottia cordata
nee
plant zonder echte bladeren, alleen aan de voet met enkele schub- of schedevormige bladeren
Ja
gehele plant bruin, doosvruchten afstaand
ja
Neottia nidus-avis
nee
plant met meer bladen
Ja
bladeren in een rozet of sterk rozetvormend, met daarnaast nog enkele kleine tot grote, schuin rechtopstaande tot stengelomvattende, basale stengelbladeren; het bovenste blad is altijd stengelomvattend (let op: soms kunnen de rozetvormende bladeren al geheel bruin en verschrompeld zijn, maar dan is altijd nog het bovenste, stengelomvattende blad zichtbaar)
nee
plant met twee tegenoverstaande bladeren op grondniveau, doosvruchten ovaal (soms nog een derde kleiner blad gevormd; schutbladachtige stengelbladeren niet meegerekend)
ja
bladeren groot, tot 22 cm, beide even groot, ovaal tot breed spatelvormig, hoge plant, doosvruchten lang met duidelijke ribben
ja
Platanthera bifolia + chlorantha
nee
bladeren klein, tot 15cm; lage plant
ja
bladeren beide even groot, doosvruchten groot, spoelvormig, naar boven toe breder wordend, geelgroen
ja
Liparis loeselii
nee
bladeren met ongelijke grootte
ja
stengel rond, met nog een of twee korte stengelbladeren, bladeren langwerpig, doosvruchten langwerpig en zittend
ja
Herminium monorchis
nee
plant groenachtig wit of paars
ja
gehele plant groenachtig wit met groene, afhangende doosvruchten
ja
Corallorhiza trifida
nee
gehele plant is paars (maar soms meer groen-paars), doosvruchten staan rechtop
ja
Limodorum abortivum
nee
bladeren in een rozet
ja
bladeren netvormig geaderd, kort gesteeld, stengel verschijnt in het centrum van het rozet
ja
Goodyera repens
nee
bladeren vormen een rozet maar hebben daarnaast ook enkele basale, kleine tot grote schuin tot recht omhoogstaande bladeren; het bovenste blad is altijd stengelomvattend
ja
nee
bladeren donkergroen, stengel verschijnt naast het rozet
ja
nee
bladeren eivormig tot spatelvormig met omhooggebogen rand
ja
Spiranthes spiralis
nee
bladeren smal, lancetvormig
ja
Spiranthes cernua, 'Chadds Ford' x odorata
nee
stengel kantig, zonder stengelbladeren, bladeren eivormig-langwerpig, vaak met broedknoppen aan de bladtop, doosvruchten ovaal en gesteeld, plant van hoogveen
ja
Hammarbya paludosa

stengel hol (onder de bloeiaar voorzichtig samendrukken)
nee
stengel niet hol
ja
ja
ja
bladeren verspreid langs de stengel, geen rozetvormende bladeren aan de stengelbasis (soms zijn de onderste bladeren dichter opeengepakt, maar dan zijn altijd ook nog enkele echte, over de stengel verspreide stengelbladeren aanwezig)
bladeren eivormig tot lancetvormig, gevlekt; onderste schutblad vaak bladachtig, naar binnen gebogen (bladeren zelden ongevlekt, meerdere exemplaren controleren)
nee
bladeren lijn-lancetvormig tot lancetvormig; onderste schutblad lancetvormig
ja
Dactylorhiza majalis
ja
bovenste twee bladeren reiken minstens tot aan de onderkant van de bloeiaar, bladeren altijd ongevlekt
ja
nee
tengere plant, bladeren lijn-lancetvormig, stijf recht opstaand, grootste breedte van het blad in het midden, schutbladen lijn-lancetvormig
nee
stevige plant, bladeren lancetvormig, schuin omhoogstaand, grootste breedte van het blad aan de basis, schutbladen lancetvormig
ja
ja
Dactylorhiza sphagnicola
Dactylorhiza incarnata
bovenste bladeren reiken niet tot aan de bloeiaar, bladeren gevlekt of ongevlekt, schutbladen iets langer dan de doosvrucht en afstaand
ja
Dactylorhiza praetermissa
bladeren eirond tot elliptisch, tot vijf keer zo lang als breed
nee
bladeren smaller, meer dan vijf keer zo lang als breed
ja
ja
schutbladen meer dan dubbel zo lang als de onderste doosvruchten; doosvruchten met lange, verdroogde aanhangsels
nee
schutbladen tot twee keer zo lang als de onderste doosvruchten
ja
ja
Himantoglossum hircinum
lage plant met weinig doosvruchten; doosvruchten rechtopstaand met de grootste breedte aan de top
nee
plant met meer dan tien doosvruchten (let op: het kan zijn dat er maar een paar doosvruchten zijn, maar dan zijn altijd nog de vele schutbladen aan de bloeiaar te zien); grootste breedte van de doosvrucht in het midden
ja
bladeren gevlekt of ongevlekt, langwerpig met de grootste breedte in het midden; doosvruchten groen, ongeveer 2 cm lang, vooral aan top en basis paars aangelopen
nee
ja
Orchis mascula
ja
schutblad lancetvormig, ongeveer half zo lang als de onderste doosvrucht
nee
schutblad (spits) driehoekig, heel kort, veel korter dan de onderste doosvrucht
ja
ja
schutblad anderhalf tot tweekeer zo lang als de onderste doosvrucht
ja
bladeren schuin omhoogstaand, doosvrucht 1,6-1,8 cm lang
nee
bladeren vlakliggend, doosvrucht 1,5-1,7 cm lang
nee
ja
ja
Ophrys insectifera
Ophrys sphegodes
Ophrys apifera
Ophrys fuciflora
ja
ja
schutblad even lang als of korter dan de onderste doosvrucht
ja
schutblad korter dan de doosvrucht, doosvrucht 2-2,8 cm lang; bladeren met de grootste breedte aan de basis
nee
schutblad iets langer dan de doosvruchten, doosvrucht 1,5-2,7 cm lang; bladeren met de grootste breedte in het midden (alleen in België)

bladeren gevlekt
nee
ja
bladeren ongevlekt
nee
ja
bladeren iets vlezig, glanzend, zonder duidelijk zichtbare, uitstekende nerven
nee
ja
bladeren papierdun, niet vlezig, niet glanzend, met duidelijk zichtbare, uitstekende nerven
ja
onderste stengelblad in het midden het breedste, bladtop vrij spits (bladeren zelden ongevlekt, meerdere exemplaren controleren)
nee
ja
onderste stengelblad boven het midden het breedste, bladtop stomp
ja
Dactylorhiza fuchsii
grootste breedte van de bladeren in het midden, bladeren blauwgroen
nee
ja
grootste breedte van bladeren aan de top, bladeren donkergroen, uiteinde van doosvruchten knievormig gebogen (alleen in België)
ja
Dactylorhiza maculata
Dactylorhiza viridis
Pseudorchis albida
Anacamptis morio
ja
bloeiaar elliptisch-langwerpig tot langwerpig
ja
nee
bladeren breed lancetvormig
bladeren lijnvormig tot lancetvormig
ja
bladeren lijnvormig, 0,2-0,7 cm breed (alleen in België)
ja
nee
bladeren lijn-lancetvormig, 0,7-4 cm breed
ja
bloeiaar eirond
ja
Anacamptis pyramidalis
Gymnadenia odoratissima
nee
bladeren 0,7-1,6 cm breed, tengere plant
ja
Gymnadenia conopsea
bladeren ongevlekt; doosvruchten groen, klein, ongeveer 1 cm lang
ja
grootste breedte van de bladeren in of boven het midden; bloeiaar langwerpig, met veel kleine doosvruchten, gewoonlijk heel lage vruchtzetting (maar dan zijn de schutbladen nog zichtbaar)
nee
grootste breedte van de bladeren bij de bladtop; bloeiaar elliptisch-langwerpig (alleen in België)
bladeren 1,5-2,4 cm breed, krachtige plant
ja
Gymnadenia densiflora
as van bloeiaar sterk paars aangelopen
ja
Orchis purpurea
ja
Orchis anthropophora
ja
Neotinea ustulata
nee
as van bloeiaar groen, soms licht paars aangelopen
ja
schutblad heel kort, schubachtig, driehoekig
nee
schutblad heel kort, schubachtig met korte, brede basis, plotseling uitlopend in een lange punt
ja
Orchis militaris
ja
Orchis simia

doosvruchten recht omhoogstaand
nee
doosvruchten afstaand tot hangend
ja
onderste schutblad 1,5-3 keer langer dan de doos-vruchten, vaker bladachtig; bladeren eivormig tot breed lancetvormig
ja
Cephalanthera damasonium
nee
onderste schutblad korter
ja
as van de bloeiaar kaal
nee
as van de bloeiaar dicht behaard
ja
Cephalanthera longifolia
ja
Cephalanthera rubra
Epipactis phyllanthes
ja
stengel in de bloeiaar kaal of soms met enkele verspreide haren (alleen in België)
nee
stengel in de bloeiaar viltig behaard
ja
doosvruchten bruinrood tot olijfgroen
nee
doosvruchten (donker)groen
ja
doosvrucht langwerpig, sterk hangend; onderste schutblad meer dan vier keer zo lang als de doosvrucht (alleen in België)
nee
onderste schutblad korter
ja
bladeren paarsgroen
nee
bladeren groen
ja
grote plant tot 80 cm met eironde tot lancetvormige, vlakke, horizontaal tot schuin omhoogstaande bladeren (let op: dit is een heel variabele soort)
nee
ja
Epipactis helleborine
plant met gootvormige, boogvormige, lancetvormige bladeren; bovenste stengel-blad reikt tot iets voorbij het begin van de bloeiaar
ja
Epipactis muelleri
ja
kleine plant met opvallend kleine bladeren, korter dan de internodiën, stengel vanaf het midden grijsviltig behaard (alleen in België)
nee
ja
Epipactis microphylla
grote plant, alle bladeren paarsgroen, planten vaak groepen vormend (alleen in België)
ja
Epipactis purpurata
ja
doosvrucht langwerpig, sterk hangend; schutblad ongeveer even lang als de doosvrucht
nee
doosvrucht spoelvormig, horizontaal; schutblad (veel) langer dan de doosvrucht
ja
Epipactis palustris
ja
Epipactis atrorubens
ja
Epipactis leptochila

Bespreking van de soorten

Anacamptis morio
Harlekijn

Maten (in cm)

hoogte plant	13-35
lengte bloeiaar	3-10
aantal bloemen	7-22
lengte x breedte grootste blad	5-15 x 1-1,6
lengte doosvruchten	1,4-1,7

1 Harlekijn *(Anacamptis morio)*, bloeiende plant

2 Harlekijn *(Anacamptis morio)*, rozet met lancetvormige, gootvormige bladeren

3 Harlekijn *(Anacamptis morio)*, plant met doosvruchten

4 Harlekijn *(Anacamptis morio)* met een basaal, stengelomvattend blad

5 Harlekijn *(Anacamptis morio)* heeft een lage vruchtzetting

6 Harlekijn *(Anacamptis morio)*. De niet bestoven vruchten zijn dun en afstaand, de bestoven vruchten zijn dik en rechtopstaand. De top van de doosvrucht is paars aangelopen

Bladeren

Vijf tot acht rozetvormende, groene, ongevlekte bladeren met een basaal, stengelomvattend, schedevormig blad. De bladeren zijn schuin omhoog staand tot gebogen, stomp tot spits, groen tot blauwgroen, glad, lancetvormig, gootvormig, met de grootste breedte in het midden; daarboven nog drie tot zes schedevormige, schutbladachtige, spitse, vaak paarse bladeren. Het bovenste stengelblad reikt tot aan de dichtbloemige bloeiaar. De schutbladen zijn lancetvormig, vliezig, groen tot meer of minder paars aangelopen, stomp, even lang tot iets langer als de doosvrucht. De plant vormt al voor de winter een rozet.

Stengel/bloeiaar

Harlekijn is een vrij kleine maar stevige plant met een groene, gladde, gevulde stengel, bovenaan geribd en paars aangelopen. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig, de hoofdas is kaal.

Bloeitijd/zaadrijping

Harlekijn bloeit van eind april tot eind mei, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden juni. De doosvruchten zijn zittend, kaal, rechtopstaand en tegen de stengel aanliggend, groen tot groen-violet, vooral aan de top, spoelvormig en naar de top toe licht gebogen. De vruchtzetting is laag (20-39%).

Anacamptis morio
Harlekijn

7

8

9

10

Biotoop

Harlekijn groeit graag op zonnige, grazige plaatsen, op vrij vochtige tot matig droge bodem. Deze kan zwak zuur tot kalkhoudend zijn. Vaak tonen de standplaatsen basische kwel, maar in de kalkstreken kan de soort ook voorkomen op drogere bodems. De soort is aan te treffen in verschillende graslandtypen zoals blauwgraslanden, schrale hooilanden en vochtige duingraslanden, maar ook in heiden, verlaten groeves, brakwatervenen en op voormalige zandplaten. Belangrijk voor het overleven van de soort is, dat er extensieve begrazing plaatsvindt.

Vindplaatsen

In Nederland zeldzaam op de Waddeneilanden en in de duinen, en zeer zeldzaam in de westelijke laagveengebieden en in Zuid-Limburg. In België met uitsterven bedreigd in Vlaanderen, in Wallonië zeldzaam in de Famenne.

Onderscheidende kenmerken

Typerend zijn de vrij smalle, gebogen, gootvormige bladeren en de vrij korte, elliptisch-langwerpige bloeiaar met relatief weinig (7-22) doosvruchten.

Gelijkende soorten

De bladeren van Hondskruid (*Anacamptis pyramidalis*) zijn smaller, lijn-lancetvormig en meer v-vormig dubbelgevouwen; de aar is elliptisch en niet elliptisch-langwerpig en de niet bevruchte doosvruchten staan wijd uit.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be

7 Harlekijn *(Anacamptis morio)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

8 Harlekijn *(Anacamptis morio)*, bloeiaar met hoge vruchtzetting

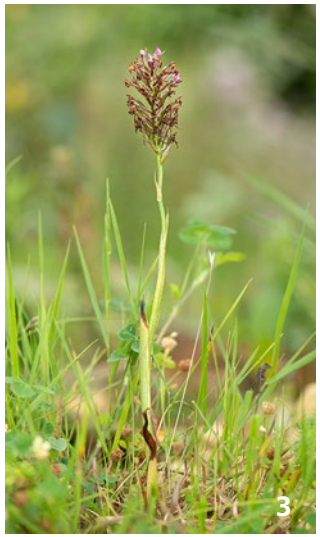
9 Harlekijn *(Anacamptis morio)*. Doosvrucht met een dun, vliezig, spits schutblad

10 Harlekijn *(Anacamptis morio)*. De doosvruchten zijn rechtopstaand en tegen de stengel aanliggend

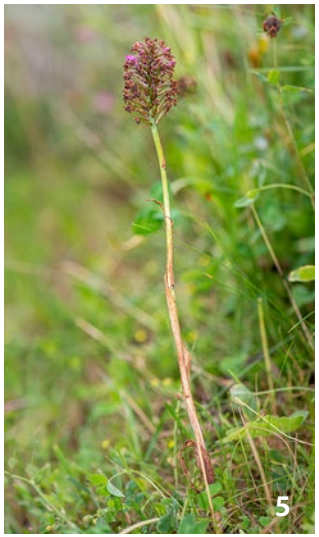

Anacamptis pyramidalis
Hondskruid

Maten (in cm)

hoogte plant	34-53
lengte bloeiaar	3,5-8
aantal bloemen	20-60
lengte x breedte grootste blad	10-17 x 0,9-2,1
lengte doosvruchten	0,9-1,5

1 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)*, bloeiende plant

2 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)*, rozet met lijn-lancetvormige, v-vormige bladeren

3 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)*. De stengel is vaak licht heen en weer gebogen

4 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)* heeft een korte bloeiaar in vergelijking met de lange stengel

5 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)*. Langs de stengel staan enkele spitse, schutbladachtige bladeren

6 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)*. Gewoonlijk zijn maar weinig bloemen bevrucht

Bladeren

Hondskruid heeft twee tot vier rozetvormende, ongevlekte, groene bladeren met aan de stengelbasis een stengelomvattend, schedevormig blad. De rozetvormende bladeren zijn schuin afstaand tot teruggebogen, lancetvormig tot lijn-lancetvormig, glad, gekield, v-vormig, ongevlekt, met de grootste breedte in het midden. Ze liggen vaak sterk tegen de bodem gedrukt en zijn dan vaker gebogen of gedraaid. Daarnaast zijn er nog vijf tot acht omhoogstaande bladeren en meer bovenaan de stengel nog enkele schedevormige, lijnvormige, spitse, schutbladachtige bladeren. Het bovenste blad reikt tot aan de bloeiaar. De schutbladen zijn vliezig, groen, lijnvormig, even lang als tot iets langer dan de doosvrucht. De rozetten van deze soort zijn al voor de winter zichtbaar, vaak zijn de bladtoppen zwart als gevolg van vorstschade.

Stengel/bloeiaar

Hondskruid is een slanke plant met een groene, gladde stengel. De stengel is soms iets heen en weer gebogen, kaal in de bovenste helft en onder de bloeiaar gevuld. De bloeiaar is alzijdig, dichtbloemig en elliptisch.

Anacamptis pyramidalis
Hondskruid

Bloeitijd/zaadrijping

Hondskruid bloeit van eind mei tot midden juli, de doosvruchten zijn rijp vanaf begin augustus. De doosvruchten zijn kort gesteeld, groen tot groen-violet, gedraaid, langwerpig, kaal en dun. De vruchtzetting is gewoonlijk vrij laag (20-39%). Als de planten nog groen zijn, staan alle doosvruchten praktisch horizontaal, maar bij oudere, bruin geworden planten zijn de niet bevruchte vruchtbeginsels dun en verschrompeld, terwijl de bevruchte doosvruchten een hoek van 90 graden maken met de bloeiwijze as. Dit geeft een heel karakteristiek beeld van een bloeiaar vol verdroogde bloemen met daaruit stekend de dikke bevruchte doosvruchten.

Biotoop

Hondskruid is te vinden op zonnige, soms op licht beschaduwde, open plekken. De bodem is kalkrijk, humusrijk en basisch. Soms is de soort te vinden in minder kalkrijke biotopen, maar in dat geval zijn de standplaatsen onder invloed van mineraalrijk grondwater. Hondskruid is een typische pionier, een soort van kalkgraslanden, kalkrijke duinhellingen en vochtige duinvalleien. Door haar pionierkarakter kan ze in nieuwe biotopen (opgespoten terreinen, gewijzigd graslandbeheer) vrij plotseling en massaal optreden, maar dan na enige jaren ook weer verdwijnen.

7 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)*. De schutbladen zijn vliezig, spits en ongeveer even lang als de doosvrucht

8 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)* heeft een elliptische bloeiaar

9 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)*, bloeiaar met doosvruchten

10 Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)*. Het verschil tussen bevruchte en niet bevruchte doosvruchten is goed te zien

Vindplaatsen

In Nederland is de soort is zeer zeldzaam in Zuid-Limburg, de duinen en in Zeeland. In België zeer zeldzaam in Vlaanderen, in Wallonië vrij algemeen in de Famenne en de Gaume

Onderscheidende kenmerken

Typerend zijn de lange stengel, de smalle, gebogen, gootvormige, v-vormige bladeren en de in verhouding vrij korte, elliptische bloeiaar met veel (20-60) doosvruchten, waarin meestal maar weinig bevruchte, horizontaal uitstekende doosvruchten zitten.

Gelijkende soorten

Harlekijn (*Anacamptis morio*) heeft gootvormige, kortere bladeren, de bloeiaar heeft veel minder bloemen en is elliptisch-langwerpig. Aapjesorchis (*Orchis simia*) heeft ook een korte bloeiaar, maar een schubachtig, heel kort driehoekig schutblad met een lange, spitse punt. Hondskruid *(Anacamptis pyramidalis)* vormt al in de herfst nieuwe rozetten die goed te herkennen zijn aan de smalle, v-vormige, teruggebogen bladeren die doen denken aan de bladeren van Grote muggenorchis (*Gymnadenia conopsea*). Maar deze soort komt pas in het voorjaar boven de grond.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Cephalanthera damasonium
Bleek bosvogeltje

Maten (in cm)

hoogte plant	20-60
lengte bloeiaar	6-18
aantal bloemen	3-14
lengte x breedte grootste blad	4-8 x 2-5
lengte doosvruchten	4-8 x 2-5

1 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)*, bloeiende plant. De bloemen blijven meestal gesloten
2 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)*, jonge plant
3 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)* is zelfbestuivend, daardoor is de vruchtzetting heel hoog
4 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)*, uitgebloeide plant
5 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)*. De bladeren zijn horizontaal tot schuin omhoogstaand
6 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)*, de doosvruchten hebben uitstekende ribben

Bladeren

Drie tot zes ongevlekte, verspreid langs de stengel staande, papierdunne, horizontaal tot schuin omhoogstaande bladeren. De bladeren zijn eivormig tot lancetvormig en spits, het middelste blad is het grootste; de grootste breedte van het blad ligt in het midden. Het bovenste stengelblad bereikt de bloeiaar. De schutbladen zijn bladdik, het onderste is groot, bladachtig, twee tot drie keer zo lang als de doosvrucht, het bovenste is half zo lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

Bleek bosvogeltje heeft een groene, kale, tamelijk houtige stengel die onder de bloeiaar gevuld is. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Bleek bosvogeltje bloeit van half mei tot begin juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf eind juni. De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen, rechtopstaand, langwerpig met sterk uitstekende ribben. Omdat Bleek bosvogeltje een zelfbestuivende soort is, verloopt de bloei snel. Vaker zijn

Cephalanthera damasonium
Bleek bosvogeltje

aan de bloeiaren al duidelijk gezwollen doosvruchten te zien, terwijl de bovenste bloemen nog open kunnen zijn. De bloemen blijven meestal gesloten en zijn niet toegankelijk voor bezoekende insecten. Een enkele keer is een sterk geopende bloem te zien. De doosvruchten hebben een karakteristieke positie; ze staan stijf rechtop langs de stengel. Hierdoor maakt de bloeiaar een vrij dichte indruk. Doordat de soort zelfbestuivend is, is de vruchtzetting ook zeer hoog (80-100%). De zaden zijn midden oktober rijp. Ook bij oudere doosvruchten is het langwerpige zuiltje nog duidelijk zichtbaar op de top van de doosvrucht als een langwerpige uitgroei.

Biotoop

Bleek bosvogeltje prefereert een kalkrijke, humeuze, neutrale tot basische bodem. Het bleek bosvogeltje komt voor in kalkrijke hellingbossen, met een voorkeur voor de zomen, maar kan zich ook in aangrenzende kalkgraslanden uitbreiden. In te donker wordende bossen kan de soort wel langere tijd standhouden, maar is dan hoofdzakelijk alleen vegetatief aanwezig.

Vindplaatsen

In Nederland komt Bleek bosvogeltje uitsluitend in Zuid-Limburg voor en is daar zeer zeldzaam. In België is de soort in Vlaanderen zeer zeldzaam en komt alleen in de Voerstreek voor; in Wallonië is ze zeldzaam tot vrij zeldzaam.

7 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)*, bloeiaar met stijf rechtopstaande doosvruchten

8 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)*, bloeiaar met doosvruchten en bladachtig schutblad

9 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)*, het onderste schutblad is bladachtig

10 Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)*. Het zuiltje aan de top van de doosvrucht blijft lang zichtbaar

Onderscheidende kenmerken

De bladeren van Bleek bosvogeltje zijn kort en breed. Het onderste schutblad is vaak groot en bladachtig. Door de zelfbestuiving zijn bijna alle doosvruchten dik en bevrucht; ze staan stijf rechtop. De bloeitijd is vroeg, veel vroeger dan de Wespenorchissen (*Epipactis*). Staat een plant in juli al volledig in zaad, dan is het hoogstwaarschijnlijk Bleek bosvogeltje en niet een Wespenorchis.

Gelijkende soorten

Wit bosvogeltje (*Cephalanthera longifolia)* heeft langere, smallere, sterk tweerijig en schuin omhoogstaande bladeren. Rood bosvogeltje (*Cephalanthera rubra*) heeft lancetvormige tot eivormige bladeren, die typisch blauwgroen gekleurd zijn.

In vegetatieve toestand, vooral als de planten jong zijn, is verwisseling met Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine*) mogelijk. Belangrijk is om te letten op de nervatuur: Brede wespenorchis heeft sterk uitstekende nerven aan de onderkant van het blad. Tevens zijn de bladeren van deze soort meer eivormig.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Cephalanthera longifolia
Wit bosvogeltje

Maten (in cm)

hoogte plant	21-45
lengte bloeiaar	7-21
aantal bloemen	7-27
lengte x breedte grootste blad	6-12 x 1,3-3,5
lengte doosvruchten	1,8-2,5

1 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*, bloeiende plant

2 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*, jonge plant

3 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*. Alle onbevruchte bloemen zijn afgevallen

4 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*, uitgebloeide plant met maar één bevruchte doosvrucht

5 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*, uitgebloeide plant met sterk tweerijig staande bladeren

6 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*, uitgebloeide plant

Bladeren

Zeven tot tien ongevlekte, verspreid langs de stengel staande bladeren, dun, schuin omhoogstaand tot horizontaal. De bladeren staan sterk tweerijig en zijn vlak tot licht gevouwen met de grootste breedte in het midden, lijn-lancetvormig tot lancetvormig, aan de onderzijde sterk geaderd. De onderste bladeren zijn stomp, de bovenste spits; het bovenste stengelblad reikt minstens tot aan de bloeiaar. De schutbladen zijn bladdik, de beide onderste langer dan de doosvrucht, de volgende duidelijk kleiner; de bovenste schutbladen zijn 1/4 zo lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

De stengel is groen en kaal, stevig, vrij houtig en bovenaan zwak geribd, gevuld onder de bloeiaar. Aan de voet van de stengel zijn twee tot vier witachtige tot groene schedevormige bladeren. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Wit bosvogeltje bloeit iets vroeger dan Bleek bosvogeltje (*Cephalanthera damasonium*), van begin mei tot begin juni. De doosvruchten zijn rijp vanaf eind juni. De doosvruchten zijn kort gesteeld, langwerpig, spoelvormig,

Cephalanthera longifolia
Wit bosvogeltje

7

8

9

10

naar boven toe breder wordend. De restanten van het langwerpige zuiltje zijn duidelijk zichtbaar op de top van de doosvrucht. Wit bosvogeltje is afhankelijk van insectenbestuiving en heeft als regel een heel lage of helemaal geen vruchtzetting (0-19%). Bij veel soorten orchideeën blijft het vruchtbeginsel dan aan de plant zitten, maar is duidelijk smal en leeg. Bij Wit bosvogeltje vallen alle niet bestoven vruchtbeginsels er echter af, en blijven alleen de schutbladen aan de stengel zitten. Dit is een duidelijk, opvallend kenmerk van zowel Wit bosvogeltje als Rood bosvogeltje (*Cephalanthera rubra*).

Biotoop

Wit bosvogeltje groeit in kalkrijke hellingbossen op licht beschaduwde, warme plaatsen op voedselarme en vochtige grond. Wit bosvogeltje is voornamelijk te vinden in loofbossen, bosranden, zoomvegetaties en struwelen. De soort heeft meer licht nodig dan Bleek bosvogeltje, maar vermijdt de volle zon.

7 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*, bloeiaar met doosvruchten

8 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*, bloeiaar met een doosvrucht en daarnaast een aantal heel korte, spitse schutbladen

9 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*, gezwollen doosvrucht; de overblijfsels van het zuiltje zijn nog duidelijk zichtbaar aan de top van de doosvrucht

10 Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)*, gezwollen, sterk geribde doosvrucht

Vindplaatsen

In Nederland is Wit bosvogeltje zeer zeldzaam in Zuid-Limburg, waar ze van nature altijd voorkwam. Door opnieuw gestart houthakbeheer zijn er geschikte biotopen voor de soort bij gekomen en zijn, na lange tijd van afwezigheid, opnieuw bloeiende planten gevonden. In België is de soort zeer zeldzaam in Vlaanderen, in Wallonië zeer zeldzaam in het Maasgebied en in Lotharingen.

Onderscheidende kenmerken

Karakteristiek voor Wit bosvogeltje zijn de tweerijige, lange en smalle, toegespitste bladeren. De doosvruchten zijn rechtopstaand, maar niet tegen de stengel aanliggend zoals bij Bleek bosvogeltje (*Cephalanthera damasonium*). De zeer lage of zelfs afwezige vruchtzetting is karakteristiek voor deze soort. Aan de stengel zijn dan alleen de schutbladen te zien, de niet bevruchte doosvruchten blijven niet aan de stengel zitten maar vallen af.

Gelijkende soorten

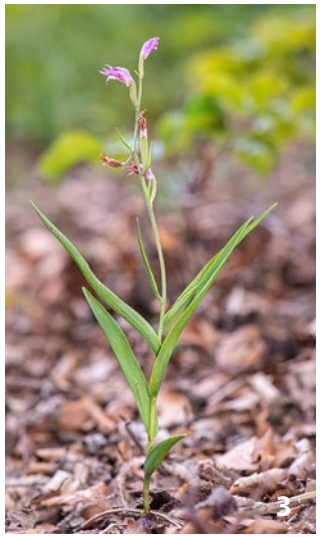
Verwisseling is mogelijk met beide andere *Cephalanthera*-soorten. Maar Bleek bosvogeltje (*Cephalanthera damasonium*) heeft kortere, bredere bladeren. Rood bosvogeltje (*Cephalanthera rubra*) heeft meer blauwgroene bladeren en een behaarde as van de bloeiaar.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Cephalanthera rubra
Rood bosvogeltje

Maten (in cm)

hoogte plant	30-70
lengte bloeiaar	3-21
aantal bloemen	2-24
lengte x breedte grootste blad	5-12 x 1,5-3
lengte doosvruchten	1,5-3

1 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)*, bloeiende plant
2 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)*, jonge plant
3 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)*, uitgebloeide plant met enkele bevruchte doosvruchten
4 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)* heeft een heel lage vruchtzetting
5 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)*. Alle niet bevruchte bloemen zijn afgevallen
6 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)*, bloeiaar met schutbladeren

Bladeren

Vijf tot negen min of meer tweerijige, ongevlekte, verspreid langs de stengel staande bladeren. De bladeren zijn lancetvormig tot eivormig met de grootste breedte in het midden, schuin omhoogstaand tot min of meer horizontaal, vrij vlak tot gootvormig, lang toegespitst, het bovenste stengelblad reikt minstens tot aan het begin van de bloeiaar. Ze hebben een typische blauwgroene kleur. De schutbladen zijn bladdik, lijn-lancetvormig, lang spits toelopend en behaard; de onderste zijn langer dan de doosvrucht, de bovenste zijn half zo lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

De stengel is bovenaan paars aangelopen, dicht en kort behaard, gevuld onder de bloeiaar. Aan de voet van de stengel zijn een aantal bruine schedevormige bladeren. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Rood bosvogeltje bloeit van eind juni tot midden juli, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden augustus.
De doosvruchten zijn groen, dicht behaard, kort gesteeld, langwerpig, spoelvormig, duidelijk geribd, naar boven toe breder wordend. Ook bij deze soort is het langwerpige

Cephalanthera rubra
Rood bosvogeltje

zuiltje na de bloei als een langwerpige uitgroei op de top van de doosvrucht te zien en vallen onbevruchte doosvruchten af. De vruchtzetting is heel laag (0-19%).

Biotoop

Rood bosvogeltje wordt gevonden op licht beschaduwde tot zonnige plaatsen op matig droge tot matig vochtige, matig voedselarme tot matig voedselrijke, kalkrijke grond. Groeiplaatsen zijn bossen, beschaduwde rots- of kalkhellingen, bermen en dijken. Het is een halfschaduwplant die graag in de zoom van warmteminnende bossen voorkomt.

Vindplaatsen

In Nederland kwam de soort oorspronkelijk in Zuid-Limburg voor, maar daar wordt ze niet meer gevonden. In de rest van Nederland werd ze een aantal jaren gevonden op een polderdijk in de Biesbosch en recent in een wegberm. Gezien de sterk afwijkende biotopen is de vraag of het hier een natuurlijke vestiging betreft. In België is de soort uitgestorven.

7 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)*, bloeiaar met rechtopstaande, sterk geribde doosvruchten

8 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)*. De stengel is kort en dicht behaard

9 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)*. Op de top van de doosvrucht zijn de overblijfsels van het zuiltje zijn nog duidelijk zichtbaar

10 Rood bosvogeltje *(Cephalanthera rubra)*. Ook in dit stadium zijn de restanten van het zuiltje nog zichtbaar

Onderscheidende kenmerken

Kenmerkend is vooral de bovenaan paars aangelopen, dicht en kort behaarde stengel. De doosvruchten zijn kenmerkend, dicht behaard, langwerpig en duidelijk geribd. De vruchtzetting is, evenals bij Wit bosvogeltje (*Cephalanthera longifolia*), heel laag of afwezig. Daardoor zijn er maar heel weinig tot geen doosvruchten aan de stengel en vertoont de stengel na de bloei alleen de afstaande schutbladen.

Gelijkende soorten

Bleek bosvogeltje *(Cephalanthera damasonium)* heeft eivormige tot lancetvormige bladeren, een bladachtig onderste schutblad en een kale stengel. Wit bosvogeltje *(Cephalanthera longifolia)* heeft smallere, sterk tweerijige bladeren en een kale, groene stengel en doosvruchten. Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine*) heeft eivormige, vrij horizontale, vlakke bladeren en sterk uitstekende nerven aan de onderkant van het blad.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
waarnemingen.be;
guenther-blaich.de;
aho-bayern.de

Corallorhiza trifida
Koraalwortel

Maten (in cm)

hoogte plant	6-18
lengte bloeiaar	2-6
aantal bloemen	2-11
lengte x breedte grootste blad	-
lengte doosvruchten	0,7-0,8

1 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)*, bloeiende plant

2 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)*, planten in knop met bleekgroene, stengelomvattende, schedevormige bladeren

3 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)*. De bevruchte, gezwollen doosvruchten zijn sterk hangend

4 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)* groeit vaak in groepjes

5 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)*, uitgebloeide plant

6 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)*. De uitstekende ribben van de doosvrucht zijn opvallend knobbelig

Bladeren

Geen echte bladeren, alleen enkele schubvormige, stengelomvattende schedevormige bruine of bleekgroene, ongevlekte bladeren aan de voet van de stengel.

Stengel/bloeiaar

Kaal, gevuld, geelgroen tot witgroen en erg teer. De bloeiaar is eenzijdig tot alzijdig, elliptisch en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Koraalwortel bloeit begin juni, de zaden zijn rijp vanaf midden juli. Koraalwortel is een zelfbestuivende soort, daardoor is de vruchtzetting heel hoog en zijn bijna alle doosvruchten gezwollen. De doosvruchten zijn kort gesteeld, heldergroen, hangend, langwerpig, spoelvormig en hebben drie duidelijke ribben. De doosvruchten zijn in verhouding tot de kleine bloemetjes groot. De schutbladen zijn heel klein, schubachtig en vliezig, ongeveer even lang als het steeltje van de doosvrucht.

Corallorhiza trifida
Koraalwortel

7

8

9

10

Biotoop
Beschaduwde plaatsen op droge tot vochtige, matig voedselarme tot matig voedselrijke, humusrijke, zwak zure tot kalkhoudende grond. Koraalwortel wordt gevonden in eikenkreupelhout, vochtige naaldbossen met een dik mospakket, maar ook in loofbossen. Een hoge, constante luchtvochtigheid is voorwaarde voor het overleven van deze tere orchidee.

Vindplaatsen
Vroeger kwam Koraalwortel in Nederland voor. In België ontbreekt de soort in Vlaanderen, in Wallonië is ze zeer zeldzaam in de Ardennen.

Onderscheidende kenmerken
Niet te verwarren met een andere soort door het ontbreken van echte bladeren. Ook de habitus, kleur van de stengel en de grote, groene, hangende doosvruchten zijn onmiskenbaar.

Gelijkende soorten
Geen

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
waarnemingen.be;
guenther-blaich.de;
aho-bayern.de

7 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)*. Doordat de soort zelfbestuivend is, zijn bijna alle doosvruchten bestoven

8 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)*. Linksonder aan de bloeiaar is het schubachtige schutblad te zien

9 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

10 Koraalwortel *(Corallorhiza trifida)*, bloeiaar met doosvruchten

Dactylorhiza fuchsii
Bosorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	25-70
lengte bloeiaar	4-13
aantal bloemen	14-60
lengte x breedte grootste blad	7-20 x 1,5-3,2
lengte doosvruchten	0,7-1,2

1 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*, bloeiende plant
2 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*, jonge plant
3 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*. Het onderste blad is stomp met de grootste breedte bovenaan
4 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet
5 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*. De bloeiaar is langwerpig
6 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*. De onderste schutbladen zijn even lang als tot langer dan de doosvrucht

Bladeren

Bosorchis heeft zeven tot twaalf, verspreid langs de stengel staande, gekielde, gevlekte, vrij kleine bladeren. De onderste bladeren staan dichter bij elkaar en zijn schuin omhoogstaand, elliptisch tot elliptisch-langwerpig, afgerond tot stomp met de grootste breedte boven het midden. De bovenste bladeren zijn langer en smaller, spatelvormig tot lancetvormig, meer verspreid, rechtopstaand en schutbladachtig met de grootste breedte aan de basis. Het onderste blad is opvallend kort, omgekeerd eivormig en stomp. De bovenkant van de bladeren is dofgroen, de onderkant grijsachtig wit met groene nerven. De stengelbladeren worden naar boven toe gaand tot aan het midden groter, daarna weer kleiner. Het bovenste stengelblad bereikt de bloeiaar niet. De schutbladen zijn groen tot bronsgroen of paarsig, bladdik, smal lancetvormig en even lang als tot langer dan de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

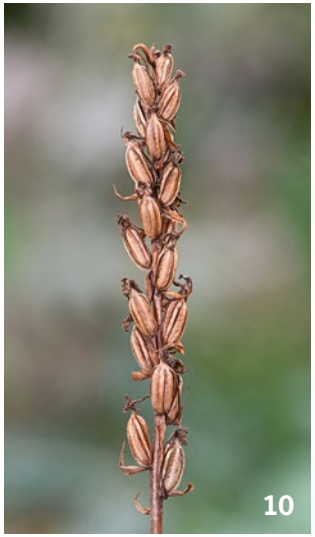
De stengel is lichtgroen tot bronsgroen, kaal, stijf, gevuld en vrij slank. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en dichtbloemig.

Dactylorhiza fuchsii
Bosorchis

7

8

9

10

Bloeitijd/zaadrijping

Bosorchis bloeit vanaf begin mei, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden juli. De doosvruchten zijn zittend, kaal, spoelvormig, vrij slank, rechtopstaand, groen of vaak purperkleurig. De vruchtzetting is gemiddeld (40-59%).

Biotoop

Bosorchis groeit bij voorkeur op iets vochtige, lemige, kalkrijke bodems op licht beschaduwde plekken.
Ze staat in kalkgraslanden, vooral op de overgangszone naar het bos. Ook komt ze voor in rietvegetaties op kalkrijk zand en in vegetaties die beïnvloed worden door kalkrijk kwelwater. Na herbebossing kan de soort grotere populaties vormen.

Vindplaatsen

In Nederland is Bosorchis is zeldzaam in Zuid-Limburg, Noord-Brabant, Zeeland en in de duinen. Elders is ze zeer zeldzaam. In België is Bosorchis zeldzaam in Vlaanderen, in Wallonië plaatselijk algemeen tot zeldzaam.

7 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*. De schutbladen zijn vaker bronsgroen tot paarsig aangelopen

8 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

9 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*, de doosvruchten zijn rechtopstaand

10 Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)*. Bloeiaar met doosvruchten die al langs de ribben geopend zijn; het zaad is al verspreid

Onderscheidende kenmerken

Kenmerkend zijn het grote aantal vrij kleine, stompe, gevlekte bladeren met hun grootste breedte boven het midden. De stengel is vrij smal, stijf en gevuld.

Gelijkende soorten

Brede orchis (*Dactylorhiza majalis*) is ongeveer even groot, maar de bladeren staan meer uitgespreid en zijn breder; ook zijn de onderste schutbladen breder en vaak bladvormig. Rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa*) heeft ongevlekte of gevlekte bladeren die schuin omhoog staan; de plant is hoger en de grootste breedte van het blad ligt in het midden. Vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata*) heeft ongevlekte, lichtgroene bladeren die schuin omhoog staan en minstens de bloeiaar bereiken. Bij Gevlekte orchis (*Dactylorhiza maculata*) ligt de grootste breedte van het blad in het midden en is het uiteinde van het blad puntig.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Dactylorhiza incarnata
Vleeskleurige orchis

Maten (in cm)

hoogte plant	30-60
lengte bloeiaar	5-12
aantal bloemen	15-30
lengte x breedte grootste blad	13-31 x 1-3
lengte doosvruchten	0,9-1,6

1 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*, bloeiende plant

2 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*, jonge plant

3 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*. De bovenste twee bladeren reiken tot aan of voorbij de bloeiaar

4 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*. De vruchtzetting is hoog

5 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*. De bladtop is kapvormig

6 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*. De schutbladen zijn naar binnen gebogen

Bladeren

Vijf tot acht over de stengel verdeelde, stengelomvattende, ongevlekte, lichtgroene bladeren. Ze zijn vaak tweerijig, lancet- tot lijn-lancetvormig en schuin tot recht omhoogstaand, de bovenste smaller en schutbladachtig. De bladeren zijn spits, onder het midden het breedste en hebben een kapvormige top. De bovenste twee bladeren reiken tot aan of voorbij de bloeiaar. De schutbladen zijn bladdik, lichtgroen, kaal, lancetvormig en lang toegespitst met een kapvormige top; de onderste zijn langer dan de doosvrucht, naar boven toe korter wordend. Ze zijn gekromd, naar de doosvrucht toe gebogen.

Stengel/bloeiaar

De stengel is stijf, stevig, vrij dik, lichtgroen, kaal en wordt naar boven toe geribd, vaker iets paars aangelopen en duidelijk hol onder de bloeiaar (goed te controleren door onder de bloeiaar voorzichtig in de stengel te knijpen). De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en dichtbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Vleeskleurige orchis bloeit vanaf midden mei, de doosvruchten zijn rijp vanaf eind juli. De doosvruchten zijn spoelvormig, zittend, kaal, groen, soms iets paars aangelopen, rechtopstaand en hebben duidelijke ribben. De vruchtzetting is hoog (60-79%).

Dactylorhiza incarnata
Vleeskleurige orchis

7

8

9

10

Biotoop

Vleeskleurige orchis komt vooral voor op kalkhoudende, mineraalrijke, voedselarme, vochtige bodems.
De soort wordt gevonden in jonge, natte duinvalleien, verlande moerassen, rietlanden, blauwgraslanden en hooilanden, ontziltende graslanden, laagveengebieden en afgravingen. De soort is gevoelig voor uitdroging van de bodem.

Vindplaatsen

In Nederland is Vleeskleurige orchis vrij zeldzaam op de Waddeneilanden en zeldzaam in de duinen, het Deltagebied en in laagveengebieden. In de rest van Nederland is ze zeer zeldzaam. In België is ze zeer zeldzaam in Vlaanderen, in Wallonië is ze zeldzaam in het Maasgebied en de Ardennen.

Onderscheidende kenmerken

Kenmerkend zijn de lange, tot aan of naast de aar reikende, schuin tot recht omhoogstaande, ongevlekte, lange bladeren met een kapvormige top. Een onderscheidend kenmerk is de lichtgroene kleur van de bladeren.

Gelijkende soorten

Brede orchis (*Dactylorhiza majalis*) heeft meer uitgespreide, bredere, gevlekte bladeren. Rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa*) heeft ongevlekte of gevlekte bladeren die schuin omhoog staan, maar de plant is hoger, heeft een gevulde stengel en de grootste breedte van het blad ligt in het midden. Gevlekte orchis (*Dactylorhiza maculata*) heeft een dunnere, gevulde stengel, gevlekte bladeren en kortere schutbladen. Bosorchis (*Dactylorhiza fuchsii*) heeft een gevulde stengel, gevlekte bladeren, een stomp onderste blad en kortere schutbladen.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

7 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*. De onderste schutbladen zijn langer dan de doosvrucht

8 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*, bloeiaar met doosvruchten en lang toegespitste schutbladen

9 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

10 Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)*, detail

Dactylorhiza maculata
Gevlekte orchis

Maten (in cm)

hoogte plant	25-70
lengte bloeiaar	4-13
aantal bloemen	14-60
lengte x breedte grootste blad	7-20 x 1,5-3,2
lengte doosvruchten	0,7-1,2

1 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*, bloeiende plant

2 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*, rozet

3 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*. Het onderste blad is spits met de grootste breedte in het midden

4 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet

5 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*, uitgebloeide plant

6 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*. Het onderste schutblad is even lang als tot langer dan de doosvrucht

Bladeren

De plant heeft vier tot tien gekielde, verspreid langs de stengel staande bladeren; de onderste bladeren staan dicht bij elkaar, zijn schuin omhoogstaand, lancetvormig tot omgekeerd eivormig met een purperbruin vlekkenpatroon, dat nooit ringvormig is. Ze zijn in het midden het breedste en spits toelopend, de hoger geplaatste bladeren overgaand in schutbladachtige bladeren. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet. De schutbladen zijn langer dan tot even lang als de doosvrucht, afstaand, naar boven toe korter wordend, bladdik, kaal, lijn-lancetvormig tot lancetvormig, spits, groen, soms iets paars aangelopen.

Stengel/bloeiaar

De stengel is kaal, zwak geribd en vrij slank en vrij stijf en gevuld, groen, soms bovenaan iets paars aangelopen. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en dichtbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Gevlekte orchis bloeit van begin mei tot eind juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf eind juli. Ze staan rechtop, zijn zittend, kaal, groen, vrij dun en spoelvormig. De vruchtzetting is gemiddeld (40-59%).

Dactylorhiza maculata
Gevlekte orchis

7

8

9

10

Biotoop

Gevlekte orchis staat op zonnige plaatsen op vochtige tot vrij natte, voedselarme, zure tot zwak zure bodems. Ze komt voor in blauwgraslanden, veenmosvegetaties, vochtige heideterreinen, heischrale graslanden, duinvalleien, hooilanden en waterkanten. De soort is gevoelig voor een goede vochthuishouding en verdwijnt bij verdroging van het biotoop.

Vindplaatsen

In Nederland is Gevlekte orchis vrij zeldzaam in de oostelijke helft van het land, elders zeer zeldzaam. In België is ze in Vlaanderen vrij zeldzaam in de Kempen, de Leemstreek en de Zandleemstreek, in Wallonië is ze zeldzaam tot zeer zeldzaam.

Onderscheidende kenmerken

Een vrij stijve, rechte slanke stengel die gevuld is.
De bladeren zijn opeengehoopt in de onderste helft, in het midden het breedste en gevlekt.

Gelijkende soorten

Bosorchis (*Dactylorhiza fuchsii)* heeft een blad met een stompe top waarbij de grootste breedte van het blad boven het midden ligt. Brede orchis (*Dactylorhiza majalis)* heeft een holle stengel, meer uitgespreide, bredere, gevlekte bladeren; ook zijn de onderste schutbladen breder en vaak bladvormig. Rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa)* heeft ook ongevlekte of gevlekte bladeren die schuin omhoog staan, maar de plant is hoger en de grootste breedte van het blad ligt in het midden. Vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata)* heeft een holle stengel, en ongevlekte, lichtgroene bladeren die schuin omhoog staan en de bloeiaar bereiken.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be

7 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*, stengel en doosvruchten zijn kaal

8 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*, bloeiaar met doosvruchten

9 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*. De schutbladen zijn afstaand

10 Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*, detail

Dactylorhiza majalis
Brede orchis

Maten (in cm)

hoogte plant	15-55
lengte bloeiaar	4-13
aantal bloemen	7-35
lengte x breedte grootste blad	8-18 x 1,8-3,5
lengte doosvruchten	1,1-1,3

1 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*, bloeiende plant

2 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*, rozet

3 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*, hier is het gedrongen karakter van de plant goed zichtbaar

4 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*. De vruchtzetting is gewoonlijk laag

5 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*. Het onderste schutblad is veel langer dan de doosvrucht en vaker bladachtig

6 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*. De schutbladen zijn vaak paars aangelopen

Bladeren

Brede orchis is een stevige, vrij gedrongen plant en heeft vier tot zeven over de stengel verdeelde, afstaande, schuin omhoogstaande bladeren. De onderste bladeren staan vrij vlak en dicht bijeen; de hogere bladeren zijn meer rechtopstaand en kleiner wordend; het bovenste, schutbladachtige blad reikt tot aan de bloeiaar. De bladeren zijn eivormig tot lancetvormig, stomp, vrij vlak tot licht gootvormig met meestal een sterk purperbruin vlekkenpatroon, al komen er ook planten voor met nauwelijks of helemaal geen vlekken. De bladeren zijn in het midden het breedste. De bovenkant van de bladeren is donkergroen, de onderkant lichter groen, meer glimmend dan de bovenkant en altijd ongevlekt. De onderste schutbladen zijn soms bladachtig en veel langer dan de doosvrucht, eivormig-lancetvormig tot lancetvormig, glad, ongevlekt tot soms gevlekt, bladdik, afstaand, soms naar de doosvrucht toegebogen. Aan de basis zijn ze violet aangelopen, de top is groen.

Stengel/bloeiaar

De vrij stijve, stevige stengel is groen, kaal en licht geribd. Naar boven toe is hij duidelijk hol, in de bloeiaar vaak violet aangelopen. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en dichtbloemig.

Dactylorhiza majalis
Brede orchis

7

8

9

10

Bloeitijd/zaadrijping

Brede orchis bloeit van midden april tot eind mei. De doosvruchten zijn rijp vanaf begin juli. De doosvruchten zijn spoelvormig, rechtopstaand, zittend, kaal en donkerpaars, vooral op de ribben. Omdat Brede orchis geen nectar afscheidt, zijn er minder bezoekende insecten en is de verdeling van de doosvruchten vaak onregelmatig. De vruchtzetting is laag (20-39%).

Biotoop

Brede orchis is een kensoort van de dotterbloemhooilanden, een type hooiland met vochtige, matig voedselrijke, niet of slechts licht bemeste bodem. Ook komt ze voor in veldrusschraallanden en blauwgraslanden met kwel van mineraalrijk grondwater, extensief beweide graslanden, moerassige hooilanden, duinvalleien, brakwatervenen, brongebieden en taluds van waterwegen.

Vindplaatsen

In Nederland is Brede orchis overal zeldzaam. In België is ze zeldzaam in Vlaanderen en komt het meeste voor in de Kempen en de Leemstreek. In Wallonië is ze vrij zeldzaam in het Maasgebied en de Ardennen.

7 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*, de doosvruchten zijn rechtopstaand

8 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*, bloeiaar met doosvruchten

9 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*. Schutbladen en ribben van de doosvrucht zijn vaak violet aangelopen

10 Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)*. Bovenaan is de stengel licht geribd

Onderscheidende kenmerken

Typisch is de vrij gedrongen groei van de plant met de meestal vrij vlak uitstaande, vrij brede bladeren.
De purper aangelopen schutbladen en doosvruchten zijn kenmerkend voor de soort.

Gelijkende soorten

Rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa*) heeft ongevlekte of gevlekte bladeren die schuin omhoog staan, de plant is hoger en heeft geen holle stengel. Vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata)* heeft ongevlekte, lichtgroene bladeren die schuin omhoog staan en minstens de bloeiaar bereiken; de doosvruchten zijn niet zo opvallend paars aangelopen. Gevlekte orchis (*Dactylorhiza maculata)* heeft een dunnere stengel die niet hol is, de bladeren zijn smaller, het onderste blad is puntig met de grootste breedte in het midden en de schutbladen zijn korter. Bosorchis (*Dactylorhiza fuchsii)* heeft smallere bladeren, een stomp onderste blad met de grootste breedte aan de top en kortere schutbladen.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Dactylorhiza praetermissa
Rietorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	30-80
lengte bloeiaar	5-10
aantal bloemen	20-60
lengte x breedte grootste blad	8-25 x 1,5-4,5
lengte doosvruchten	1,1-1,3

1 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)*, bloeiende plant

2 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)*, rozet

3 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)*. De bladeren zijn over de stengel verdeeld

4 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)* is een grote, stevige plant

5 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet

6 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)*. De ribben van de doosvrucht kunnen paars aangelopen zijn

Bladeren

De plant heeft drie tot zes over de stengel verdeelde bladeren met nog een of twee schutbladachtige bladeren. Ze zijn schuin omhoogstaand, spits, smal tot breed lancetvormig, gootvormig, met de grootste breedte in het midden; bij de hogere bladeren ligt de grootste breedte onder het midden. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet. De bladeren kunnen ongevlekt of ringvormig gevlekt zijn met in de bovenste bladeren gevulde vlekken (de ondersoort *junialis*). De schutbladen zijn lancetvormig, glad, groen, bladdik, de onderste iets langer dan de doosvrucht, naar boven toe korter wordend. De onderste schutbladen zijn vooral langs de randen paars aangelopen.

Stengel/bloeiaar

Rietorchis is een grote, stevige plant met een stijve, groene, zwak geribde, kale stengel. Naar boven toe is de stengel duidelijk hol. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en dichtbloemig.

Dactylorhiza praetermissa
Rietorchis

7

8

9

10

Bloeitijd/zaadrijping

Rietorchis bloeit van midden mei tot midden juli. De doosvruchten zijn rijp vanaf begin augustus. Ze zijn spoelvormig, zittend, rechtopstaand, kaal en groen, naar de top iets paars aangelopen. De vruchtzetting is gemiddeld tot hoog (40-59%).

Biotoop

De soort houdt van zonnige, vaak iets open, zelden licht beschaduwde plaatsen op vochtige tot natte, matig voedselrijke, zwak zure tot liefst kalkhoudende grond. Rietorchis is een pioniersoort die groeit in allerlei verschillende graslandtypen zoals blauwgraslanden, vochtige hooilanden, langs sloten, wegkanten, opgespoten terreinen, zandplaten, veenmosrietlanden en kanaalbermen. Op plaatsen met verstoring kan de soort in korte tijd grote populaties vormen.

Vindplaatsen

In Nederland is Rietorchis vrij algemeen in de laagveengebieden en in de Hollandse en Zeeuwse duinen. Elders komt de soort minder voor, maar het is een van de meer algemene soorten. In België is ze zeldzaam in Vlaanderen en vooral te vinden in de duinen, waar ze plaatselijk erg talrijk kan zijn. In Wallonië is ze zeldzaam tot zeer zeldzaam.

7 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)*. De schutbladen zijn afstaand, soms naar de bloeiaar gebogen

8 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

9 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)*. De doosvruchten staan dicht op elkaar

10 Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)*, detail

Onderscheidende kenmerken

Door zijn vrij recht omhoogstaande, lange bladeren en zijn forse postuur is Rietorchis goed te herkennen. De bloeiaar is vrij lang en toont over het algemeen een hoge vruchtzetting.

Gelijkende soorten

Vleeskleurige orchis *(Dactylorhiza incarnata)* heeft ongevlekte, lichtgroene bladeren die schuin omhoog staan en de bloeiaar bereiken; de plant is kleiner dan Rietorchis en heeft schutbladen die sterk naar binnen gebogen zijn. Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)* is kleiner en meer gedrongen. De bladeren staan meer uitgespreid, zijn breder en hebben geen ringvormige. De onderste, vaak bladvormige schutbladen zijn breder. Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)* heeft een dunnere stengel die niet hol is, gevlekte bladeren en kortere schutbladen. Bosorchis *(Dactylorhiza fuchsii)* heeft gevlekte bladeren, een stomp onderste blad en kortere schutbladen.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be

Dactylorhiza sphagnicola
Veenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	20-60
lengte bloeiaar	4-9
aantal bloemen	20-50
lengte x breedte grootste blad	10-25 x 1-3
lengte doosvruchten	0,7-1,1

1 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*, bloeiende plant
2 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*, rozet met bloeiknop
3 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*, uitgebloeide plant met kenmerkende lijn-lancetvormige bladeren
4 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar
5 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*. De bladeren hebben een kapvormige top
6 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*, uitgebloeide planten

Bladeren

Veenorchis heeft vier tot acht ongevlekte bladeren die regelmatig over de stengel verdeeld zijn; de bovenste bladeren zijn schutbladachtig en reiken tot dicht bij of tot aan de bloeiaar. De bladeren zijn stijf rechtopstaand, spits, lijn-lancetvormig, gootvormig met een kapvormige top; de grootste breedte van het blad ligt in het midden. Het tweede blad is het langste; het bovenste echte blad heeft een opvallende, lange, schedevormige basis. De bladeren hebben een opvallend dikke middennerf. De onderste schutbladen zijn groen, bladdik, breed lancetvormig aan de basis en uitlopend in een lange, spitse punt; ze zijn veel langer dan de doosvruchten.

Stengel/bloeiaar

De stengel is groen, kaal, stijf met een kleine of grote holte in het bovenste deel. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en dichtbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Veenorchis bloeit van midden mei tot midden juni; de doosvruchten zijn rijp vanaf midden juli. De doosvruchten zijn spoelvormig, zittend, groen, kaal en rechtopstaand. De vruchtzetting is gemiddeld tot hoog (40-59%).

Dactylorhiza sphagnicola
Veenorchis

Biotoop

Veenorchis groeit op zonnige, vochtige tot natte, zwak zure tot zure bodems in moerassen en hoogveen, trilvenen, veenmoerassen en langs heidevennen.

Vindplaatsen

In Nederland is Veenorchis zeer zeldzaam, ze komt momenteel nog slechts op enkele plaatsen in Limburg voor. In België is ze zeer zeldzaam in Vlaanderen in de oostelijke Kempen en de Maasstreek; in Wallonië is ze zeldzaam in de Ardennen.

Onderscheidende kenmerken

Typerend zijn de stijf omhoogstaande lange, maar heel smalle bladeren met de kapvormige top en de lange schutbladen. De bloeiaar is kort in vergelijking met de totale hoogte van de plant.

7 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*. De schutbladen lopen uit in een lange spitse punt

8 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*. De schutbladen zijn langer dan de doosvrucht

9 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*, bloeiaar met doosvruchten

10 Veenorchis *(Dactylorhiza sphagnicola)*, detail

Gelijkende soorten

Vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata)* heeft ook ongevlekte bladeren en een kapvormige bladtop, maar de bladeren zijn breder en de schutbladen zijn sterk naar binnen gebogen. Rietorchis *(Dactylorhiza praetermissa)* is een grotere plant met een veel langere bloeiaar, de schutbladen zijn korter en vaak min of meer paars aangelopen. Brede orchis *(Dactylorhiza majalis)* is een meer gedrongen plant met veel bredere, meer horizontaal geplaatste bladeren met vlekken. Gevlekte orchis (*Dactylorhiza maculata)* heeft vrij smalle, gevlekte bladeren, die toch breder zijn dan die van Veenorchis en een langere bloeiaar. Bosorchis (*Dactylorhiza fuchsii)* heeft gevlekte bladeren, een stomp onderste blad, kortere schutbladen en een langere bloeiaar.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be

Dactylorhiza viridis
Groene nachtorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	5-30
lengte bloeiaar	2-10
aantal bloemen	5-20
lengte x breedte grootste blad	2-6 x 1-3
lengte doosvruchten	0,5-0,8

1 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*, bloeiende plant
2 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*, rozet met bloeiknop
3 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*. De onderste bladeren staan dicht bijeen
4 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*, uitgebloeide plant
5 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*, bloeiaar met doosvruchten
6 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*. Het onderste schutblad is tot drie keer zo lang als de doosvrucht

Bladeren

Groene nachtorchis heeft twee tot vijf over de stengel verdeelde, ongevlekte bladeren die vaak tweerijig staan, schuin omhoogstaand tot vrij horizontaal. De onderste bladeren staan vaker dichter bijeen en zijn in het midden het breedste, terwijl de bovenste bladeren verder van elkaar verwijderd zijn en boven het midden het breedste zijn. De bladeren zijn eivormig tot langwerpig, ongevlekt en stomp. Aan de bovenkant zijn de bladeren dofgroen, aan de onderzijde iets glimmend. Het tweede blad is meestal het grootste, het bovenste blad is meer schutbladachtig en bereikt de bloeiaar niet. Het onderste schutblad is bladdik, groen, tot drie keer zo lang als de doosvrucht; naar boven toe worden de schutbladen korter.

Stengel/bloeiaar

De stengel is gevuld, kaal, iets kantig, onderaan bedekt met twee of drie bladscheden, onderaan witachtig, meer naar boven lichtgroen, soms met paarsrode ribben.
De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en dichtbloemig.

Dactylorhiza viridis
Groene nachtorchis

Bloeitijd/zaadrijping

Groene nachtorchis bloeit van begin mei tot eind mei, maar is nog lang herkenbaar doordat de bloemdelen groen blijven. Daardoor krijgt men de indruk dat de plant nog bloeit. De doosvruchten zijn rijp vanaf begin juli. De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen tot roodbruin en tegen de stengel aanliggend. Ze zijn spoelvormig, klein met zwakke ribben. De vruchtzetting is heel variabel, van laag tot hoog met een gemiddelde van 40-59%. Groene nachtorchis is een kortlevende soort die voor zijn voortbestaan afhankelijk is van de verspreiding door middel van zaden.

Biotoop

Groene nachtorchis groeit op zonnige plaatsen in heischrale, stikstofarme graslanden op zwak zure, mineraalrijke, droge tot vrij vochtige bodems. Ze is te vinden in open, lage graslandvegetaties, vroeger ook in beekbegeleidende graslanden op voedselrijke, humeuze zand- leem en lössgrond. De soort is zeer gevoelig voor overbemesting.

7 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*. Ook na de bloei blijven de bloemdelen nog lang groen

8 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*. Stengel en bloeiaar zijn kaal

9 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*, bloeiaar met tegen de stengel aanliggende doosvruchten

10 Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)*, de doosvruchten zijn al bij de ribben geopend

Vindplaatsen

In Nederland is de soort zeer zeldzaam en nog maar aanwezig op één plek in Limburg met een minimaal aantal planten. In België is ze zeer zeldzaam in Vlaanderen in de Leemstreek, in Wallonië zeldzaam in het Maasgebied en de zuidelijke Ardennen.

Onderscheidende kenmerken

Groene nachtorchis onderscheidt zich van alle andere *Dactylorhiza*-soorten door de groene bloemen en de veel bredere bladeren. Voorheen werd ze als enige vertegenwoordiger van een apart geslacht *Coeloglossum* beschouwd (*Coeloglossum viridis*). De plant is klein en vrij gedrongen, de bloemen blijven ook na bestuiving groen.

Gelijkende soorten

Grote keverorchis (*Neottia ovata)* heeft ook groene bladeren en bloemen maar is groter, heeft twee eivormige bladeren die niet grondstandig zijn en een heel lange aar met vele doosvruchten. De doosvruchten van Grote keverorchis zijn eivormig en niet spoelvormig. Welriekende nachtorchis (*Platanthera bifolia)*, en Bergnachtorchis (*Platanthera chlorantha)* lijken vooral vegetatief veel op Groene nachtorchis, maar hebben meestal maar twee vaak zilvergrijze, bredere bladeren; de doosvruchten zijn groter en staan stijf rechtop.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be

Epipactis atrorubens
Bruinrode wespenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	10-25
lengte bloeiaar	7-15
aantal bloemen	6-40
lengte x breedte grootste blad	4-8 x 2-7
lengte doosvruchten	0,6-1,1

1 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*, bloeiende plant

2 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*, jonge plant

3 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*, uitgebloeide plant met de kenmerkende tweerijige bladstand

4 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*. De bladeren staan voornamelijk in de onderste stengelhelft

5 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*, uitgebloeide en al uitgedroogde plant

6 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*, bloeiaar met doosvruchten

Bladeren

Zes tot elf sterk tweerijige, donkergroen-grijsachtig tot paars aangelopen, ongevlekte bladeren, verspreid over de stengel waarbij de onderste bladeren vaker dicht bij elkaar staan; het bovenste blad is schutbladachtig. De bladeren staan voornamelijk in de onderste helft van de stengel. Meestal is er een grote afstand tussen het laatste schutbladachtige blad en de bloeiaar, het bovenste stengelblad bereikt de bloeiaar niet.
De bloeiaar is gewoonlijk veel langer dan het bebladerde deel van de stengel. De bladeren zijn eivormig tot breed lancetvormig, spits, vrij vlak tot dubbelgevouwen, schuin omhoogstaand tot boogvormig; de onderzijde is vaker paars aangelopen. De onderzijde van het onderste blad is altijd paars. De schutbladen zijn bladdik, dofgroen, vaak paarsrood aangelopen; de onderste zijn duidelijk langer dan de doosvrucht, naar boven toe worden de schutbladen snel kleiner en korter dan de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

De stengel is gevuld, vaak wat heen en weer gebogen, onderaan kaal, meer naar boven toe bruinrood met een dichte grijsviltige beharing. De bloeiaar is min of meer eenzijdig, langwerpig en losbloemig.

Epipactis atrorubens
Bruinrode wespenorchis

Bloeitijd/zaadrijping

Bruinrode wespenorchis bloeit van midden juni tot eind juli; de doosvruchten zijn rijp vanaf midden augustus.
De bloeiaar van Bruinrode wespenorchis is vrij los.
De doosvruchten hebben een vrij korte steel en zijn dicht grijsviltig behaard, spoelvormig, afstaand, bruinrood tot bronsgroen, vooral op de ribben rood aangelopen.
De vruchtzetting is hoog (60-79%).

Biotoop

Zonnige tot licht beschaduwde plaatsen op droge, voedselarme, kalkrijke, grazige grond. De soort groeit meestal in de halfschaduw, graag in bosranden, struwelen en kalkgraslanden, vooral op plaatsen waar de kalk dicht aan de oppervlakte ligt. Soms is Bruinrode wespenorchis ook te vinden op stenige, matig begroeide hellingen.

Vindplaatsen

In Nederland is de soort is zeer zeldzaam in Zuid-Limburg. In België zeer zeldzaam in Vlaanderen, in Wallonië zeldzaam in het Maasgebied en de zuidelijke Ardennen, vooral in de Famenne.

7 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*. De onderste schutbladen zijn langer dan de doosvrucht

8 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*. De doosvruchten staan sterk eenzijdig

9 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*, bloeiaar met bronsgroene doosvruchten

10 Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)*. Stengel en doosvruchten zijn donzig behaard

Onderscheidende kenmerken

Kenmerkend zijn de tweerijige stand van de bladeren, de lange bloeiaar in vergelijking met het bebladerde deel van de stengel en de sterke grijsviltige beharing van het bovenste deel van de stengel en van de afstaande doosvruchten. De onderzijde van het onderste blad is altijd purperkleurig.

Gelijkende soorten

Kleinbladige wespenorchis (*Epipactis microphylla)* is ook viltig behaard, maar de plant is kleiner en de bladeren zijn veel kleiner en intensiever purper gekleurd. Ook staat deze soort in de diepe schaduw in beukenbossen. Bij exemplaren met vrij brede bladeren kan verwarring optreden met Brede wespenorchis (Epipactis helleborine), maar die is minder sterk purper gekleurd, het onderste blad is niet purperkleurig aan de onderzijde en de bladeren zijn groter, meer horizontaal geplaatst en vlakker. Bij Geelgroene wespenorchis (Epipactis muelleri) staan de bladeren ook tweerijig, maar zijn sikkelvormig gebogen en geelgroen, de duidelijke purperkleuring ontbreekt; het bovenste blad bereikt de bloeiaar. Paarse wespenorchis (Epipactis purpurea) heeft kleinere, schuin omhoogstaande, purper aangelopen bladeren en groeit in de diepe schaduw van beukenbossen.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Epipactis helleborine
Brede wespenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	35-80
lengte bloeiaar	5-12
aantal bloemen	8-31
lengte x breedte grootste blad	4-13 x 2-7
lengte doosvruchten	1,1-1,7

1 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)*, bloeiende plant

2 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)*, jonge plant

3 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)* is heel variabel in al zijn kenmerken

4 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)* heeft papierdunne bladeren

5 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)*. Planten die zonnig staan hebben vaak kortere, stijve, schuin omhoogstaande bladeren

6 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)*. Het onderste schutblad kan soms bladachtig zijn

Bladeren

Deze grote, stevige plant heeft zes tot veertien over de stengel verdeelde, in een spiraal staande, ongevlekte bladeren. Ze positie van de bladeren is variabel: van bijna horizontaal tot schuin omhoogstaand en van vlak tot boogvormig. De bladeren zijn papierdun, eivormig tot breed lancetvormig, stomp tot toegespitst, in het midden het breedste; de middelste bladeren zijn het grootste, ze worden naar boven toe kleiner en eindigen in een schutbladachtig blad dat kort bij de bloeiaar staat. De bladeren zijn ongevlekt, donkerder dan de stengel, dofgroen aan de bovenkant, aan de onderkant lichter en iets glimmend met duidelijke nerven.

Het bovenste stengelblad bereikt de bloeiaar over het algemeen niet. De bladrand is bezet met ongelijkbenig driehoekige papillen die met hun top naar de bladtop wijzen. Vóór de bloei is de bloeiaar knikkend, later rechtopstaand. Afhankelijk van de groeiplaats kan de vorm van de bladeren sterk verschillen: de planten die in de diepe schaduw staan hebben meer horizontaal geplaatste, grote bladeren, terwijl de planten in de volle zon meer schuin omhoogstaande bladeren hebben.
De schutbladen zijn horizontaal tot licht hangend, lancetvormig, spits, donkergroen, de onderste dubbel zo lang als de doosvrucht, naar boven toe korter wordend; de bovenste schutbladen zijn half zo lang als de doosvrucht.

Epipactis helleborine
Brede wespenorchis

7

8

9

10

Stengel/bloeiaar

De stengel is recht, houtig, gevuld, lichtgroen, onderaan kaal maar met meer naar boven toe steeds dichtere donzige beharing. De bloeiaar is min of meer eenzijdig, langwerpig en losbloemig tot dicht- en rijkbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Brede wespenorchis bloeit van juli tot en met september, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden september. De doosvruchten zijn groen, gesteeld, afstaand tot hangend, kaal tot min of meer behaard en spoelvormig. De vruchtzetting is hoog (60-79%), vaak zijn alleen de topbloemen niet bevrucht.

Biotoop

Brede wespenorchis groeit op allerlei substraten, bij voorkeur op licht beschaduwde tot vrij zonnige plekken op vochtige tot droge, voedselarme of voedselrijke grond. De standplaatsen zijn heel divers: bossen, bosranden en struwelen, kruipwilgvegetaties, bermen, dijken, tuinen (vaak tussen *Cotoneaster*), langs paden en wegen. Het is een echte cultuurvolger die vaak verschijnt op door de mens beïnvloede standplaatsen.

Vindplaatsen

In Nederland is de soort vrij algemeen, maar vrij zeldzaam in Drenthe en zeldzaam in de zeeklei- en laagveengebieden. In België is de soort vrij algemeen in Vlaanderen en Wallonië.

7 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet

8 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)* heeft een heel hoge vruchtzetting

9 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)*. De doosvruchten zijn afstaand tot licht hangend

10 Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)*, detail

Onderscheidende kenmerken

Brede wespenorchis is gewoonlijk een vrij forse plant, de grootste van de Wespenorchissen. Kenmerkend zijn de vrij brede bladeren, het lange, bladachtige onderste schutblad en de vrij kale, afstaande tot hangende doosvruchten. Deze soort kan moeilijkheden bij de determinatie veroorzaken omdat ze zeer variabel is in al haar kenmerken. De bladstand kan variëren van overhangend tot stijf schuin rechtopstaand, de bloeiaar kan los- en arm bloemig tot dicht- en rijkbloemig zijn, het onderste blad kan al dan niet de bloeiaar bereiken, de beharing van de as van de bloeiaar en de doosvruchten kan sterk variëren. Daarom is het belangrijk om meerdere exemplaren te bekijken. De duinvorm van Brede wespenorchis, een ecotype dat is aangepast aan deze specifieke biotoop, wordt beschreven als Duinwespenorchis (subspecies *neerlandica).*

Gelijkende soorten

Smallippige wespenorchis (*Epipactis leptochila)* heeft vaak sterk tweerijige, afstaande tot overhangende bladeren; aan de basis van de bladeren is een kenmerkende wittige vlek. De onderste schutbladen zijn langer dan die van Brede wespenorchis. Geelgroene wespenorchis (*Epipactis muelleri)* heeft sterk tweerijige, smallere, sikkelvormig gebogen bladeren. Groene wespenorchis (*Epipactis phyllanthes)* is een kleinere plant met kortere bladeren. De bloemen blijven (op de standplaatsen in België) altijd gesloten, het is een cleistogame soort. De doosvruchten zijn sterk hangend.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Epipactis leptochila
Smallippige wespenorchis
(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	30-70
lengte bloeiaar	7-30
aantal bloemen	7-35
lengte x breedte grootste blad	5-9 x 2-6
lengte doosvruchten	1,1-1,9

1 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*, bloeiende plant

2 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*, jonge plant

3 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*. Bij de aanhechting van het blad aan de stengel is de bladvoet opvallend bleek

4 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*. De bladeren zijn afstaand tot overhangend

5 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*, uitgebloeide plant

6 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*. Doordat de soort zelfbestuivend is, zijn meestal alle doosvruchten bevrucht

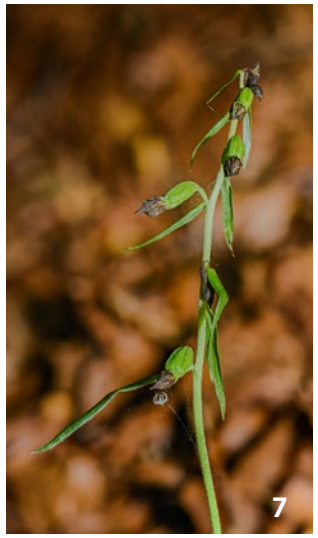
Bladeren

De drie tot acht bladeren zijn verdeeld over de stengel, de bovenste zijn schutbladachtig, lang toegespitst. De bladeren zijn ongevlekt, bleek-groenachtig met gegolfde rand, afstaand tot overhangend, eivormig tot breed lancetvormig met de grootste breedte in het midden, vaak sterk tweerijig. De basis van de bladeren is vaak wittig. De bladrand is bezet met driehoekige papillen zoals bij Brede wespenorchis *(Epipactis helleborine)* of met onregelmatig gevormde papillen. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar. De onderste schutbladen zijn heel lang, tot acht centimeter, groen, vaak overhangend, tot drie à vier keer zo lang als de doosvrucht, sterk lijkend op gewone bladeren. De bovenste schutbladen zijn half zo lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

De stengel is stijf, gevuld, vaak iets heen en weer gebogen, bleekgroen, onderaan kaal maar naar de top toe witviltig behaard. De bloeiaar is sterk eenzijdig, langwerpig en losbloemig.

Epipactis leptochila
Smallippige wespenorchis
(alleen in België)

7

8

9

10

Bloeitijd/zaadrijping
Smallippige wespenorchis bloeit in juli en augustus, twee tot drie weken eerder dan Brede wespenorchis; de doosvruchten zijn rijp vanaf midden september. De doosvruchten zijn groen, kaal, licht hangend, spoelvormig en hebben een lange bloemsteel met een geelgroene basis. Doordat Smallippige wespenorchis een zelfbestuivende soort is, is de vruchtzetting hoog (60-79%).

Biotoop
De soort groeit op beschaduwde plaatsen op matig droge tot vochthoudende, kalkrijke grond in bossen, vooral beukenbossen. De soort heeft bossen met een hoge, constante luchtvochtigheid nodig; de ondergroei is meestal heel soorten- en individuenarm.

Vindplaatsen
In Nederland komt Smallippige wespenorchis niet voor. In België komt de soort alleen in Wallonië zeer zeldzaam voor in het zuidoosten van België.

7 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*, bloeiaar met doosvruchten

8 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*. Het onderste schutblad kan tot acht centimeter lang zijn

9 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*. De soort groeit graag in de diepe schaduw van beukenbossen

10 Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)*. Naar de top toe is de stengel witviltig behaard

Onderscheidende kenmerken
Smallippige wespenorchis is een plant van vochtige, sterk beschaduwde bossen, vooral beukenbossen.
De planten hebben vaak sterk tweerijige, vlakke, afstaande tot overhangende bladeren met een wittige vlek aan de basis. Een onmiskenbaar kenmerk zijn de lange, vaak hangende schutbladen, die veel langer zijn dan bij alle andere Wespenorchis-soorten.

Gelijkende soorten
Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine)* kan ook in diepere schaduw groeien maar heeft grotere, stevigere, meer horizontaal staande bladeren en minder lange, niet zo sterk hangende schutbladen. De bladeren zijn rondom de stengel geplaatst en zijn niet sterk tweerijig. Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)* heeft smalle, sterk dubbelgevouwen, stijve, boogvormige bladeren met een gegolfde rand. Deze soort komt voornamelijk aan de bosrand voor en niet in de diepe schaduw. Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)* heeft kortere bladeren en schutbladen en een kale, onbehaarde stengel.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
wilde-planten.nl;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de;
guenther-blaich.de

Epipactis microphylla
Kleinbladige wespenorchis
(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	24-50
lengte bloeiaar	4-18
aantal bloemen	2-18
lengte x breedte grootste blad	1,5-5,5 x 0,7-1,5
lengte doosvruchten	1,2-1,8

1 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)*, bloeiende plant
2 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)*, jonge plant
3 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)*, detail van de stengel met de heel kleine, lancetvormige bladeren
4 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)* staat in beukenbossen op kalkrijke bodem
5 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)*. De bloeiaar is eenzijdig
6 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)*. De soort groeit graag op vegetatievrije plekken

Bladeren

De plant heeft drie tot zes kleine, eivormige tot lancetvormige, toegespitste, gootvormige, verspreid langs de stengel staande, ongevlekte bladeren die korter zijn dan de internodiën, met de grootste breedte in het midden. Ze zijn schuin omhoogstaand, grijsgroen met een roodviolette tint; vooral de onderzijde van de bladeren is roodviolet gekleurd. De bovenste bladeren zijn schutbladachtig. De schutbladen zijn bladdik, roodviolet en lancetvormig; de onderste iets langer dan tot ongeveer even lang als de doosvrucht, naar boven toe korter wordend. Het bebladerde deel van de stengel is kort vergeleken met de relatief lange bloeiaar; het bovenste stengelblad bereikt de bloeiaar niet.

Stengel/bloeiaar

De stengel is stevig, gevuld en vrijwel vanaf de basis dicht grijsviltig behaard. De bloeiaar is eenzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Kleinbladige wespenorchis bloeit van midden juni tot midden juli, de doosvruchten zijn rijp midden vanaf augustus. De doosvruchten zijn gesteeld, groen met

Epipactis microphylla
Kleinbladige wespenorchis
(alleen in België)

donkerdere purpergroene ribben, dicht witviltig behaard, afstaand tot licht hangend. Doordat Kleinbladige wespenorchis een zelfbestuivende soort is, is de vruchtzetting hoog (60-79%). De doosvruchten kunnen soms zo zwaar zijn dat de planten overhellen of zelfs op de grond liggen.

Biotoop
Deze warmteminnende soort groeit op droge, licht tot matig beschaduwde plaatsen op matig voedselrijke, kalkrijke grond, vooral in beukenbossen, vaak op plekken zonder andere begeleidende planten. De soort groeit vooral in de buurt van beuken, meestal alleenstaand, geen grotere groepen vormend.

Vindplaatsen
Kleinbladige wespenorchis komt niet voor in Nederland en is in België zeer zeldzaam in Wallonië in de Ardennen.

Onderscheidende kenmerken
Kenmerkend zijn de grijsviltige beharing, de kleine bladeren en de geringe grootte van de plant. Ook het biotoop is heel uitgesproken.

Gelijkende soorten
Paarse wespenorchis (*Epipactis purpurata)* heeft ook kleine bladeren, maar die zijn groter dan die van Kleinbladige wespenorchis en meer purper gekleurd. Ook is deze plant een stuk groter en groeit vaak in groepen, terwijl Kleinbladige wespenorchis gewoonlijk alleen staat.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
wilde-planten.nl;
waarnemingen.be;
guenther-blaich.de;
aho-bayern.de

7 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)*. Doordat de soort zelfbestuivend is, is de vruchtzetting heel hoog

8 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)*. Zowel de stengel als de doosvruchten zijn dicht grijsviltig behaard

9 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)*. De ribben van de doosvruchten zijn donkerder purpergroen

10 Kleinbladige wespenorchis *(Epipactis microphylla)*. De doosvruchten zijn afstaand tot licht hangend

Epipactis muelleri
Geelgroene wespenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	30-60
lengte bloeiaar	6-23
aantal bloemen	18-45
lengte x breedte grootste blad	3-9 x 1,4-4
lengte doosvruchten	0,8-1,5

1 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)*, bloeiende plant
2 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)*, jonge plant
3 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)*, uitgebloeide plant
4 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet
5 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)*. Vaak staan de bladeren sterk tweerijig
6 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)* met kenmerkende sikkelvormige bladeren

Bladeren

De plant heeft zes tot veertien geelgroene, ongevlekte, verspreid langs de stengel staande bladeren die vaak sterk tweerijig staan; ze zijn schuin omhoogstaand, sikkelvormig tot overhangend, gootvormig, sterk dubbelgevouwen, lancetvormig tot eivormig-lancetvormig, stijf en lang toegespitst met een gegolfde rand. De bovenste bladeren zijn lancetvormig, schutbladachtig. Het onderste schutblad is bladdik, lancetvormig, tot dubbel zo lang als de doosvrucht, naar boven toe worden de schutbladen korter.
Het bovenste stengelblad reikt tot aan de bloeiaar.

Stengel/bloeiaar

De basis van de stengel is glad en purper gekleurd; naar boven toe is de stengel groen, viltig behaard en gevuld. De bloeiaar is eenzijdig, langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Geelgroene wespenorchis bloeit van midden juni tot begin juli. Doordat de plant zelfbestuivend is, kan de bloeiperiode kort duren, vooral bij heet weer.
De doosvruchten zijn vanaf begin augustus rijp. De doosvruchten zijn kort gesteeld, spoelvormig, afstaand tot hangend, vrij dun, geelgroen met behaarde ribben. Door de zelfbestuiving is de vruchtzetting hoog (60-79%).

Epipactis muelleri
Geelgroene wespenorchis

Biotoop

Licht beschaduwde tot vrij zonnige, warme, beschutte plaatsen op meestal droge tot soms vochtige, matig voedselarme, kalkrijke grond. De soort heeft een voorkeur voor de halfschaduw van bosranden, struwelen en kalkrijke, open bossen, maar is ook op sterk zonnige plekken te vinden.

Vindplaatsen

In Nederland is de soort zeer zeldzaam in Limburg; in België is ze zeer zeldzaam in Vlaanderen, in Wallonië zeldzaam in de kalkstreek en zeer zeldzaam in Lotharingen.

Onderscheidende kenmerken

De habitus van Geelgroene wespenorchis is zeer kenmerkend met sikkelvormige, gootvormige, vrij stijve, geelgroene bladeren die min of meer tweerijig staan.

7 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)*. Doordat de soort zelfbestuivend is, zijn praktisch alle doosvruchten bevrucht

8 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)*. De doosvruchten zijn kort gesteeld en afstaand tot hangend

9 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)*, bloeiaar met doosvruchten

10 Geelgroene wespenorchis *(Epipactis muelleri)*. De stengel is groen en viltig behaard

Gelijkende soorten

Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine)* heeft meestal bredere, niet sikkelvormig gebogen, rondom de stengel staande bladeren en is meestal donkerder groen in tegenstelling tot de meer geelgroene kleur van Geelgroene wespenorchis. Smallippige wespenorchis *(Epipactis leptochila)* heeft afstaande tot overhangende, vlakke bladeren en een langer onderste schutblad. Ook groeit Smallippige wespenorchis in een ander biotoop, meer in het binnenste van de vrij donkere bossen terwijl Geelgroene wespenorchis vooral aan de bosranden staat en een warmteliefhebber is. Bruinrode wespenorchis *(Epipactis atrorubens)* heeft sterk tweerijige, grijsgroen tot paars aangelopen bladeren, waarbij het onderste blad aan de onderzijde altijd purperkleurig is. De bladeren zijn in de onderste helft van de stengel opgehoopt; kenmerkend is de grote afstand tussen bovenste blad en bloeiaar.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
guenther-blaich.de

Epipactis palustris
Moeraswespenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	25-50
lengte bloeiaar	5-13
aantal bloemen	4-20
lengte x breedte grootste blad	5-9 x 1,8-3,2
lengte doosvruchten	1,6-2,5

1 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*, bloeiende plant

2 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*, jonge plant

3 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*. De bladeren staan vaak min of meer tweerijig

4 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*. De onderste bladeren staan altijd dicht op elkaar

5 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet

6 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*. De onderste schutbladen zijn even lang als de doosvrucht

Bladeren

Moeraswespenorchis heeft zes tot acht verspreid langs de stengel staande, min of meer tweerijig staande, ongevlekte bladeren. Het onderste blad is het grootste; de onderste bladeren zijn dicht bij elkaar staand en schuin omhoogstaand, eivormig-lancetvormig, gootvormig, stomp tot toegespitst; de bovenste bladeren zijn meer rechtopstaand tot afstaand, lancetvormig, spits, onder het midden het breedste. De bladeren zijn geel tot grijsachtig groen, dof met duidelijke nerven; de papillen op de bladrand zijn ongeveer rechthoekig en heel regelmatig. Het bovenste stengelblad bereikt de bloeiaar niet. De schutbladen zijn bladdik, groen, lancetvormig; de onderste zijn even lang als de doosvrucht, de bovenste half zo lang.

Stengel/bloeiaar

De stengel is rechtop, stijf, gevuld, bovenaan iets kantig, onderaan kaal, naar boven toe dicht behaard en vaak in het bovenste deel paars aangelopen. De bloeiaar is eenzijdig, langwerpig en losbloemig.

Epipactis palustris
Moeraswespenorchis

7

8

9

10

Bloeitijd/zaadrijping

Moeraswespenorchis bloeit van begin juni tot eind juli, de doosvruchten zijn rijp vanaf begin september. De hangende, lang gesteelde doosvruchten zijn groot, geribd, langwerpig, naar het uiteinde toe breder wordend, bruin-violet tot olijfgroen en dicht behaard. De aar met de doosvruchten maakt een dichte indruk door de lange, hangende doosvruchten en de hoge vruchtzetting (60-79%).

Biotoop

Zonnige, vochtige tot natte, matig voedsel- en stikstofarme, zwak basische tot kalkhoudende bodem. Moeraswespenorchis staat vaak in natte kalkrijke duinvalleien, klei- en leemputten, kalkmoerassen en op nieuwe biotopen zoals met kalkrijk zand opgespoten terreinen.

Vindplaatsen

In Nederland is Moeraswespenorchis vrij zeldzaam op de Waddeneilanden, het Lauwersmeergebied en in de duinen van Noord-Holland, Zeeland en de Zuid-Hollandse duinen. In de rest van Nederland is de soort heel zeldzaam.

7 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*. In een later stadium hangen de doosvruchten bijna recht naar beneden

8 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*. De doosvruchten zijn lang gesteeld en langwerpig

9 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*, bloeiaar met bruinviolette doosvruchten

10 Moeraswespenorchis *(Epipactis palustris)*. Zowel de stengel als de doosvruchten zijn dicht behaard

In België is de soort zeldzaam in Vlaanderen in het kustgebied en de Kempen, verder zeer zeldzaam. In Wallonië is ze zeldzaam in de Kalkstreek (zuidelijke Ardennen) en Lotharingen, verder zeer zeldzaam.

Onderscheidende kenmerken

Kenmerkend zijn de sterk tweerijige, aan de basis opgehoopte bladeren en vooral de grote, bruinrode tot bronsgroene, hangende, naar het einde toe verdikte doosvruchten. Dit is de enige Wespenorchis die in vochtige tot natte biotopen groeit.

Gelijkende soorten

Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine)* staat niet zo nat, maar kan wel in de buurt voorkomen. Zijn bladeren zijn groter, breder en het bovenste schutblad is langer en meer bladachtig; de doosvruchten zijn groen, korter gesteeld, niet hangend en niet langwerpig. Bij Bruinrode wespenorchis (*Epipactis atrorubens*) is de afstand tussen bovenste blad en bloeiaar groter, de doosvruchten zijn afstaand en niet hangend en de soort groeit op drogere plekken.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Epipactis phyllanthes
Groene wespenorchis
(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	20-45
lengte bloeiaar	5-15
aantal bloemen	15-35
lengte x breedte grootste blad	3,5-6 x 3-5
lengte doosvruchten	0,9-1,3

1 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*, habitus

2 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*. Ook tijdens de bloei blijven de bloemen gesloten

3 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*. Uitgebloeide plant

4 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*. De kleine bladeren zijn schuin omhoogstaand tot licht hangend

5 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*. Onderaan de foto is nog het schutbladachtige bovenste blad te zien

6 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*. Door de zelfbestuiving is de vruchtzetting heel hoog

Bladeren

Groene wespenorchis heeft drie tot zes groene, ongevlekte, boogvormige, schuin omhoogstaande tot licht hangende, eivormige tot lancetvormige, toegespitste, verspreid langs de stengel staande bladeren met de grootste breedte in het midden, vaak met een gegolfde rand; de rand is bezet met onregelmatig getande papillen. Het bovenste blad is schutbladachtig en kan tot aan de bloeiaar reiken. De schutbladen zijn bladdik, lancetvormig, tot dubbel zo lang als de doosvrucht, lang toegespitst, naar boven toe korter wordend.

Stengel

Stevig, gevuld, kaal, soms met verspreide beharing aan de top. De bloeiaar is eenzijdig, langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Groene wespenorchis bloeit van begin juli tot midden augustus, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden september. De doosvruchten zijn kaal, groen met een korte steel, spoelvormig en sterk hangend. Doordat de soort zelfbestuivend is, en in België zelfs vrijwel uitsluitend cleistogaam (waarbij de bloemen niet opengaan) bloeit, is de vruchtzetting hoog (60-79%).

Epipactis phyllanthes
Groene wespenorchis
(alleen in België)

Biotoop
Licht tot vrij sterk beschaduwde plaatsen op matig voedselarme, vochtige, kalkrijke grond; in België gevonden in beukenbos waar kalkrijk zand aan de oppervlakte komt.

Vindplaatsen
Niet in Nederland; zeer zeldzaam in België, slechts op twee plaatsen in de buurt van Brussel gevonden.

Onderscheidende kenmerken
De vrij kleine, boogvormige, schuin omhoogstaande tot licht hangende bladeren, de praktisch kale stengel en de sterk hangende, groene doosvruchten.

Gelijkende soorten
Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine)* is een veel grotere plant met grotere bladeren en een stengel die bovenaan donzig behaard is. Smallippige wespenorchis (*Epipactis leptochila)* heeft naar de top toe een viltig behaarde stengel en het onderste schutblad is langer.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
wilde-planten.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
guenther-blaich.de

7 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*, bloeiaar met doosvruchten

8 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*. De doosvruchten zijn altijd licht tot sterk hangend

9 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*. De stengel is kaal, soms met verspreide beharing aan de top

10 Groene wespenorchis *(Epipactis phyllanthes)*. Het onderste schutblad kan tot dubbel zo lang als de doosvrucht zijn

Epipactis purpurata
Paarse wespenorchis
(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	25-62
lengte bloeiaar	7-30
aantal bloemen	8-45
lengte x breedte grootste blad	3-7 x 1,2-3,2
lengte doosvruchten	0,7-1,4

1 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)*, bloeiende plant
2 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)*, jonge plant
3 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)* heeft kleine bladeren
4 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)*. De stengel is vrij dik en stijf rechtopstaand
5 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)*, uitgebloeide planten groeien vaak in groepjes
6 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)*, uitgebloeide plant

Bladeren

Paarse wespenorchis is een grote, heel stijve, krachtige plant. Er zijn vier tot tien spiraalvormig geplaatste, over het onderste deel van de stengel verdeelde, kleine, smal eivormige tot breed lancetvormige, spitse, donkergroen tot groen-violette, ongevlekte bladeren, horizontaal tot schuin omhoogstaand, vaak met iets gegolfde rand.
De bladeren zijn korter dan twee internodiën.
Het bovenste blad is schutbladachtig en reikt tot aan de bloeiaar. Het bebladerde deel is kort in verhouding tot de heel lange bloeiaar. Typerend voor Paarse wespenorchis is dat de bloeistengels vaak in groepjes bij elkaar staan.

De onderste schutbladen zijn bladdik, lancetvormig, langer dan de doosvrucht, naar boven toe worden ze kleiner.

Stengel/bloeiaar

De stengel is onderaan kaal, dik en stijf, vrij houtig, gevuld, in de bovenste helft grijsviltig behaard. D
e bloeiaar is eenzijdig, langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Paarse wespenorchis bloeit van begin augustus tot midden september, de doosvruchten zijn rijp van

Epipactis purpurata
Paarse wespenorchis
(alleen in België)

7

8

9

10

af midden oktober. De doosvrucht is spoelvormig, donkergroen of vaker paars aangelopen, lang gesteeld, spaarzaam behaard, afstaand tot licht hangend. De ribben van de doosvrucht zijn duidelijk zichtbaar en vaak paars aangelopen. De vruchtzetting is heel hoog (80-100%).

Biotoop
Licht beschaduwde plaatsen op vochtige, matig voedselrijke, kalkrijke grond in bossen, graag aan de randen van paden waar weinig randbegroeiing is. In het donkere middendeel van het bos wordt ze duidelijk minder talrijk.

Vindplaatsen
Niet in Nederland, in België niet in Vlaanderen, alleen heel zeldzaam voorkomend in het zuidoosten van Wallonië.

7 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)*. Het onderste schutblad is langer dan de doosvrucht

8 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)*. De doosvruchten zijn afstaand tot licht hangend

9 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)*. De doosvruchten zijn geribd

10 Paarse wespenorchis *(Epipactis purpurata)*. De stengel is in het bovenste deel grijsviltig behaard

Onderscheidende kenmerken
De forse, stijve habitus, de lange bloeiaar in combinatie met de smalle bladeren geven deze plant een heel kenmerkende habitus. De stengelbladeren zijn niet langer dan twee internodiën.

Gelijkende soorten
Roodbruine wespenorchis (*Epipactis atrorubens)* heeft grotere, meer tweerijig staande bladeren en de afstand tussen bladeren en bloeiaar is veel groter. Ook groeit deze soort in de halfschaduw en niet in de diepe schaduw van beukenbossen. Kleinbladige wespenorchis (*Epipactis microphylla)* is kleiner, groeit niet in groepen en de bovenste bladeren bereiken de bloeiaar niet.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
wilde-planten.nl;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de;
guenther-blaich.de

Goodyera repens
Dennenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	5-25
lengte bloeiaar	3-7
aantal bloemen	10-26
lengte x breedte grootste blad	2-3,5 x 1,2-1,7
lengte doosvruchten	0,4-0,7

1 Dennenorchis *(Goodyera repens)*, bloeiende plant

2 Dennenorchis *(Goodyera repens)*, rozetten

3 Dennenorchis *(Goodyera repens)*, blad met netvormige nervatuur

4 Dennenorchis *(Goodyera repens)*, uitgebloeide plant

5 Dennenorchis *(Goodyera repens)*. De rozetbladeren zitten tussen het mos

6 Dennenorchis *(Goodyera repens)*. Zowel stengel als doosvruchten zijn bezet met lange, witte klierharen

Bladeren

Dennenorchis heeft een rozet van vijf tot acht eivormige tot eivormig-langwerpige, spatelvormige, ongevlekte bladeren, die vrij plotseling overgaan in een korte bladsteel. De bladeren zijn donkergroen, kaal, toegespitst, vrij dik en netnervig (met door veel dwarsnerven verbonden hoofdnerven); de grootste breedte van het blad ligt in het midden. Aan de basis van de stengel staat een stengelomvattend, rechtopstaand blad, daarnaast zijn er nog enkele langs de stengel geplaatste, lancetvormige, schutbladachtige bladeren.

Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet. De rozetten worden gevormd aan het einde van lange, kruipende, witviltige, horizontale uitlopers. De schutbladen zijn bladdik, lancetvormig, kaal en tot dubbel zo lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

De stengel is gevuld, dicht bezet met lange, witte klierharen. De bloeiaar is eenzijdig, soms iets gedraaid, langwerpig en dichtbloemig.

Goodyera repens
Dennenorchis

Bloeitijd/zaadrijping

Dennenorchis bloeit van midden juni tot eind juli; de doosvruchten zijn rijp vanaf eind augustus.
De doosvruchten zijn groen, rond, dicht bezet met lange, witte klierharen, schuin omhoogstaand met een korte bloemsteel. De vruchtzetting is hoog (60-79%).

Biotoop

Beschaduwde, droge tot vochtige, voedselarme en meestal zure grond in een omgeving met een hoge luchtvochtigheid: naaldbossen, berkenbos of onder Kraaiheide. De soort wortelt uitsluitend in de bovenste strooisel- en moslaag en is sterk afhankelijk van een gelijkblijvend, vochtig milieu.

Vindplaatsen

In Nederland is Dennenorchis zeldzaam op de Waddeneilanden en in de duinen bij Schoorl, zeer zeldzaam in overig Nederland. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de Kempen, in Wallonië vrij zeldzaam in de zuidelijke Ardennen en zeldzaam tot zeer zeldzaam in het Maasgebied.

7 Dennenorchis *(Goodyera repens)*. De bloeiaar is eenzijdig

8 Dennenorchis *(Goodyera repens)*, bloeiaar met doosvruchten

9 Dennenorchis *(Goodyera repens)*. De doosvruchten zijn rond en schuin omhoogstaand

10 Dennenorchis *(Goodyera repens)*. Oude bloeiaar met lege doosvruchten

Onderscheidende kenmerken

De rozetten met de netvormige nervatuur, gesteelde bladeren, de stengel met de witte klierharen en de ronde, klierachtig behaarde doosvruchten.

Gelijkende soorten

Herfstschroeforchis (*Spiranthes spiralis)* heeft een rozet waarvan de bladeren niet netvormig generfd en niet gesteeld zijn. De stengel is wel behaard, maar met korte, witte haren en geen lange witte klierharen. Ook het biotoop is verschillend: Dennenorchis is een soort van dennenbossen, terwijl Herfstschroeforchis op heischrale graslanden en duingraslanden groeit.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Gymnadenia conopsea
Grote muggenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	25-60
lengte bloeiaar	5-25
aantal bloemen	25-140
lengte x breedte grootste blad	10-25 x 0,7-1,6
lengte doosvruchten	0,7-1,4

1 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)*, bloeiende plant

2 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)*. Rozet, de bladeren zijn tweerijig

3 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)* is een stijf rechtopstaande plant

4 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)*. De stengel is naar boven toe vaak paarsig aangelopen

5 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet

6 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)* heeft een hoge vruchtzetting

Bladeren

Grote mmuggenorchis heeft vijf tot zeven ongevlekte, donkergroene, gladde bladeren met een stompe top, de onderste boogvormig, schuin afstaand tot omhoogstaand, vaak aan de basis in een tweerijig, los rozet; daarnaast twee tot drie hoger langs de stengel geplaatste lancetvormige, spitse, schutbladachtige bladeren die onder het midden het breedste zijn. De bladeren zijn vrij smal, lijn-lancetvormig en v-vormig.

Het onderste blad is vaak boven het midden het breedste, de hoger geplaatste bladeren zijn over een grote lengte even breed en gootvormig tot vrij sterk gekield. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet. De schutbladen zijn lancetvormig, boven het midden smaller wordend en toegespitst, groen maar vaak violet aangelopen; de onderste schutbladen zijn bladdik, even lang als tot iets langer dan de doosvrucht, naar boven toe korter wordend.

Gymnadenia conopsea
Grote muggenorchis

7

8

9

10

Stengel/bloeiaar
De stengel is slank, kaal, stijf rechtop, rond, lichtgroen, naar boven toe vaak paarsig aangelopen. Hij is vrij dun, naar boven toe iets hol. De bloeiaar is vrij smal, alzijdig, eerst min of meer kegelvormig, later cylindrisch en vrij losbloemig; de bloeistengel is goed zichtbaar tussen de bloemen.

Bloeitijd/zaadrijping
Grote muggenorchis bloeit van midden juni tot eind juli, de doosvruchten zijn rijp vanaf eind augustus.
De doosvruchten zijn zittend, spoelvormig, kaal, groen, soms iets paars aangelopen, stijf rechtop langs de stengel staand. De vruchtzetting is hoog (60-79%).

Biotoop
Zonnige, basenrijke, min of meer humeuze grond. Grote muggenorchis is een kalkminnende soort die gevonden wordt op droge, grazige kalkhellingen en heischrale graslanden, jonge duinvalleien, vochtige veengebieden en kalkmoerassen.

7 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)*. De onderste schutbladen zijn dubbel zo lang als de doosvrucht

8 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)*. De doosvruchten zijn zittend en stijf rechtopstaand

9 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)*. Soms zijn de doosvruchten iets paars aangelopen

10 Grote muggenorchis *(Gymnadenia conopsea)*, oude bloeiaar. De doosvruchten zijn langs de ribben geopend

Vindplaatsen
In Nederland zeer zeldzaam, vooral in Zuid-Limburg, de Waddeneilanden, in de duinen en de Gelderse vallei. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam, in Wallonië vrij zeldzaam in het Maasgebied en de zuidelijke Ardennen.

Onderscheidende kenmerken
De vrij smalle, gootvormige tot gekielde bladeren die vaak tweerijig en vooral aan de basis gehoopt staan, de vrij slanke, rechte stengel met stijf omhoogstaande doosvruchten en de hoge vruchtzetting.

Gelijkende soorten
Welriekende muggenorchis (*Gymnadenia odoratissima)* is kleiner en heeft smallere, lijnvormige, spitse, sterk dubbelgevouwen bladeren. Bosorchis (*Dactylorhiza fuchsii)* en Gevlekte orchis (*Dactylorhiza maculata)* hebben ook smalle bladeren, maar die zijn breder, niet gootvormig en gevlekt. Hondskruid (*Anacamptis pyramidalis)* heeft heel smalle, gootvormige, ongevlekte bladeren, maar een eivormige, korte bloeiaar. Harlekijn (*Anacamptis morio)* heeft ook smalle bladeren, maar breder dan van Grote muggenorchis; de bloeiaar is elliptisch en niet langwerpig.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Gymnadenia densiflora
Dichte muggenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	30-90
lengte bloeiaar	7-40
aantal bloemen	25-150
lengte x breedte grootste blad	10-25 x 1,5-2,4
lengte doosvruchten	0,7-1,4

1 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*), bloeiende plant

2 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*), rozet

3 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*), het blad kan tot 2,2 cm breed worden

4 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*), kenmerkend exemplaar met veel bladeren en een dichte, lange bloeiaar

5 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*), dichte bloeiaar

6 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*). De lange schutbladen zijn goed te zien

Bladeren

Dichte muggenorchis heeft zes tot vijftien ongevlekte, gladde, donkergroene bladeren met een stompe top. De bladeren aan de basis zijn schuin afstaand tot omhoogstaand en vormen vaak een duidelijk, tweerijig rozet. Er zijn meer bladeren dan bij Grote muggenorchis, ook zijn ze breder, tot 2,4 centimeter. Hoger langs de stengel staan vier tot negen lancetvormige, spitse, schutbladachtige bladeren die onder het midden het breedste zijn. De bladeren zijn lijn-lancetvormig, v-vormig en vrij breed. Het tweede blad is meestal het breedste. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet. De schutbladen zijn lancetvormig, lang toegespitst, groen maar vaak violet aangelopen; de onderste schutbladen zijn bladdik, dubbel zo lang als de doosvrucht, naar boven toe korter wordend.

Stengel/bloeiaar

De stengel is stevig, kaal, stijf rechtop, rond, lichtgroen, naar boven toe iets hol en vaak paarsig aangelopen. De bloeiaar is lang, alzijdig, langwerpig en dichtbloemig; de bloeistengel is niet of weinig zichtbaar tussen de bloemen.

Gymnadenia Densiflora
Dichte muggenorchis

7

8

9

10

Bloeitijd/zaadrijping

Dichte muggenorchis bloeit van midden juni tot eind juli, de doosvruchten zijn rijp vanaf eind augustus.
De doosvruchten zijn zittend, spoelvormig, kaal, groen, soms iets paars aangelopen, rechtop langs de stengel staand tot schuin afstaand. De vruchtzetting is hoog.

Biotoop

Vrij droge, voedselarme, tamelijk kalkrijke graslanden op zonnige tot licht beschaduwde plaatsen en natte duinvalleien.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam, vooral in Zuid-Limburg. Op de Waddeneilanden wordt een vorm gevonden (var. friesica) die ook tot Dichte muggenorchis gerekend wordt. Deze variëteit is veel kleiner en bloeit later. Ze vertoont overeenkomsten met *Gymnadenia borealis* uit Groot-Brittannië. Nader onderzoek naar de status van dit taxon is nodig. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam, in Wallonië zeldzaam.

Onderscheidende kenmerken

De vrij brede bladeren die vaak tweerijig en vooral aan de basis rozetvormig staan, de stevige, rechte stengel met stijf tot schuin omhoogstaande doosvruchten, de lange, buiten de doosvruchten uitstekende schutbladen en de hoge vruchtzetting. Omdat exemplaren van Dichte muggenorchis verspreid in populaties van Grote muggenorchis gevonden worden, is verwarring mogelijk.

Gelijkende soorten

Grote muggenorchis (*Gymnadenia conopsea*) is een kleinere plant met smallere bladeren die aan de basis minder sterk rozetvormend zijn; de bloeiaar en de schutbladen zijn korter. Welriekende muggenorchis (*Gymnadenia odoratissima*) is kleiner en heeft smallere, lijnvormige, spitse, sterk dubbelgevouwen bladeren.

Meer info:
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
aho-bayern.de

7 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*). De onderste schutbladen zijn dubbel zo lang als de doosvrucht

8 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*) var. friesica met de kenmerkende dichte bloeiaar

9 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*) var. friesica. Veel, brede bladeren; de onderste schutbladen steken ver uit

10 Dichte muggenorchis (*Gymnadenia densiflora*) var. friesica, close-up van de doosvruchten

Gymnadenia odoratissima
Welriekende muggenorchis

(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	20-50
lengte bloeiaar	4-11
aantal bloemen	25-80
lengte x breedte grootste blad	8-16 x 0,2-0,7
lengte doosvruchten	0,4-0,6

1 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)*, bloeiende plant

2 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)*, jonge plant met smalle, sterk gekielde bladeren

3 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)* is een tengere plant

4 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)*. Aan de basis zijn enkele schuin omhoogstaande bladeren

5 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet

6 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)*, de bloeiaar is dichtbloemig

Bladeren

Welriekende muggenorchis heeft drie tot vier rozetvormende grijsgroene, gladde, ongevlekte, lijnvormige, gekielde, spitse bladeren. De bladeren lijken extra smal doordat ze sterk gekield zijn en zijn grotendeels even breed. Ze zijn schuin omhoogstaand tot boogvormig. Daarboven enkele grasachtige, lancetvormige, toegespitste stengelbladeren.
Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet. De onderste schutbladen zijn bladdik, groen, lancetvormig, ongeveer even lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

Dun, stijf rechtop, gevuld en grijsgroen. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en dichtbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Welriekende muggenorchis bloeit van begin juni tot midden juli, de doosvruchten zijn rijp vanaf eind augustus. De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen, soms iets paars aangelopen, schuin omhoogstaand en spoelvormig. De vruchtzetting is hoog (60-79%).

Gymnadenia odoratissima
Welriekende muggenorchis
(alleen in België)

7

8

9

10

Biotoop
Zonnige tot licht beschaduwde plaatsen op matig vochtige, kalkrijke grond: graslanden, bossen en struwelen.

Vindplaatsen
Niet in Nederland voorkomend. In België niet in Vlaanderen, alleen in Wallonië zeer zeldzaam in het Maasgebied en de zuidelijke Ardennen.

Onderscheidende kenmerken
Zeer smalle, sterk dubbelgevouwen bladeren, vrij kleine plant.

Gelijkende soorten
Grote muggenorchis (*Gymnadenia conopsea)* is in alle dimensies groter dan Welriekende muggenorchis, heeft bredere, lancetvormige tot lijn-lancetvormige, stompe bladeren, is langer en heeft meer bloemen. Het onderste schutblad is langer dan de doosvrucht.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
wilde-planten.nl;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de;
guenther-blaich.de

7 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)*. De doosvruchten zijn zittend en schuin omhoogstaand

8 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)*, bloeiaar met doosvruchten

9 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)*. De vruchtzetting is hoog

10 Welriekende muggenorchis *(Gymnadenia odoratissima)*. De onderste schutbladen zijn ongeveer even lang als de doosvruchten

Hammarbya paludosa
Veenmosorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	7-17
lengte bloeiaar	3-9
aantal bloemen	5-35
lengte x breedte grootste blad	2-3,2 x 0,6-1
lengte doosvruchten	0,4-0,5

1 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*, bloeiende plant

2 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*, jonge plant

3 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*, jonge plant met broedknoppen aan de bladtop

4 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*, uitgebloeide plant

5 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*. De schijnknollen zijn verborgen in het veenmos

6 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*. De doosvruchten zijn kort gesteeld

Bladeren

Veenmosorchis heeft twee of soms drie grondstandige, vrij dikke, geelgroene, ongevlekte, gladde, schuin omhoogstaande, langwerpig-eivormige tot spatelvormige, toegespitste bladeren, vaak van ongelijke grootte, met een steelvormige voet. De grootste breedte is in het midden van het blad. Aan de bladtop groeien vaker broedknoppen. De schutbladen zijn heel klein, vliezig, lancetvormig, spits, ongeveer even lang als het korte bloemsteeltje.

Stengel/bloeiaar

Onderaan de stengel zijn twee boven elkaar staande schijnknollen. De onderste is omgeven met vliezige scheden, bij de bovenste schijnknol ontwikkelen zich in de bladscheden de bladeren. De stengel is lichtgroen, glad, gevuld, iets hoekig aan de top. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Hammarbya paludosa
Veenmosorchis

Bloeitijd/zaadrijping

Veenmosorchis bloeit van midden juli tot eind augustus, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden september.
De doosvruchten zijn spoelvormig, kaal, donkergroen, kort gesteeld, sterk geribd met heel dikke, brede ribben, schuin omhoogstaand. De bloemdekdelen blijven groen en zijn ook na de bloei nog goed zichtbaar aan de top van de doosvrucht. De vruchtzetting is heel laag (0-19%).

Biotoop

Zonnige, vrij open plaatsen op vrij voedselarme, zwak zure, natte grond en brakke veengebieden. De soort is heel kieskeurig en is gebonden aan vochtige slenken in veenmosvegetaties, veenmosrietlanden, trilvenen en verlandingsvegetaties in voedselarme vennen.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam in de Hollands-Utrechtse laagveengebieden en in het oosten van het land.
In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de Kempen, in Wallonië zeer zeldzaam in de Ardennen.

7 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*. Bovenaan is de stengel iets hoekig

8 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*. Het verschil tussen bestoven en niet bestoven bloemen is duidelijk te zien

9 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*. De doosvruchten zijn schuin omhoogstaand

10 Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)*. De schutbladen zijn ongeveer even lang als het bloemsteeltje

Onderscheidende kenmerken

De twee iets vlezige, vrij dikke bladeren die schuin omhoogstaan en een steelvormige voet hebben, de twee boven elkaar staande schijnknollen (vaak niet zichtbaar omdat ze in het veenmos zitten) en de doosvruchten met de nog goed herkenbare groene bloemdelen.

Gelijkende soorten

Groenknolorchis (*Liparis loeselii)* heeft vettig glanzende bladeren, geen broedknoppen op de top van de bladeren, een onbebladerde stengel en naar verhouding grote doosvruchten. Honingorchis (*Herminium* monorchis) heeft bladeren met de grootste breedte in het midden en tegen de stengel aanliggende doosvruchten.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
waarnemingen.be;
ecopedia.be

Herminium monorchis
Honingorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	9-18
lengte bloeiaar	2-5
aantal bloemen	12-40
lengte x breedte grootste blad	3-7 x 0,7-1,6
lengte doosvruchten	0,3-0,6

1 Honingorchis *(Herminium monorchis)*, bloeiende plant

2 Honingorchis *(Herminium monorchis)*, rozet

3 Honingorchis *(Herminium monorchis)*. De stengel is slank en stijf rechtopstaand

4 Honingorchis *(Herminium monorchis)*. Beide grondstandige bladeren zijn niet even groot

5 Honingorchis *(Herminium monorchis)*, uitgebloeide plant

6 Honingorchis *(Herminium monorchis)*, bloeiaar met doosvruchten

Bladeren

Honingorchis heeft twee rozetvormende, tegenoverstaande, ongevlekte, toegespitste bladeren met daarnaast nog een of twee korte schutbladachtige, spitse stengelbladeren. De bladeren zijn geelgroen tot blauwgroen, glad, iets glimmend, vlak of iets gekield, eivormig-lancetvormig, van ongelijke grootte met de grootste breedte in het midden. De schutbladen zijn groen, vliezig, lancetvormig, toegespitst en eennervig; de onderste schutbladen zijn ongeveer half zo lang als de doosvrucht, de bovenste korter.

Stengel/bloeiaar

De stengel is slank, stijf, geelgroen tot donkergroen, glad, gevuld, rond maar bovenaan hoekig. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en dichtbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Honingorchis bloeit van midden juni tot eind juli, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden augustus. De doosvruchten zijn kaal, groen, met een heel korte steel, gedraaid, spoelvormig, aan de top duidelijk knievormig gebogen, tegen de stengel aanliggend. De vruchtzetting is heel hoog (80-100%).

Herminium monorchis
Honingorchis

Biotoop

Zonnige tot licht beschaduwde plaatsen op vochtige tot vrij natte, voedselarme, kalkrijke, humeuze grond. Honingorchis wordt gevonden in jonge, natte, kalkrijke duinvalleien, zeeduinen en grasland.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam op Schiermonnikoog en in de Noord-Hollandse duinen. In België is ze zeer zeldzaam in Vlaanderen, afwezig in Wallonië.

Onderscheidende kenmerken

De twee tegenoverstaande, iets glimmende bladeren met de typische geelgroene kleur, de geringe grootte van de plant en de knievormig gebogen top van de doosvrucht.

Gelijkende soorten

Bij Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)* ontspringen de bladeren uit de schijnknol, deze zijn spatelvormig en gesteeld. Groenknolorchis *(Liparis loeselii)* heeft vettig glanzende bladeren, geen broedknoppen op de top van de bladeren, een onbebladerde stengel en naar verhouding grote doosvruchten.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
waarnemingen.be;
ecopedia.be

7 Honingorchis *(Herminium monorchis)*. De doosvruchten zijn tegen de stengel aanliggend

8 Honingorchis *(Herminium monorchis)*. De top van de doosvrucht is knievormig gebogen

9 Honingorchis *(Herminium monorchis)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

10 Honingorchis *(Herminium monorchis)*. De schutbladen zijn ongeveer half zo lang als de doosvrucht

Himantoglossum hircinum
Bokkenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	25-75
lengte bloeiaar	11-34
aantal bloemen	16-120
lengte x breedte grootste blad	3-7 x 0,7-1,6
lengte doosvruchten	1,5-2

1 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*, bloeiende plant

2 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*, rozet

3 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*, uitgebloeide plant

4 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*. De bladeren zijn al totaal verdord

5 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*. De bevruchte, dikke doosvruchten staan stijf rechtop, de niet bevruchte, smalle doosvruchten zijn afstaand

6 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*, bloeiaar met doosvruchten

Bladeren

Bokkenorchis is een grote, forse plant en heeft negen tot veertien ongevlekte bladeren, waarvan twee tot vier rozetvormend zijn. De bladeren zijn langwerpig tot breed elliptisch, iets vlezig, in het midden het breedste, glad, stomp tot toegespitst, iets glimmend en grijsachtig groen, vaak met een min of meer golvende rand, vrij horizontaal tot schuin omhoogstaand. De hoger geplaatste bladeren worden geleidelijk smaller en meer rechtopstaand, aan de basis stengelomvattend en de volgende bladeren gedeeltelijk omhullend, met een stompe top die vaker iets kapvormig is. Het hoogste blad omhult de bloeiaar voor de bloei. De onderste schutbladen zijn bladdik, meer dan dubbel zo lang als de doosvrucht, groen, lijnvormig, met naar binnen gebogen top; de bovenste zijn iets langer dan de doosvrucht. Vaak zijn de bladeren al geel of verdord ten tijde van de bloei. De rozetten van deze soort zijn al voor de winter zichtbaar.

Stengel/bloeiaar

Stevig, glad, gevuld, onderaan met stengelomvattende vliezige scheden, kaal, vrij dik, bovenaan iets kantig.
De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en dichtbloemig.

Himantoglossum hircinum
Bokkenorchis

7

8

9

10

Bloeitijd/zaadrijping

Bokkenorchis bloeit van midden mei tot midden juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf begin augustus. De doosvruchten zijn kaal, heldergroen, met een korte steel, gedraaid, langwerpig, cilindrisch met zwakke ribben, min of meer driezijdig. Typerend voor Bokkenorchis is de stand van de doosvruchten: de niet bevruchte doosvruchten zijn smal en afstaand; de bevruchte doosvruchten zijn dik en staan recht omhoog langs de stengel. De vruchtzetting is heel wisselend, maar gemiddeld laag (20-39%).

Biotoop

Zonnige tot half beschaduwde, matig droge tot vochtige, warme, voedsel- en stikstofarme, basen- en kalkrijke, humushoudende zandgrond en mergel. Bokkenorchis wordt gevonden in duinstruwelen en (verruigde) duingraslanden, bos- en struweelranden, kalkgraslanden, bermen, dijken en hooilanden.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam in de kalkrijke duinen, in Zeeland en in Zuid-Limburg. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de duinen, in Wallonië vrij algemeen in de vallei van de Viroin, zeldzaam in het Maasgebied en de zuidelijke Ardennen.

7 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*. De lange, gedroogde lippen geven de soort een onmiskenbaar silhouet

8 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*. De bevruchte doosvruchten worden bruin, de onbevruchte blijven groen

9 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*. De doosvruchten zijn kort gesteeld

10 Bokkenorchis *(Himantoglossum hircinum)*. Zelfs bij verdorde planten blijven de gedroogde lippen herkenbaar

Onderscheidende kenmerken

Grootte van de plant, reeds verdorrende of al totaal verdorde bladeren tijdens de vruchtrijping, typische stand van de bevruchte, rechtopstaande doosvruchten ten opzichte van de niet bevruchte, horizontale doosvruchten en de lange, naar binnen gebogen schutbladen. De lange lip blijft tot lang in de vruchtzetting aan de doosvrucht zitten, hetgeen een kenmerkend beeld geeft.

Gelijkende soorten

Deze soort is met geen andere te verwisselen. Door het geheel verdroogde rozet, de lange, verdroogde lip die nog heel lang zichtbaar blijft, de lange, naar binnen gebogen schutbladen en de recht omhoogstaande bevruchte doosvruchten tussen de afstaande, onbevruchte doosvruchten is deze soort al van een afstand te herkennen.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Limodorum abortivum
Paarse aspergeorchis
(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	25-75
lengte bloeiaar	11-32
aantal bloemen	7-20
lengte x breedte grootste blad	4-7 x 2-4
lengte doosvruchten	3-3,7

1 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*, bloeiende plant

2 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*, jonge plant

3 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*. Soms zijn de uitgebloeide planten opvallend groen, praktisch zonder paarskleuring

4 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*. Bevruchte doosvruchten zijn rechtopstaand

5 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*, bloeiaar met doosvruchten

6 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*. De verdroogde bloemdelen blijven nog lang zichtbaar

Bladeren

Paarse aspergeorchis heeft geen echte bladeren, wel twee tot vijf stengelomvattende, recht omhoogstaande, schedevormige bladeren die verdeeld zijn over de stengel. De schutbladen zijn groot, breed, bladdik, bladachtig, sterk lijkend op de bovenste bladeren, de doosvruchten omvattend, recht omhoogstaand. Het onderste schutblad is ongeveer even lang als tot korter dan de doosvrucht, naar boven toe korter wordend, met duidelijke donkerder paarse nerven.

Stengel/bloeiaar

Paars tot paarsbruin, gevuld, stevig, recht, lang en slank, op asperges lijkend. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Paarse aspergeorchis bloeit van begin mei tot midden juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf eind juli. De doosvrucht is lang gesteeld, kaal, groenpaars tot paarsbruin, langwerpig, breed cilindrisch en recht omhoogstaand. De

Limodorum abortivum
Paarse aspergeorchis
(alleen in België)

7

8

9

10

doosvrucht gaat geleidelijk aan in de steel over.
De soort wordt door insecten bestoven maar is ook vaak zelfbestuivend; de vruchtzetting is heel hoog (80-100%).

Biotoop
Licht beschaduwde tot beschaduwde, warme plaatsen op droge, kalkrijke grond. Paarse aspergeorchis is een warmteminnende soort en wordt gevonden in bossen, vooral langs de bosranden, soms in grasland.

Vindplaatsen
Niet in Nederland. Niet in Vlaanderen voorkomend, in Wallonië zeer zeldzaam in de zuidelijke Ardennen.

Onderscheidende kenmerken
Er zijn geen echte bladeren, slechts stengelomvattende schedevormige bladeren; alle plantendelen zijn groenpaars tot paarsbruin, de plant heeft een asperges-achtig voorkomen.

Gelijkende soorten
Geen. Door zijn groenpaarse tot paarsbruine kleur en het ontbreken van echte bladeren is deze soort met geen enkele andere te verwarren.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
wilde-planten.nl;
waarnemingen.be;
guenther-blaich.de

7 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*. Het schutblad heeft donkerder paarse nerven

8 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*. In het algemeen zijn praktisch alle doosvruchten bestoven

9 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*. De doosvruchten zijn lang gesteeld, maar vaak niet zichtbaar omdat de bloemsteel omhuld wordt door het schutblad

10 Paarse aspergeorchis *(Limodorum abortivum)*, detail

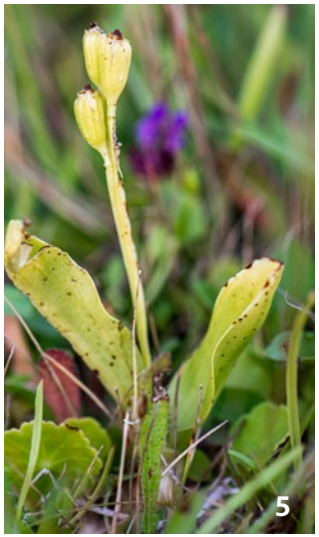

Liparis loeselii
Groenknolorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	7-17
lengte bloeiaar	2-7
aantal bloemen	2-9
lengte x breedte grootste blad	3-13 x 1-3
lengte doosvruchten	1,2-1,3

1 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*, bloeiende plant

2 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*, rozet

3 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*, uitgebloeide plant

4 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*. De twee bladeren zijn licht stengelomvattend

5 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*. Uitgebloeide planten hebben een opvallende geelgroene kleur

6 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*. Doordat de soort zelfbestuivend is, is de vruchtzetting hoog

Bladeren

Groenknolorchis heeft twee langwerpige, tegenoverstaande, breed lancetvormige, ongevlekte, grondstandige bladeren. Deze zijn groen, spits, rechtop tot rechtopafstaand, aan de voet versmald, de stengel iets omvattend, iets vlezig en vettig glanzend, ongeveer half zo lang als de stengel. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet. De schutbladen zijn groen, schubvormig, vliezig, eennervig en veel korter dan het steeltje van de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

De stengelvoet is verdikt tot een groene, bovengrondse stengelknol, omhuld door de bladeren en aan de voet een paar vliezige scheden. De stengel is lichtgroen, recht, kantig, gevuld, kaal, onbebladerd, bovenaan soms iets gevleugeld. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Groenknolorchis bloeit van begin juni tot half juli, de doosvruchten zijn extreem laat rijp; vanaf oktober beginnen de doosvruchten te verdrogen, maar blijven

Liparis loeselii
Groenknolorchis

dan nog gesloten. Pas gedurende de winter openen de doosvruchten en worden de zaden verspreid.
Het komt zelfs voor dat tijdens het volgende bloeiseizoen nog doosvruchten gevonden worden waarin nog volop zaad zit. De doosvruchten zijn eerst lichtgroen, later geel wordend, vrij groot, kaal, gesteeld, kantig, langwerpig-spoelvormig, naar boven toe breder wordend en recht omhoogstaand. De resten van de bloemdelen zijn nog laat in het seizoen zichtbaar als uitsteeksels aan de top van de doosvrucht. De soort is zelfbestuivend, de vruchtzetting is daardoor hoog (60-79%).

Biotoop

Zonnige tot licht beschaduwde plaatsen op vrij natte, voedselarme, zwak zure tot kalkhoudende grond, onder invloed van basenrijk grondwater en met een open begroeiing. De groeiplaatsen kunnen zeer natte plekken zijn die in de winter zelfs onder water kunnen staan. Groeiplaatsen zijn voornamelijk trilvenen en natte duinvalleien. Daarnaast kan de soort ook voorkomen in natte overgangssituaties tussen brakke en zoete pioniersvegetaties, laagveenmoerassen en opgespoten plekken.

7 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*. De gesteelde doosvruchten zijn recht omhoogstaand

8 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*. Aan de top van de doosvrucht zijn de verdroogde bloemdelen zichtbaar

9 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*. De schutbladen zijn schubachtig, veel korter dan de bloemsteel

10 Groenknolorchis *(Liparis loeselii)*. De doosvruchten openen zich pas in de winter

Vindplaatsen

In Nederland zeldzaam op de Waddeneilanden en zeer zeldzaam in de Hollandse en Zeeuwse duinen en in de laagveengebieden. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de Kempen en bij Antwerpen, in Wallonië is de soort uitgestorven.

Onderscheidende kenmerken

Twee tegenoverstaande, vrij recht omhoogstaande, vettig glanzende, licht- tot geelgroene bladeren die aan de basis een verdikte stengelknol omhullen, langgesteelde, naar verhouding grote, naar boven toe breder wordende doosvruchten en de bovenaan kantige stengel.

Gelijkende soorten

Veenmosorchis *(Hammarbya paludosa)* heeft nog enkele schutbladachtige stengelbladeren, de bladeren zijn niet vettig glanzend en hebben vaker broedknoppen, de schutbladen zijn iets langer dan het bloemsteeltje en de doosvruchten zijn spoelvormig.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Neotinea ustulata
Aangebrande orchis
(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	18-32
lengte bloeiaar	3,5-10
aantal bloemen	10-70
lengte x breedte grootste blad	5-11 x 1,1-2,2
lengte doosvruchten	0,7-1,1

1 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*, bloeiende plant
2 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*, rozet
3 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*. Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet
4 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*. Het schedevormende bovenste blad is nog goed zichtbaar
5 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*. De zaadzetting is over het algemeen laag
6 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*, uitgebloeide plant

Bladeren

Twee tot vier rozetvormende, ongevlekte bladeren, daarnaast hoger aan de stengel een of twee schedevormige bladeren. De bladeren zijn schuin omhoogstaand, breed lancetvormig tot langwerpig, spits, gootvormig gevouwen, blauwgroen, glad met de grootste breedte in de bovenste helft van het blad.
Het bovenste blad bereikt de bloeiaar niet.
De schutbladen zijn roodviolet, vliezig en korter dan tot ongeveer even lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

Vaak staan er meer bloeistengels bij elkaar. De stengel is slank, groen, gevuld, rond, glad, bovenaan iets hoekig.
De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en dichtbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

De plant bloeit van begin mei tot midden juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden juli.
De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen, spoelvormig en schuin omhoogstaand. De vruchtzetting is laag (20-39%).

Neotinea ustulata
Aangebrande orchis
(alleen in België)

7

8

9

10

Biotoop
Zonnige, soms licht beschaduwde plaatsen op matig droge tot vochtige, stikstofarme, matig voedselarme, onbemeste, meestal kalkrijke, maar soms kalkarme grond. Vroeger kwam de soort voor op graslanden, rivier- en beekbegeleidend hooiland, bosranden en struweelranden, tegenwoordig wordt ze alleen nog op droog kalkgrasland gevonden.

Vindplaatsen
Niet voorkomend in Nederland en Vlaanderen, zeer zeldzaam in Wallonië in de Famenne.

Onderscheidende kenmerken
De rozetvormig gehoopte, blauwgroene bladeren, de vrij korte bloeiaar met verhoudingsgewijs veel doosvruchten, schuin afstaand bij onbevruchte doosvruchten, vrij recht omhoogstaand bij bevruchte doosvruchten.

Gelijkende soorten
Poppenorchis (*Orchis anthropophora)* heeft een veel langere bloeiaar, een veel korter schutblad, stijf rechtopstaande doosvruchten en stompe tot toegespitste bladeren.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

7 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

8 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*. De niet bevruchte doosvruchten zijn smal en afstaand, de bevruchte dik en schuin omhoogstaand

9 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*. Een exemplaar met opvallend hoge vruchtzetting

10 Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)*. Het schutblad is kort en vliezig

Neottia cordata
Kleine keverorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	7-14
lengte bloeiaar	2-3,3
aantal bloemen	5-10
lengte x breedte grootste blad	1,4-2,6 x 1,4-2,2
lengte doosvruchten	0,4-0,5

1 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*, bloeiende plant

2 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*, rozetten

3 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*. De tere plantjes zijn heel snel na de vruchtzetting verdwenen

4 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*, bloeiaar met kogelronde doosvruchten

5 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*. De doosvruchten zijn gesteeld

6 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*. De onderste doosvrucht is al geopend, terwijl de bovenste bloem net uitgebloeid is

Bladeren

Iets onder het midden van de stengel van Kleine keverorchis staan twee afgerond driehoekige tot hartvormige, groene, behaarde, ongevlekte, toegespitste, glanzende tot matte, kleine, tere, sterk generfde bladeren. De schutbladen zijn driehoekig, vliezig, puntig, zeer klein, ongeveer een derde zo lang als het gedraaide, vaak paars aangelopen bloemsteeltje.

Stengel

Slank, teer, onder de bladeren iets verdikt en daar bleekgroen, boven de bladeren hoekig, kaal tot behaard, gevuld, bleekgroen tot rood aangelopen. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Kleine keverorchis bloeit heel vroeg, van begin april tot midden mei, de doosvruchten zijn rijp vanaf begin juni. Omdat de bloemdelen groen blijven, lijkt het net of de bloem nog veel langer bloeit, maar de opgezwollen doosvrucht laat zien dat de bloem al uitgebloeid is. Deze soort heeft een heel snelle zaadrijping, het is niet ongebruikelijk dat de topbloemen nog bloeien terwijl de onderste doosvruchten al dik gezwollen zijn of zelfs al

Neottia cordata
Kleine keverorchis

rijp en geopend zijn. De plant is heel teer en verdwijnt spoedig na de bloei, vandaar dat snelle zaadzetting een noodzaak is. De doosvruchten zijn gesteeld, dicht behaard, groen tot roodbruin en bolvormig.
De vruchtzetting is hoog (60-79%).

Biotoop

Vochtige, voedselarme, stikstofarme, zure grond, in biotopen met een hoge luchtvochtigheid.
Kleine keverorchis groeit in mosrijke naaldbossen, dennenaanplant en zeeduinen en is gevoelig voor verdroging.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam op de Waddeneilanden.
In België komt de soort niet voor.

Onderscheidende kenmerken

Een heel kleine, onopvallende, heel tere plant met twee afgerond driehoekige bladeren.

Gelijkende soorten

Grote keverorchis *(Neottia ovata)* heeft ook twee tegenoverstaande bladeren, maar deze zijn veel groter en eivormig; de plant is in alle dimensies veel groter en heeft een veel langere, dicht klierachtig behaarde bloeiaar met veel meer doosvruchten.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
guenther-blaich.de;
aho-bayern.de

7 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*, bloeiaar met gesteelde doosvruchten

8 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*. De doosvruchten zijn al geopend, terwijl de bloemdelen nog groen zijn.

9 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*, bloeiaar met doosvruchten

10 Kleine keverorchis *(Neottia cordata)*. Stengel met verdroogde doosvruchten van het vorige seizoen

Neottia nidus-avis
Vogelnestje

Maten (in cm)

hoogte plant	15-35
lengte bloeiaar	7-20
aantal bloemen	10-60
lengte x breedte grootste blad	3-6 x 2-3
lengte doosvruchten	0,9-1,6

1 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)*, bloeiende plant

2 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)*, jonge plant. De schedevormige bladeren omhullen de bloeiaar

3 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)*, uitgebloeide plant met afstaande doosvruchten

4 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)* is een stijf rechtopstaande plant

5 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)*. De onderste bloemen zijn altijd losstaand, verwijderd van de rest van de bloeiaar

6 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)* is een schaduwminnende soort

Bladeren

De hele plant is geelbruin tot bruin. Er zijn geen echte bladeren, alleen vier tot vijf schubvormige, korte, stompe, bruine, schedevormig tot schutbladachtige bladeren; het bovenste schubvormige blad bereikt de bloeiaar. De onderste bladeren bestaan uit een nauwsluitende schede, de hogergeplaatste hebben een kortere schede, uitlopend in een langs de stengel omhoogstaande schijf of zijn schutbladachtig. De schutbladen zijn vliezig tot bladdik, half zo lang als de doosvrucht, geelbruin, lancetvormig. Het onderste schutblad kan soms meer dan dubbel zo lang zijn als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

De stengel is lichtbruin tot bruin, vrij dik, stijf, rechtopstaand, gevuld, bovenaan licht kleverig door aanwezige verspreide klierharen. Opvallend is dat de onderste bloemen altijd losstaand zijn, verwijderd van de rest van de bloeiaar. Regelmatig is de onderste bloem nog omgeven door het bovenste schedevormige blad. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Vogelnestje bloeit van begin tot eind mei, de doos-vruchten zijn rijp vanaf eind juni. De doosvruchten zijn

Neottia nidus-avis
Vogelnestje

7

8

9

10

geelbruin tot bruin, afstaand tot schuin rechtopstaand, gesteeld, met verspreide klierharen, spoelvormig met drie duidelijke en drie minder duidelijke ribben.
De uitgebloeide planten kunnen nog heel lang blijven staan en verkleuren dan naar bruinzwart. De soort is zelfbestuivend, daardoor is de vruchtzetting heel hoog (80-100%).

Biotoop

Vogelnestje is een schaduwminnende soort die te vinden is op vochtige, voedselarme, neutrale tot basische, kalkhoudende, humeuze grond met een niet te dikke strooisellaag en een niet te dichte ondergroei. Vindplaatsen zijn kalkrijke loofbossen en naaldbossen. De soort is erg kieskeurig en stelt hoge eisen aan zijn standplaats.

7 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)* is zelfbestuivend, daardoor is de vruchtzetting heel hoog

8 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)*. De doosvruchten zijn gesteeld

9 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)*. De stengel heeft in de bloeiaar meer of minder dicht staande klierharen

10 Vogelnestje *(Neottia nidus-avis)*. Verdroogde plant van het vorige seizoen

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam in Zuid-Limburg, de Achterhoek en de Hollandse duinen. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de Leemstreek en de Voerstreek, in Wallonië vrij zeldzaam in de Famenne en de Gaume.

Onderscheidende kenmerken

Geheel geelbruine plant zonder chlorofyl, waarbij de onderste bloemen ver verwijderd zijn van de resterende bloemen in de bloeiaar.

Gelijkende soorten

Door de geelbruine kleur van de hele plant niet te verwarren met een andere soort.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Neottia ovata
Grote keverorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	23-60
lengte bloeiaar	7-25
aantal bloemen	14-65
lengte x breedte grootste blad	4-14 x 2-9
lengte doosvruchten	0,7-1,4

1 Grote keverorchis *(Neottia ovata)*, bloeiende plant met twee eivormige bladeren, niet op grondniveau

2 Grote keverorchis *(Neottia ovata)*, rozetten met bloeiknoppen

3 Grote keverorchis *(Neottia ovata)*, uitgebloeide plant

4 Grote keverorchis *(Neottia ovata)* heeft een losbloemige bloeiaar

5 Grote keverorchis *(Neottia ovata)*. De bolvormige doosvruchten zijn gesteeld

6 Grote keverorchis *(Neottia ovata)*, bloeiaar met doosvruchten

Bladeren

Grote keverorchis heeft twee eivormige, bijna tegenoverstaande, iets vlezige, ongevlekte bladeren onder het midden van de stengel. Ze zijn duidelijk generfd, kaal, horizontaal of iets omhoog gericht, in een toegespitste top uitlopend of met een spits puntje, met een afgeronde of iets versmalde voet. Daarboven staan nog een of twee kleine, spitse, groene, schutbladachtige bladeren. De schutbladen zijn heel klein, vliezig, groen, glad, driehoekig, toegespitst, korter dan de steel van de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

De stengel is stijf, lang, gevuld, rolrond, bleekgroen, onderaan weinig behaard, bovenaan dicht klierachtig behaard. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Grote keverorchis bloeit van eind april tot begin juni; de doosvruchten zijn rijp vanaf eind juni. De doosvruchten zijn gesteeld, klierachtig behaard, groen, schuin omhoogstaand, bolvormig met drie zwakke ribben. De onderste doosvrucht is al rijp en opent al voordat de tros is uitgebloeid. De vruchtzetting is gemiddeld (40-59%).

Neottia ovata
Grote keverorchis

Biotoop

Beschaduwde, maar soms ook zonnige plaatsen op matig droge tot matig vochtige, matig voedselarme tot matig voedselrijke, basenrijke, meestal kalkhoudende, humeuze grond. Groeiplaatsen zijn loofbossen, bosranden, struwelen, beschaduwde bermen, vochtige weiden, kalkgrasland, lemige heide, afgravingen en vochtige duinpannen.

Vindplaatsen

In Nederland vrij algemeen in Zuid-Limburg, in het oosten van het land en in de Hollandse en Zeeuwse duinen. Elders vrij zeldzaam tot zeer zeldzaam. In België in Vlaanderen vrij zeldzaam in de duinen, de Voerstreek en de Leemstreek; in Wallonië vrij zeldzaam en zeldzaam in de Ardennen.

Onderscheidende kenmerken

Twee grote, eivormige, vrij dikke bladeren en een lange, in het bovenste deel klierachtig behaarde bloeiaar.

Gelijkende soorten

Kleine keverorchis *(Neottia cordata)* is in alle dimensies veel kleiner, bloeit vroeger en heeft kleine, tere, afgerond driehoekige bladeren, een veel kortere bloeiaar met een minder sterk behaarde as en een schubvormig schutblad.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be

7 Grote keverorchis *(Neottia ovata)*. De schutbladen zijn heel klein en driehoekig

8 Grote keverorchis *(Neottia ovata)*. De bloemdelen blijven nog lang groen en zichtbaar

9 Grote keverorchis *(Neottia ovata)*. De stengel is bovenaan dicht klierachtig behaard

10 Grote keverorchis *(Neottia ovata)*. Vruchtzetting gaat heel snel; alle doosvruchten zijn al geopend

Ophrys apifera
Bijenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	18-35
lengte bloeiaar	5-16
aantal bloemen	2-9
lengte x breedte grootste blad	3-8 x 1-2
lengte doosvruchten	2-2,8

1 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*, bloeiende plant
2 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*, rozet
3 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*, uitgebloeide plant
4 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*. De onderste doosvrucht is al dik gezwollen terwijl de bovenste bloem net uitgebloeid is
5 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*. Stengel en bloeiaar zijn kaal
6 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*. Doordat de soort zelfbestuivend is, is de vruchtzetting hoog

Bladeren

Bijenorchis heeft twee tot vier dicht bij elkaar staande, rozetvormende, vrij vlak liggende, langwerpig-lancet-vormige tot eivormig-lancetvormige, stompe, blauwgroene, licht glanzende, ongevlekte, gladde bladeren. De grootste breedte van het blad is aan de basis. Daarnaast enkele hoger geplaatste bladeren, deze staan meer rechtop, zijn spits en stengelomvattend. De schutbladen zijn bladdik, lancetvormig, spits, de onderste korter dan de doosvrucht, naar boven toe korter wordend. De rozetten van deze soort zijn al voor de winter zichtbaar, de rozet is tijdens de bloei al vaker verdord.

Stengel/bloeiaar

Rond, gevuld, groen, glad, kaal, stevig, vaak iets heen en weer gebogen. De bloeiaar is eenzijdig tot alzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Bijenorchis bloeit van begin tot eind juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden juli. De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen, met duidelijke uitstekende ribben, rechtopstaand, langwerpig en spoelvormig, naar de top toe breder wordend. Bijenorchis is zelfbestuivend, de vruchtzetting is hoog (60-79%).

Ophrys apifera
Bijenorchis

7

8

9

10

Biotoop

Zonnige, soms licht beschaduwde plaatsen op matig droge tot matig vochtige, voedselarme tot matig voedselrijke, kalkrijke, relatief humusarme grond. Bijenorchis komt voor in struwelen, bosranden, kapvlakten, opgespoten terreinen, bermen, spoorbermen, afgravingen, kalkgrasland, hooiland, waterkanten en zeeduinen. Bijenorchis gedraagt zich vaak als een pionier en kan snel op gestoorde terreinen verschijnen, waar hij na een aantal jaren ook weer verdwijnt.

Vindplaatsen

In Nederland vrij zeldzaam in Zeeland, Zuid-Limburg, de regio Rijnmond, de Hollandse duinen en Noord-Holland, in de rest van Nederland zeer zeldzaam. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam, in Wallonië zeldzaam in Brabant, het Maasgebied en de zuidelijke Ardennen.

Onderscheidende kenmerken

Bijenorchis is de enige *Ophrys*-soort met een hoge vruchtzettingen, ze komt vaak voor in pionier-situaties. Het onderste schutblad is (veel) korter dan de doosvrucht.

Gelijkende soorten

Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)* heeft meer rechtopstaande bladeren die geen duidelijk rozet vormen en is een slankere plant, ook is de vruchtzetting veel lager; het onderste schutblad is dubbel zo lang als de doosvrucht. Hommelorchis (*Ophrys fuciflora)* heeft wat kortere, bredere bladeren, het onderste schutblad is langer dan de doosvrucht. Spinnenorchis (*Ophrys sphegodes)* heeft ook vrij korte en brede bladeren met een kenmerkende blauwig-grijze kleur; het onderste schutblad is korter dan de doosvrucht. Het is een vroegbloeiende soort. De beide laatste soorten komen alleen in België voor.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

7 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*. De doosvruchten zijn duidelijk geribd en worden naar de top toe breder

8 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*. De doosvruchten zijn rechtopstaand

9 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*. De schutbladeren zijn korter dan tot ongeveer even lang als de doosvrucht

10 Bijenorchis *(Ophrys apifera)*. Verdroogde bloeiaar; het zaad is al verspreid

Ophrys fuciflora
Hommelorchis
(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	17-35
lengte bloeiaar	5-17
aantal bloemen	3-17
lengte x breedte grootste blad	6-9 x 1,2-3
lengte doosvruchten	1,5-2,7

1 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)*, bloeiende plant
2 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)*, rozet
3 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)* heeft een heel lage vruchtzetting
4 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)*, plant met doosvruchten
5 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)*. Het onderste schutblad is langer dan de doosvrucht
6 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)*. De vruchtzetting gaat heel snel

Bladeren

Hommelorchis heeft twee tot zes rozetvormende, ongevlekte bladeren, daarboven nog twee of drie schedevormige bladeren. De bladeren zijn glad, blauwgroen, soms met gegolfde rand, stomp tot toegespitst, eivormig tot breed lancetvormig, afstaand tot vrij rechtopstaand. De grootste breedte van het blad ligt in het midden. De schutbladen zijn bladdik, groen, lancetvormig, spits of stomp; het onderste schutblad is langer dan de doosvrucht en soms bladachtig; naar boven toe worden de schutbladen korter. De rozetten van deze soort zijn al voor de winter zichtbaar.

Stengel/bloeiaar

Rond, groen, recht, gevuld, kaal en vrij stevig. De bloeiaar is licht eenzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

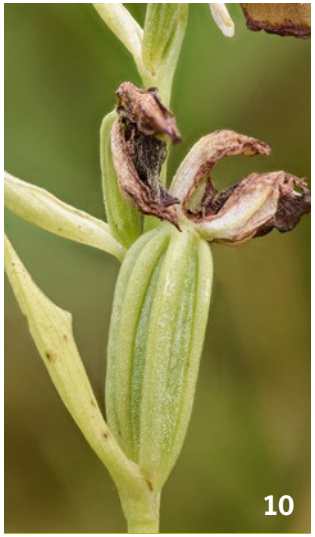
Hommelorchis bloeit van midden mei tot midden juni, de doosvruchten zijn vanaf midden juli rijp. De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen, spoelvormig, met duidelijke uitstekende ribben, langwerpig en rechtopstaand. De vruchtzetting is heel laag (0-19%).

Ophrys fuciflora
Hommelorchis
(alleen in België)

7

8

9

10

Biotoop
Zonnige plaatsen op kalkrijke leem- en lössbodems: kalkgraslanden en onbemeste graslanden.

Vindplaatsen
Niet voorkomend in Nederland. In België niet in Vlaanderen, in Wallonië zeldzaam in het Maasgebied en de zuidelijke Ardennen.

Onderscheidende kenmerken
Een stevige, laatbloeiende plant met bladeren waarbij de grootste breedte in het midden ligt. Het onderste schutblad is langer dan de doosvrucht.

Gelijkende soorten
Bijenorchis *(Ophrys apifera)* heeft smallere bladeren, een hoge vruchtzetting en verschijnt vaak als pioniersoort in secundaire biotopen. Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)* heeft meer rechtopstaande bladeren die minder duidelijk rozetvormend zijn en is een slankere plant, ook is de vruchtzetting veel lager; het onderste schutblad is dubbel zo lang als de doosvrucht. Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)* heeft iets kortere en bredere bladeren met een kenmerkende blauwig-grijze kleur; het onderste schutblad is korter dan de doosvrucht. Het is een vroegbloeiende soort, die alleen in België voorkomt.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarnemingen.be;
guenther-blaich.de

7 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)*, bloeiaar met doosvruchten

8 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)*. De doosvruchten zijn geribd en naar boven toe breder wordend

9 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)*. Bevruchte doosvruchten zijn rechtopstaand

10 Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)*. Doosvrucht met sterk uitstekende ribben

Ophrys insectifera
Vliegenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	20-50
lengte bloeiaar	4-18
aantal bloemen	2-8
lengte x breedte grootste blad	4-10 x 1,7-2,7
lengte doosvruchten	1,6-1,8

1 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)*, bloeiende plant

2 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)*, los rozet met schuin omhoogstaande bladeren

3 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)*, uitgebloeide plant

4 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)* heeft een heel lage vruchtzetting

5 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)*. Het onderste schutblad is dubbel zo lang als de doosvrucht

6 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)*, bloeiaar met doosvruchten

Bladeren

Vliegenorchis heeft twee tot vier bladeren die een los rozet vormen, glad, kaal, ongevlekt, lichtgroen tot iets blauwgroen, afstaand tot schuin rechtopstaand, toegespitst, langwerpig-lancetvormig. Het onderste of tweede blad is meestal het breedste, maar zelden meer dan 1,5 centimeter breed; de grootste breedte van het blad ligt in het midden. Daarnaast zijn er enkele hoger geplaatste bladeren die schedevormig en rechtopstaand zijn. De schutbladen zijn bladdik, rechtopstaand, lancetvormig, gevouwen met naar binnen gerolde randen, zes-nervig, de onderste dubbel zo lang als de doosvrucht, de bovenste ongeveer even lang als de doosvrucht. Voor de winter zijn meestal een of twee bladeren zichtbaar, de overige bladeren verschijnen pas in het vroege voorjaar.

Stengel/bloeiaar

Slank, rechtopstaand, rond, gevuld, aan de basis met enkele witte tot bruinige bladscheden, lichtgroen, niet geribd. De bloeiaar is min of meer eenzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Ophrys insectifera
Vliegenorchis

Bloeitijd/zaadrijping

Vliegenorchis bloeit van begin mei tot eind mei, de doosvruchten zijn rijp vanaf begin juli. De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen, langwerpig met duidelijke, uitstekende ribben, cilindrisch, rechtopstaand.
De vruchtzetting is heel laag (0-19%).

Biotoop

Licht beschaduwde plaatsen op vochtige, voedselarme, kalkrijke, humeuze, vaak stenige ondergrond.
Vliegenorchis wordt gevonden in bossen en dan vooral in de bosranden en struwelen, minder vaak in kalkgrasland.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam in Zuid-Limburg. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de Voerstreek; in Wallonië zeldzaam in de Kalkstreek, de oostelijke Leemstreek en Lotharingen.

7 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

8 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)*. Vruchtzetting gaat heel snel

9 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)*. De bloemdelen blijven nog lang zichtbaar

10 Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)*. Geribde doosvrucht met een lang onderste schutblad

Onderscheidende kenmerken

In het veld is Vliegenorchis goed herkenbaar aan het losse rozet, de vrij recht omhoog staande stand van de bladeren en de sterk stengelomvattende hogere bladeren. De plant is slank vergeleken met de andere *Ophrys*-soorten.

Gelijkende soorten

Bijenorchis *(Ophrys apifera)* heeft smallere bladeren, een hoge vruchtzetting en verschijnt vaak als pioniersoort in secundaire biotopen. Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)* heeft wat kortere, bredere bladeren, het onderste schutblad is langer dan de doosvrucht en is een laatbloeiende soort. Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)* heeft iets kortere en bredere bladeren met een kenmerkende blauwig-grijze kleur; het onderste schutblad is korter dan de doosvrucht. Het is een vroegbloeiende soort. De beide laatste soorten komen alleen in België voor.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be

Ophrys sphegodes
Spinnenorchis
(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	13-30
lengte bloeiaar	4-14
aantal bloemen	4-12
lengte x breedte grootste blad	4-10 x 1-2,5
lengte doosvruchten	1,5-1,7

1 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*, bloeiende plant

2 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*, rozet met donkergroene nerven

3 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*, uitgebloeide plant

4 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*. De vruchtzetting is gewoonlijk heel laag

5 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*. Het onderste schutblad is korter dan tot ongeveer even lang als de doosvrucht

6 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*. Naar boven toe worden de doosvruchten breder

Bladeren

Spinnenorchis heeft drie tot zes eivormig-breed lancetvormige tot breed langwerpige, ongevlekte, rozetvormende bladeren, kaal, glad, stomp, blauwgroen met een zilvergrijze tint en donkergroene nerven, de onderste bladeren vrij vlak op de grond liggend of teruggebogen, daarboven drie tot vijf schedevormige, schuin omhoog staande bladeren. De rozetten van deze soort zijn al voor de winter zichtbaar. De schutbladen zijn bladdik, lancetvormig, bleekgroen, glad, omhoogstaand, stomp met naar binnen gebogen randen. De onderste schutbladen zijn langer dan de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

Rond, rechtopstaand, vrij stevig, gevuld, vaak iets heen en weer gebogen, glad, geelgroen. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Spinnenorchis is een vroegbloeiende soort, ze bloeit van eind april tot eind mei, de doosvruchten zijn rijp vanaf begin juli. De doosvruchten zijn zittend, kaal, geelgroen, spoelvormig tot langwerpig, duidelijk geribd en rechtopstaand. De vruchtzetting is heel laag (0-19%).

Ophrys sphegodes
Spinnenorchis
(alleen in België)

7

8

9

10

Biotoop
Zonnige, soms half beschaduwde plaatsen op matig droge, voedselarme, basische, kalkrijke grond. De soort heeft een voorkeur voor een lage, schrale begroeiing omdat ze weinig concurrentiekracht heeft; ze komt voor in kortgrazige, droge kalkgraslanden.

Vindplaatsen
Niet in Nederland. In België niet in Vlaanderen, in Wallonië zeer zeldzaam in Lotharingen.

Onderscheidende kenmerken
Dicht tegen de bodem aanliggende, blauwgroene bladeren met een zilverige glans met een vrij stevige stengel.

Gelijkende soorten
Bijenorchis *(Ophrys apifera)* heeft smallere bladeren, een hoge vruchtzetting en verschijnt vaak als pioniersoort in secundaire biotopen. Vliegenorchis *(Ophrys insectifera)* heeft meer rechtopstaande bladeren die geen duidelijk rozet vormen en is een slankere plant; het onderste schutblad is dubbel zo lang als de doosvrucht. Hommelorchis *(Ophrys fuciflora)* heeft wat kortere, bredere bladeren, het onderste schutblad is langer dan de doosvrucht. Het is een laatbloeiende soort die alleen in België voorkomt.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

7 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*. De doosvruchten zijn zittend en rechtopstaand

8 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*, bloeiaar met doosvruchten

9 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*. Stengel en doosvrucht zijn kaal

10 Spinnenorchis *(Ophrys sphegodes)*. Verdroogde doosvrucht met zaden

Orchis anthropophora
Poppenorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	15-36
lengte bloeiaar	5-20
aantal bloemen	9-75
lengte x breedte grootste blad	6-9 x 1,7-2,5
lengte doosvruchten	0,8-1,3

1 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*, bloeiende plant

2 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*, rozet

3 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*. De uitgebloeide plant is lang en smal

4 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*. De bloeiaar is dichtbloemig

5 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*. Bestoven doosvruchten zijn dik en tegen de stengel aanliggend, niet bestoven doosvruchten zijn smal en schuin afstaand

6 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*, bloeiaar met doosvruchten

Bladeren

Poppenorchis heeft twee tot vijf rozetvormende, donkergroene tot grijsgroene, gladde, langwerpig-eivormige, schuin omhoogstaande, gekielde, ongevlekte, iets glimmende, stompe tot toegespitste bladeren die boven het midden het breedste zijn. Daarboven nog twee of drie rechtopstaande, dunnere, meer vliezige, stengelomvattende bladeren; het bovenste blad is vliezig, schutbladachtig en bereikt de bloeiaar niet.
De schutbladen zijn vliezig, spits, eennervig, half zo lang als de doosvrucht. De rozetten komen al voor de winter boven de grond.

Stengel/bloeiaar

Rechtopstaand, lang, smal, kaal, gevuld, bleekgroen met zwakke ribben. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en dichtbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Poppenorchis bloeit van begin tot eind mei, de doosvruchten zijn rijp vanaf eind juni.
De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen, stijf rechtopstaand, tegen de stengel aanliggend tot iets afstaand, langwerpig en klein. Poppenorchis heeft een lage en onregelmatige vruchtzetting (20-39%).

Orchis anthropophora
Poppenorchis

Biotoop

Zonnige tot licht beschaduwde, matig droge, basische en kalkrijke, humeuze bodems. Poppenorchis prefereert kortgrazige kalkgraslanden, duingraslanden en schrale graslanden op kalkrijk zand.

Vindplaatsen

In Nederland uiterst zeldzaam in Zuid-Limburg, Zeeland en de kalkrijke duinen. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de Voerstreek (waarschijnlijk uitgestorven), in Wallonië zeldzaam op de Sint-Pietersberg, in de Famenne en de Gaume.

Onderscheidende kenmerken

De soort is direct in het veld te herkennen door de verhouding tussen de rozetvormig opgehoopte bladeren en de lange en heel smalle bloeiaar die meestal maar heel weinig bevruchte doosvruchten heeft en daardoor extra smal lijkt.

Gelijkende soorten

Aangebrande orchis *(Neotinea ustulata)* heeft spitse onderste bladeren, een langer, driehoekig schutblad, schuin omhoogstaande doosvruchten en een veel kortere bloeiaar.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be

7 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*. De vruchtzetting is laag en onregelmatig

8 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*, stengel en doosvruchten zijn kaal

9 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*. De schutbladen zijn half zo lang als de doosvrucht

10 Poppenorchis *(Orchis anthropophora)*, bloeiaar met stijf rechtopstaande doosvruchten

Orchis mascula
Mannetjesorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	20-50
lengte bloeiaar	8-15
aantal bloemen	10-30
lengte x breedte grootste blad	11-18 x 2-3
lengte doosvruchten	1,6-2,3

1 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)*, bloeiende plant

2 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)*. De bladeren van het rozet kunnen zowel gevlekt als ongevlekt zijn

3 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)*. De stengel is in de bovenste helft paars aangelopen

4 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)* heeft een lage, onregelmatige vruchtzetting

5 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)*, plant met doosvruchten

6 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)*. Het bovenste, schedevormige blad blijft ook in de vruchttijd zichtbaar

Bladeren

Mannetjesorchis heeft twee tot vier rozetvormende, gevlekte of ongevlekte, gladde, naar beneden gebogen tot schuin omhoogstaande, langwerpig tot spatelvormige, geleidelijk in de schede versmalde bladeren met een stompe tot toegespitste top, iets gekield, de bovenzijde opvallend glimmend, grijs- tot donkergroen; de onderzijde van het blad is niet gevlekt en lichter. Daarboven nog een tot drie schedevormige bladeren, waarbij het bovenste schutbladachtige, vliezige, spitse, vaak paars aangelopen blad de stengel strak omsluit. De onderste schutbladen zijn lijn-lancetvormig, spits, vliezig, half zo lang tot even lang als de doosvrucht, paars aangelopen en eennervig. De onderste schutbladen zijn ongeveer half zo lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

Rechtopstaand, stijf, stevig, rond, kaal, gevuld, ongevlekt, onderin groen, maar in de aar paars aangelopen en daar iets geribd. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en losbloemig.

Orchis mascula
Mannetjesorchis

7

8

9

10

Bloeitijd/zaadrijping

Mannetjesorchis bloeit van eind april tot eind mei, de doosvruchten zijn rijp vanaf eind juni. De doosvrucht is zittend, kaal, groen tot groen-paars, vooral aan de basis en de top paars aangelopen, spoelvormig tot langwerpig, banaanvormig, geribd en stijf rechtopstaand. De vruchtzetting is laag (20-39%) en onregelmatig.

Biotoop

Beschaduwde, soms zonnige, vochtige, voedselarme, zwak basische tot kalkrijke, humeuze zand, leem-, klei- en kalkgrond. Mannetjesorchis wordt aangetroffen in orchideeënrijke hellingbossen en bosranden.

Vindplaatsen

In Nederland zeldzaam in Zuid-Limburg. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de Voerstreek, in Wallonië vrij zeldzaam in de Famenne en Lotharingen.

7 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)*, bloeiaar met doosvruchten

8 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)*. De doosvruchten zijn langwerpig en stijf rechtopstaand

9 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)*. De doosvruchten zijn vooral aan de basis en de top paars aangelopen

10 Mannetjesorchis *(Orchis mascula)*. Het onderste schutblad is half zo lang als de doosvrucht

Onderscheidende kenmerken

De gevlekte en ongevlekte, vrij smalle, naar de basis toe versmallende, sterk glimmende bladeren. In iedere populatie staan exemplaren met en zonder vlekken door elkaar, daarom altijd meerdere exemplaren bekijken. De bovenste bladeren zijn sterk stengelomvattend. De aar is bovenaan purper gekleurd.

Gelijkende soorten

De soort kan verward worden met Soldaatje *(Orchis militaris)* en met Purperorchis *(Orchis purpurea)*, die beide eveneens in lichte hellingbossen kunnen voorkomen, maar hebben veel bredere, altijd ongevlekte bladeren, terwijl bij populaties van Mannetjesorchis altijd exemplaren met zowel gevlekte als ongevlekte bladeren voorkomen. Soldaatje en Purperorchis hebben een veel korter schutblad.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Orchis militaris
Soldaatje

Maten (in cm)

hoogte plant	24-52
lengte bloeiaar	5-20
aantal bloemen	19-60
lengte x breedte grootste blad	8-15 x 2-5
lengte doosvruchten	1,2-2

1 Soldaatje *(Orchis militaris)*, bloeiende plant
2 Soldaatje *(Orchis militaris)*, rozet
3 Soldaatje *(Orchis militaris)*. De bovenste bladeren zijn schedevormig
4 Soldaatje *(Orchis militaris)*. De glanzende bladeren zijn breed en dik
5 Soldaatje *(Orchis militaris)*, uitgebloeide plant
6 Soldaatje *(Orchis militaris)*. De vruchtzetting is gewoonlijk laag

Bladeren

Soldaatje heeft twee tot vijf rozetvormende, schuin omhoogstaande, langwerpig-ovale, glanzende, ongevlekte, groene, vrij stompe, brede en dikke bladeren, lichtgroen aan de onderzijde. Daarnaast enkele hoger geplaatste, schedevormige, gekielde bladeren met de grootste breedte in het midden. De schutbladen zijn heel kort, schubachtig, ongeveer een kwart zo lang als de doosvrucht, heldergroen, vliezig, puntig tot stomp.

Stengel/bloeiaar

Rechtopstaand, gevuld, kaal, groen, onder de aar paars aangelopen en daar iets geribd. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Soldaatje bloeit van begin mei tot begin juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden juli. De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen tot groen-violet, spoelvormig, licht gekromd en schuin omhoogstaand. De vruchtzetting is laag (20-39%).

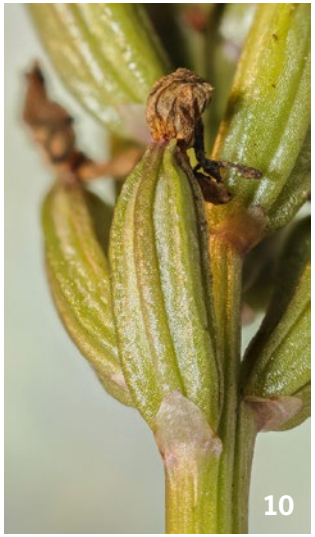
Orchis militaris
Soldaatje

Biotoop

Zonnige tot licht beschaduwde, vrij droge tot vochtige, stikstofarme en grazige, basische tot kalkrijke bodems bestaande uit mergel, leem en zand. Soldaatje groeit vooral op niet al te droge kalkgraslanden, soms ook in licht, open loofbos.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam in Zuid-Limburg en in de duinen. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam, in Wallonië zeldzaam in de Famenne en Lotharingen.

Onderscheidende kenmerken

Vrij korte, brede, glanzende bladeren met een stompe top. De doosvrucht is groen tot groen-violet en de schutbladen zijn heel kort en schubachtig.

Gelijkende soorten

Purperorchis *(Orchis purpurea)* heeft ook glanzende bladeren, maar is meer dan Soldaatje een bosplant en heeft een driehoekig, langer schutblad en de stengel is sterker paars aangelopen. Mannetjesorchis *(Orchis mascula)* heeft smallere bladeren, het onderste schutblad is ongeveer even lang als de doosvrucht.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

7 Soldaatje *(Orchis militaris)*. De bevruchte doosvruchten zijn recht omhoogstaand, de niet bevruchte afstaand

8 Soldaatje *(Orchis militaris)*. Een plant met hoge vruchtzetting

9 Soldaatje *(Orchis militaris)*. Het verschil tussen bevrucht en niet bevrucht is duidelijk te zien

10 Soldaatje *(Orchis militaris)*. Het schutblad is heel kort, schubachtig en vliezig

Orchis purpurea
Purperorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	39-60
lengte bloeiaar	10-20
aantal bloemen	20-90
lengte x breedte grootste blad	17-21 x 3,5-7
lengte doosvruchten	1,2-1,8

1 Purperorchis *(Orchis purpurea)*, bloeiende plant
2 Purperorchis *(Orchis purpurea)*, rozetten
3 Purperorchis *(Orchis purpurea)*, uitgebloeide plant
4 Purperorchis *(Orchis purpurea)*. De as van de bloeiaar is paars aangelopen
5 Purperorchis *(Orchis purpurea)*, uitgebloeide planten
6 Purperorchis *(Orchis purpurea)*. Sterk paars aangelopen as van de bloeiaar

Bladeren

Purperorchis heeft drie tot vijf rozetvormende, langwerpig-ovale, gladde, donkergroene, sterk glimmende, vlakke, schuin omhoogstaande tot recht afstaande, ongevlekte bladeren, ongeveer in het midden het breedste, naar de basis iets versmald, aan de top met een stompe punt. Daarboven staan nog twee tot drie meer rechtopstaande, smallere, gekielde bladeren die boven het midden het breedste zijn. Het hoogste blad omhult schedevormig de stengel; soms is er nog een schutbladachtig blad hoger aan de stengel. De schutbladen zijn dunvliezig, min of meer paars, driehoekig, eennervig, spits, tot eenderde zo lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

Rond, rechtopstaand, gevuld maar naar boven toe iets hol, glad, onderaan bleek groen, bovenaan vaak paars aangelopen, geribd. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch-langwerpig en losbloemig.

Orchis purpurea
Purperorchis

Bloeitijd/zaadrijping

Purperorchis bloeit van begin mei tot begin juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden juli.
De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen tot roodbruin, langwerpig-spoelvormig, schuin omhoogstaand en vaak licht gekromd. De vruchtzetting is onregelmatig en heel laag (0-19%).

Biotoop

Licht tot matig beschaduwde, vochtige, warme, voedsel- en stikstofarme, zwak basische tot kalkrijke bodems bestaande uit leem en mergel. Purperorchis wordt gevonden in lichte hellingbossen, bosranden, struweelrijke kalkgraslanden, grazige hellingen en bermen.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam in Zuid-Limburg. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de Voerstreek, in Wallonië vrij zeldzaam in de Famenne.

Onderscheidende kenmerken

Sterk glimmende, langwerpig-ovale, donkergroene bladeren, de schutbladen zijn heel kort, driehoekig en spits. De as van de bloeiaar is gewoonlijk sterk bruin-paars aangelopen.

Gelijkende soorten

Soldaatje *(Orchis militaris)* heeft ook vrij brede bladeren, maar deze zijn minder glimmend, de bloeiaar is minder sterk paars aangelopen, vaak zelfs helemaal groen; het schutblad is langer. Mannetjesorchis *(Orchis mascula)* heeft smallere, gevlekte of ongevlekte bladeren en een langer schutblad.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

7 Purperorchis *(Orchis purpurea)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

8 Purperorchis *(Orchis purpurea)*. De vruchtzetting is heel laag en onregelmatig

9 Purperorchis *(Orchis purpurea)*. De doosvruchten zijn sterk geribd

10 Purperorchis *(Orchis purpurea)*. De schutbladen zijn vliezig, kort en driehoekig

Orchis simia
Aapjesorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	17-40
lengte bloeiaar	3-9
aantal bloemen	11-35
lengte x breedte grootste blad	5-14 x 1,9-4,3
lengte doosvruchten	1,2-1,3

1 Aapjesorchis *(Orchis simia)*.
Dit is de enige Nederlandse orchidee die van boven naar beneden bloeit

2 Aapjesorchis *(Orchis simia)*, rozet

3 Aapjesorchis *(Orchis simia)*.
De bloeiaar is tot aan de bloei omhuld door het bovenste schedevormige blad

4 Aapjesorchis *(Orchis simia)*, uitgebloeide plant

5 Aapjesorchis *(Orchis simia)*, bloeiaar met doosvruchten

6 Aapjesorchis *(Orchis simia)*.
De vruchtzetting is laag en onregelmatig

Bladeren

Aapjesorchis heeft drie tot vijf rozetvormende, langwerpig-elliptische, stompe, gevouwen, grijsgroene, ongevlekte, gladde, glimmende bladeren met een licht kapvormige top. Daarboven twee tot drie langwerpig-lancetvormige, spitse, stengelomvattende bladeren. Het bovenste blad is dun, vliezig, lancetvormig, schutbladachtig en toegespitst. De schutbladen zijn vliezig, half doorzichtig, groen, roze tot witachtig, heel klein en schubachtig, ongeveer een vijfde zo lang als de doosvrucht en plotseling overgaand in een lange, smalle, spitse punt.

Stengel/bloeiaar

Rond, gevuld, grijsgroen, vaker purper aangelopen in de top, glad en geribd. De bloeiaar is alzijdig, elliptisch en losbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Aapjesorchis bloeit in de tweede week van mei tot einde mei; de doosvruchten zijn rijp van af begin juli. De doosvruchten zijn zittend, kaal, groen met paars aangelopen ribben, spoelvormig en rechtopstaand. De vruchtzetting is laag (20-39%) en onregelmatig.

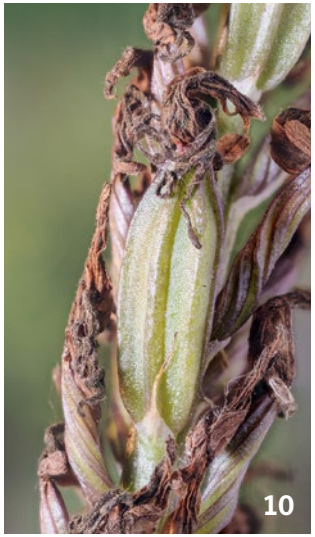
Orchis simia
Aapjesorchis

Biotoop
Zonnige tot iets beschaduwde, droge tot matig vochtige, voedselarme, kalkrijke bodems. Aapjesorchis groeit op grazige kalkhellingen in de schaduw van struweel en in lichtrijke bosranden.

Vindplaatsen
In Nederland zeer zeldzaam in Zuid-Limburg. In België in Vlaanderen zeer waarschijnlijk verdwenen, in Wallonië zeer zeldzaam in het Maasgebied en de Calestienne.

Onderscheidende kenmerken
Langwerpig-elliptische bladeren en een vrij korte, ovale bloeiaar; de schutbladen zijn heel kort en hebben een kenmerkende lang toegespitste punt.

Gelijkende soorten
Soldaatje *(Orchis militaris)* heeft bredere en sterker glanzende bladeren, de bloeiaar is langer en de schutbladen zijn niet zo lang toegespitst maar meer driehoekig. Purperorchis *(Orchis purpurea)* heeft bredere, grotere bladeren en een bruin-paars aangelopen as van de bloeiaar; de bloeiaar is langer en de schutbladen zijn niet lang toegespitst.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be

7 Aapjesorchis *(Orchis simia)*. De ribben van de doosvruchten zijn paars aangelopen

8 Aapjesorchis *(Orchis simia)*, de doosvruchten zijn rechtopstaand

9 Aapjesorchis *(Orchis simia)*. De bloemdelen blijven lang zichtbaar

10 Aapjesorchis *(Orchis simia)*. Het schutblad is heel klein, vliezig en gaat plotseling over in een lange, spitse punt

Platanthera bifolia
Welriekende nachtorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	25-50
lengte bloeiaar	5-17
aantal bloemen	14-50
lengte x breedte grootste blad	7-22 x 1,5-6
lengte doosvruchten	1,1-1,7

1 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)*, bloeiende plant

2 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)*, jonge plant

3 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)*, plant met doosvruchten

4 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)* heeft twee grondstandige bladeren

5 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)*. De stengel is stijf rechtopstaand

6 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)*. Het onderste schutblad is korter dan tot even lang als de doosvrucht

Bladeren

Welriekende nachtorchis heeft aan de stengelbasis twee grondstandige, gladde, glanzende, grijsgroene, ongevlekte, schuin omhoogstaande, min of meer tegenoverstaande, elliptisch tot breed ovale bladeren met een soms iets gegolfde rand en een afgeronde top. Aan de basis zijn de bladeren versmald en lopen geleidelijk over in de wit-gevleugelde steel; de grootste breedte ligt in het midden. Vaker laat bij deze soort de opperhuid los, wat een karakteristiek zilverig uiterlijk aan de bladeren geeft. Hogerop zijn nog een tot vier kleine, lijn-lancetvormige, schutbladachtige bladeren waarbij de grootste breedte onder het midden ligt. Het bovenste schutbladachtige blad bereikt de bloeiaar niet. De schutbladen zijn bladdik, groen, lancetvormig tot elliptisch-lancetvormig, stomp, soms iets gekield, de onderste korter dan tot ongeveer even lang als de doosvrucht, de bovenste korter.

Stengel/bloeiaar

Slank, stijf rechtopstaand, bovenaan zwak geribd, groen, gevuld en kaal. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en losbloemig.

Platanthera bifolia
Welriekende nachtorchis

7

8

9

10

Bloeitijd/zaadrijping

Welriekende nachtorchis bloeit van eind mei tot eind juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf begin augustus. De doosvrucht is zittend, kaal, groen, vrij lang en dun, cilindrisch, stijf rechtopstaand, tegen de stengel aanliggend en sterk geribd. De vruchtzetting is hoog (60-79%).

Biotoop

Zonnige tot half beschaduwde, vrij vochtige tot natte, matig voedselarme en onbemeste, zwak basische en humusrijke, zwak zure tot kalkhoudende grond bestaande uit zand, leem, veen en mergel, die enige zouttolerantie bezit. Welriekende nachtorchis wordt gevonden in grazige heiden en borstelgraslanden, in trilvenen en blauwgraslanden, veenmosrietlanden, duinvalleien, in bosranden, struwelen, zelden in open bossen.

7 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)*. De verdroogde bloemdelen blijven lang zichtbaar

8 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)*. De doosvruchten zijn langwerpig en sterk geribd

9 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)*. De vruchtzetting is hoog

10 Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)*. De doosvruchten zijn zittend

Vindplaatsen

In Nederland zeldzaam in de kalkarme duinen, het laagveengebied, Zuid-Limburg en het oosten van Gelderland en Overijssel. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam, in Wallonië vrij zeldzaam in de Famenne en Lotharingen, elders zeldzaam tot zeer zeldzaam.

Onderscheidende kenmerken

Twee grijsgroene, schuin omhoogstaande, stompe bladeren met vaak een zilverachtige schijn.
De doosvruchten staan stijf rechtop, zijn vrij lang en sterk geribd. Welriekende nachtorchis wordt vooral aangetroffen in min of meer zure biotopen en is in Nederland de laatstbloeiende Nachtorchis.

Gelijkende soorten

Als Welriekende nachtorchis uitgebloeid is, is het niet mogelijk deze te onderscheiden van Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)*. Bergnachtorchis is over het algemeen forser en groeit in kalkrijke biotopen.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Platanthera chlorantha
Bergnachtorchis

Maten (in cm)

hoogte plant	30-52
lengte bloeiaar	10-25
aantal bloemen	15-30
lengte x breedte grootste blad	8-20 x 3-7
lengte doosvruchten	1,4-1,9

1 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)*, bloeiende plant
2 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)*, rozet met bloeiknop
3 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)* is een stijve, stevige plant
4 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)*, plant met doosvruchten
5 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)* met twee grondstandige bladeren
6 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)*, plant met bevruchte en niet bevruchte doosvruchten

Bladeren

Aan de stengelbasis heeft Bergnachtorchis twee grondstandige, omgekeerd eivormige tot breed spatelvormige, schuin omhoogstaande, min of meer tegenoverstaande, afgeronde, gladde, grijsgroene, ongevlekte bladeren die geleidelijk aan in de wit gevleugelde steel overgaan; de grootste breedte van het blad ligt in het midden. Vaker laat bij deze soort de epidermis los, wat een karakteristiek zilverig uiterlijk aan de bladeren geeft. De middennerf is stevig en steekt duidelijk uit aan de onderzijde van het blad. Daarnaast zijn er een tot drie hoger geplaatste, schutbladachtige, kleine, lijn-lancetvormige bladeren die in het midden het breedste zijn. De schutbladen zijn bladdik, groen, lancetvormig, eennervig, de onderste ongeveer even lang tot iets langer dan de doosvrucht, naar boven toe korter wordend. Op zonnige en drogere standplaatsen blijven de planten gedrongen en zeer stevig, met meer bladeren dan normaal.

Stengel/bloeiaar

Stijf, stevig, gevuld, groen, glad, geribd, naar de aar toe lichter groen. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en losbloemig.

Platanthera chlorantha
Bergnachtorchis

Bloeitijd/zaadrijping

Bergnachtorchis bloeit van begin mei tot midden juni, de doosvruchten zijn rijp vanaf midden augustus.
De doosvrucht is zittend, kaal, groen, vrij lang en dun, cilindrisch, stijf rechtopstaand en tegen de stengel aanliggend met duidelijke uitstekende nerven.
De vruchtzetting is hoog (60-79%).

Biotoop

Zonnige tot licht beschaduwde, droge tot matig vochtige, vrij voedselarme tot voedselrijke, zwak basische tot kalkrijke, meestal humeuze, gevarieerde bodems. Bergnachtorchis komt voor in lichte loof- en naaldbossen, kalkgraslanden, hakhout en struwelen, boszomen, heiden en borstelgraslanden, onbemeste riet- en hooilanden en op rivierduintjes.

Vindplaatsen

In Nederland zeldzaam in Zuid-Limburg en zeer zeldzaam in het oosten van Gelderland, langs de Overijsselse Vecht en in Zeeland. In België in Vlaanderen zeer zeldzaam in de Leemstreek en de Voerstreek, in Wallonië vrij zeldzaam in de Famenne en Lotharingen.

7 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)*. Het onderste schutblad is ongeveer even lang als de doosvrucht

8 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)*. De vruchtzetting is hoog

9 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)*. De doosvruchten zijn langwerpig en sterk geribd

10 Bergnachtorchis *(Platanthera chlorantha)*, verdroogde doosvruchten. Het zaad is al verspreid

Onderscheidende kenmerken

Twee grote, schuin omhoogstaande bladeren met vaker een zilverachtige schijn, een tamelijk krachtige, rechte, hoge plant met stijf rechtopstaande, lange doosvruchten met sterk uitstekende ribben. Bergnachtorchis komt in kalkrijke biotopen voor en is in Nederland de vroegst-bloeiende Nachtorchis.

Gelijkende soorten

Welriekende nachtorchis *(Platanthera bifolia)* is minder fors en komt vooral voor in min of meer zure biotopen. Uitgebloeid zijn de twee soorten niet met zekerheid uit elkaar te houden. Het verschillende biotoop en de verschillende bloeitijd kunnen wel een indicatie zijn.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

Pseudorchis albida
Witte muggenorchis
(alleen in België)

Maten (in cm)

hoogte plant	14-32
lengte bloeiaar	4,5-8
aantal bloemen	20-50
lengte x breedte grootste blad	5-9 x 1-2
lengte doosvruchten	0,4-0,8

1 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*, bloeiende plant

2 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*, rozet

3 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*. De onderste bladeren hebben een afgeronde top, de bovenste zijn spits

4 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*. De bloeiaar is dichtbloemig

5 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*, bloeiaar met doosvruchten

6 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*. De onderste doosvruchten zijn al dik gezwollen terwijl de bovenste bloemen nog bloeien

Bladeren

Witte muggenorchis heeft vier tot zeven, verspreid langs de stengel staande, langwerpig-spatelvormige, iets glanzende en vrij dikke, kale, gladde, ongevlekte, bleekgroene, iets vettig aandoende bladeren.
De onderste bladeren staan dichter bij elkaar, zijn meer afstaand met de grootste breedte boven het midden, gekield met afgeronde top. De bovenste bladeren zijn meer schutbladachtig, vrij recht omhoogstaand, spits, onder het midden het breedste.
De schutbladen zijn bladdik, groen, glad, lancetvormig, spits tot stomp, ongeveer even lang tot iets langer dan de doosvrucht, vaker naar binnen gebogen.

Stengel/bloeiaar

Lichtgroen, stijf, gevuld, iets geribd in het bovenste deel van de stengel. De bloeiaar is alzijdig, langwerpig en dichtbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Witte muggenorchis bloeit van midden juni tot midden juli, de doosvruchten zijn rijp vanaf begin augustus.
De doosvruchten zijn zittend, vrij recht omhoogstaand, slank eivormig; de top van de doosvrucht is knievormig gebogen. De soort wordt door insecten bestoven maar is ook zelfbestuivend, de vruchtzetting is heel hoog (80-100%).

Pseudorchis albida
Witte muggenorchis
(alleen in België)

Biotoop
Zonnige plaatsen op vochtige, voedselarme, zwak zure tot neutrale, humusrijke, venige grond: schraal grasland op hoogveen en vochtige heideterreinen.

Vindplaatsen
Niet in Nederland. In België niet in Vlaanderen, in Wallonië zeer zeldzaam in de Ardennen.

Onderscheidende kenmerken
Vrij dikke, langwerpig-spatelvormige glanzende, iets vettig aandoende bladeren. Bloeiaar met bijna volledige vruchtzetting: veel kleine, omhoogstaande doosvruchten. Heel kenmerkend is de knievormig omgebogen top van de doosvrucht.

Gelijkende soorten
Groene nachtorchis *(Dactylorhiza viridis)* heeft een kortere bloeiaar, veel langere onderste schutbladen en grotere doosvruchten; de top van de doosvrucht is niet knievormig omgebogen.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarnemingen.be;
guenther-blaich.de;
aho-bayern.de

7 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*. De top van de doosvrucht is knievormig gebogen

8 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*. De doosvruchten staan dicht op elkaar

9 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*. Stengel en doosvruchten zijn kaal

10 Witte muggenorchis *(Pseudorchis albida)*. Het onderste schutblad is ongeveer even lang als de doosvrucht

Spiranthes spiralis
Herfstschroeforchis

Maten (in cm)

hoogte plant	10-22
lengte bloeiaar	3-10
aantal bloemen	13-30
lengte x breedte grootste blad	1,8-3,5 x 1-1,6
lengte doosvruchten	0,4-0,6

1 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*, bloeiende plant

2 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*. De bloeistengels verschijnen naast de rozetten

3 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*. Stengel en doosvruchten zijn blauwachtig groen tot grijsgroen

4 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*. De bloeiaar kan schroefvormig zijn of meer eenzijdig

5 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*, plant met doosvruchten

6 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*. Stengel en doosvruchten zijn klierachtig behaard

Bladeren

Herfstschroeforchis heeft drie tot zeven rozetvormende bladeren, eivormig tot spatelvormig en toegespitst, de buitenste bladeren sterk plat liggend, de binnenste meer schuin omhoogstaand en sterk gevouwen. De bladeren zijn glad, mat glimmend, vrij dik en puntig en hebben vaak gegolfde, omhooggebogen randen. Aan de basis gaat het blad geleidelijk over in een brede, witte tot witgroene steel. De rozetten van deze soort zijn tot in de voorzomer zichtbaar, daarna verdwijnen ze. Als de soort bloeit is naast de bloeistengel het nieuwe rozet zichtbaar. De schutbladen zijn lancetvormig tot eivormig, glad, vliezig, in een lange spitse punt uitlopend, naar binnen gebogen, drienervig, met een witte vliezige rand, ongeveer even lang als de doosvrucht.

Stengel/bloeiaar

Rond, gevuld, bedekt met doorzichtige klierharen, bleekgroen tot grijsgroen, met enkele schutbladachtige, kleine, stengelomvattende, puntige bladeren. De bloeiaar is spiraalvormig tot eenzijdig, langwerpig en dichtbloemig.

Spiranthes spiralis
Herfstschroeforchis

Bloeitijd/zaadrijping

Herfstschroeforchis bloeit van midden augustus tot midden september, de doosvruchten zijn rijp vanaf begin november. De doosvruchten hebben een hele korte steel en zijn klierachtig behaard, blauwachtig groen tot grijsgroen, schuin omhoog wijzend en tegen de stengel aanliggend, langwerpig-eivormig, spiraalvormig rond de as van de bloeiaar staand of naar één zijde gericht. De vruchtzetting is gemiddeld (40-59%).

Biotoop

Zonnige, open plaatsen op `s zomers vrij droge tot `s winters vochtige, matig voedselarme, niet bemeste, zwak zure tot meestal kalkhoudende, neutrale tot basische grond. Herfstschroeforchis komt voor in kortgrazige, open vegetaties in heischraal grasland, duinvalleien en binnenduingrasland. Beheer, bestaande uit maaien en extensieve beweiding, is cruciaal voor het voortbestaan van Herfstschroeforchis, omdat deze bij te zware beschaduwing door omringende vegetatie verdwijnt.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam in de duinen en in Zuid-Limburg. In België in Vlaanderen uitgestorven, in Wallonië zeer zeldzaam.

Onderscheidende kenmerken

Een rozet met mat glimmende, grijsgroene, in een wittige steel versmalde bladeren, vaak met een omhooggebogen, gegolfde rand. De bloeistengel en de doosvruchten zijn geheel bedekt met doorzichtige klierharen. De bloeiaar is spiraalvormig of ook wel eenzijdig, beide vormen staan door elkaar in een populatie.

Gelijkende soorten

Dennenorchis *(Goodyera repens)* heeft donkergroene bladeren met een duidelijke netvormige nervatuur, ronde doosvruchten en een ander biotoop.

Meer info:
sleutel uitgebloeide orchideeën;
verspreidingsatlas.nl;
wilde-planten.nl;
waarneming.nl;
ecopedia.be;
waarnemingen.be;
aho-bayern.de

7 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*, bloeiaar met doosvruchten

8 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*. De schutbladen zijn ongeveer even lang als de doosvrucht

9 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*. De doosvruchten wijzen schuin omhoog en liggen tegen de stengel

10 Herfstschroeforchis *(Spiranthes spiralis)*, bloeiaar met langwerpig-eivormige doosvruchten

Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata Basterdschroeforchis

Maten (in cm)

hoogte plant	25-100
lengte bloeiaar	7-35
aantal bloemen	20-70
lengte x breedte grootste blad	20-30 x 2-2,5
lengte doosvruchten	4-6,5

1 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*), bloeiende plant

2 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*), rozet

3 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*). Bij deze soort staan enkele bladeren schuin omhoog

4 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*). Aan de bloeiaar zitten vrij weinig bloemen

5 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*). De doosvruchten zitten spiraalvormig om de as van de bloeiaar

6 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*). Zaadrijping gaat heel snel, de onderste doosvruchten zijn al gezwollen terwijl de top van de bloeiaar nog in bloei is

Bladeren

Basterdschroeforchis heeft een tot vijf basale, smalle, lancetvormige, groene, gladde, schuin tot recht omhoogstaande bladeren met een stompe top.

Stengel/bloeiaar

De stengel is stevig, onderaan kaal, naar boven toe dichter wordende witte beharing. Langs de stengel staan enkele groene, schutbladachtige, stengelomvattende tot aanliggende bladeren die in een lange spitse punt uitlopen. De bloeiaar is kort tot lang, spiraalvormig en dichtbloemig.

Bloeitijd/zaadrijping

Basterdschroeforchis bloeit van midden augustus tot eind oktober, afhankelijk van welke soort moederplant en

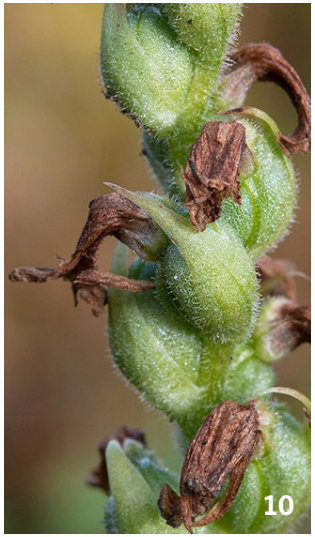
Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata Basterdschroeforchis

pollendonor is. De kruising tussen Knikkende (*S. cernua ‘Chadds Ford’*) en Welriekende schroeforchis (*S. odorata*) bloeit vroeg, in augustus-september. De kruising tussen Welriekende (*S. odorata*) en Knikkende schroeforchis (*S. cernua ‘Chadds Ford’*) bloeit laat, september-oktober. De doosvruchten zijn binnen zes weken rijp vanaf september tot november. De doosvruchten zijn klierachtig behaard, groen, schuin omhoogstaand, tegen de stengel aanliggend. De vruchtzetting is hoog doordat de soort door hommels bestoven wordt maar ook zelfbestuivend is. Daarnaast vindt ook vermeerdering door ondergrondse wortelscheuten plaats. Daardoor is zaadzetting ook heel laat in het jaar verzekerd. Handelaren spreken zelfs van een explosieve vermeerdering.

Biotoop

Natte heide en vochtig grasland. Deze cultivar lijkt zich goed te kunnen vestigen op plekken waar bodemwerkzaamheden plaatsgevonden hebben in het kader van natuurontwikkeling en kan zich daar gedragen als een invasieve soort.

Vindplaatsen

In Nederland zeer zeldzaam (uitbreiding wordt zo veel mogelijk voorkomen). In België in Vlaanderen en Wallonië zeer zeldzaam. Vanwege het invasieve karakter van de soort is herkenning en monitoring belangrijk, omdat de lokale biodiversiteit bedreigd kan worden.

Onderscheidende kenmerken

Groene, lange, lancetvormige, schuin omhoogstaande bladeren en een vrij dikke bloeiaar.

Gelijkende soorten

Herfstschroeforchis, *Spiranthes spiralis*, heeft veel kortere, sterk glimmende, eivormige tot spatelvormige, grijsgroene bladeren met omhooggebogen rand.

Meer info:
verspreidingsatlas.nl;
Naturetoday;
natuurtijdschriften.nl;
ecopedia.be;
wilde-planten.nl

7 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*). De doosvruchten staan schuin omhoog

8 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*). De schutbladen zijn duidelijk langer dan de doosvrucht

9 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*). Doosvruchten en schutbladen zijn voorzien van klierharen

10 Basterdschroeforchis (*Spiranthes cernua ‘Chadds Ford’ x odorata*), detail

Literatuurlijst

AHO BAYERN. Samenreife Bayerischer Orchideen Geraadpleegd 12-10-2020.

CAMUS, E. G. & A. CAMUS, 1929. Iconographie des Orchidées d'Europe et du Bassin Méditerranéen. Paris, Paul Lechevalier, 559p.

CLAESSENS, J. & J. KLEYNEN, 2011. The flower of the European orchid - Form and function. Geulle, Claessens & Kleynen, 440p.

COLE, S. & M. WALLER, 2020. Britain's Orchids: A Field Guide to the Orchids of Great Britain and Ireland. Princeton University Press, 288p.

EGGELTE, H., 2008. Botanisch woordenboek. Zeist, KNNV Uitgeverij, 196p.

GODFERY, M. & H. GODFERY, 1933. Monograph & iconograph of native British Orchidaceae. Cambridge, University Press, 259p.

KREUTZ, C., 2001. Veldgids Nederlandse Orchideeën. Landgraaf, CAJ Kreutz, 120p.

KREUTZ, C. 2019. Orchideeën van de Benelux. Kreutz publishers, 1300p

KÜNKELE, S. & B. BAUMANN, 1998. Orchidaceae. Die Farn- und Blütenpflanzen Baden-Württembergs. Stuttgart, Ulmer Verlag. 8: 287-463.

POLAND, J. & E. J. CLEMENT, 2009. The vegetative key to the British Flora. Botanical Society of the British Isles, 556p.

VERMEULEN, P., 1958. Flora Neerlandica Deel 1, Aflevering 5: Orchidaceae. Amsterdam, Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging, 127p.

VÖTH, W., 1999. Lebensgeschichte und Bestäuber der Orchideen am Beispiel von Niederösterreich. Biologiezentrum d. OÖ. Landesmuseums, 257p.

WAGENITZ, G., 1996. Wörterbuch der Botanik: Morphologie, Anatomie, Taxonomie. Jena-Stuttgart-Lübeck-Ulm, Gustav Fischer Verlag, 531p.

WALLER, M., 2018. A beginner's vegetative guide to orchids of the British Isles. 47p.

WEEDA, E., R. WESTRA, C. WESTRA & T. WESTRA, 1994. Nederlandse Oecologische Flora, wilde planten en hun relaties, deel 5. Hilversum/Haarlem, VARA/VEWIN, 400p.

WERKGROEP EUROPESE ORCHIDEEËN, 2015. Kalender voor het beheer en onderhoud van orchideeënbiotopen, KNNV.

ZIEGENSPECK, H., 1936. Orchidaceae. In: O. von Kirchner, E. Loew and C. Schröter (eds): Lebensgeschichte der Blütenpflanzen Mitteleuropas. Spezielle Ökologie der Blütenpflanzen Deutchlands, Österreichs und der Schweiz. Stuttgart, Eugen Ulmer, 840p.

Dankwoord

De totstandkoming van deze publicatie was niet mogelijk geweest zonder de hulp van een aantal mensen en instanties. In de eerste plaats willen wij Barbara Gravendeel heel hartelijk bedanken voor haar inzet en ondersteuning. Voor hulp bij de fondsenwerving danken wij Barbara Gravendeel en Laurens Sparrius.

Door financiële ondersteuning van Naturalis Biodiversity Center en de Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging werd de publicatie van dit e-book mogelijk gemaakt, waarvoor dank. Esmée Winkel wordt hartelijk bedankt voor haar mooie, verhelderende illustraties. Voor het ter beschikking stellen van ontbrekend beeldmateriaal, ondersteuning in het veld of nalezen van de teksten danken we heel hartelijk de volgende personen: Walter van den Bussche, Noortje Buddingh, Joop ten Dam, Hans Dekker, Johan Dierckx, Jan Hermans, Steven Jacobs, Erik Ketting, Geert Kierkels, Jacques Kleynen, Oscar van Koutrik, Arie Kwak, Pim Lemmers, Ruud en Betty van Middelkoop, Piet Mout, Gertjan van Noord, Rob Olivier, Marian Schelle, André Vanhoof, Guus de Vries, Pierre van der Wielen en Ruud Wielinga.

Fotoverantwoording

Alle foto's zijn gemaakt door de auteurs, behalve de navolgende foto's:

Pagina	Fotonummer	Auteur
27	3	Hans Dekker
29	2 en 5	Joop ten Dam
39	3	Noortje Buddingh
68	8	Gertjan van Noord
68	9	Rob Olivier
68	10	Guus de Vries
69	1	Johan Dierckx
79	5	Arie Kwak
80	10	Arie Kwak
83	5	Gertjan van Noord
83	6	Pim Lemmers
84	7	Pim Lemmers
84	8	Pierre van der Wielen
84	9	Marian Schelle
84	10	Ruud van Middelkoop
91	2	Walter van den Bussche
107	2	Koos Werther

